

Aŭstralio kaj Melanezio) estis malsuperaj al blankuloj en preskaŭ ĉiuj aspektoj krom - arogante - sento de ritmo. La 1920-aj jaroj ekvivalento de James Bond estis tiu gaje eleganta knaba heroo, Bulldog Drummond. En unu romano, *The Black Gang*, Drummond aludas al "judoj, fremduloj kaj aliaj nelavitaj homoj". En la kulmina sceno de *The Female of the Species*, Drummond estas lerte alivestita kiel Pedro, nigra servisto de la ĉeffiulo. Por sia drama malkaŝo, al la leganto kaj al la fiulo, ke "Pedro" estas vere Drummond mem, li povus esti dirinta: "Vi pensas, ke mi estas Pedro. Vi apenaŭ rimarkas, ke mi estas via ĉefmalmaliko Drummond, nigrigita." Anstataŭe, li elektis ĉi tiujn vortojn: "Ĉiu barbo ne estas falsa, sed ĉiu nigrulo odoras. Tiu barbo ne estas falsa, karulo, kaj ĉi tiu nigrulo ne odoras. Do mi pensas, ke io estas malĝusta ie." Mi legis ĝin en la 1950-aj jaroj, tri jardekojn post ĝia verkado, kaj estis (nur) ankoraŭ eble por knabo ekscitiĝi pri la dramo kaj ne rimarki la rasismon. Nuntempe, tio estus neimagebla.

Thomas Henry Huxley, laŭ la normoj de sia tempo, estis iluminito kaj liberala progreseculo. Sed lia tempo ne estis la nia, kaj en 1871 li skribis jenon:

Neniu racia homo, konscia pri la faktoj, kredas, ke la averaĝa nigrulo estas egalulo, des malpli superulo, de la blankulo. Kaj se tio estas vera, estas simple nekredeble, ke kiam ĉiuj liaj handikapoj estos forigitaj, kaj nia denaska parenco havos justan kampon kaj neniun favoron, same kiel neniun subpremanton, li povos sukcese konkuri kun sia pli grandcerba kaj pli malgrandmakzela rivalo, en konkurso, kiu estos farata per pensoj kaj ne per mordoj. La plej altaj lokoj en la hierarkio de civilizo certe ne estos atingeblaj por niaj malhelbrunaj kuzoj. [104](#)

Estas ordinara afero, ke bonaj historiistoj ne juĝas asertojn el pasintaj tempoj laŭ siaj propraj normoj. Abraham Lincoln, kiel Huxley, antaŭis sian tempon, tamen liaj vidpunktoj pri rasaj aferoj ankaŭ sonas malantaŭen rasismaj en la nia. Jen li estas en debato en 1858 kun Stephen A. Douglas:

Mi diros do, ke mi ne estas, nek iam estis, favora al la realigo de iel ajn la socia kaj politika egaleco de la blankaj kaj nigraj rasoj; ke mi ne estas, nek iam estis, favora al la kreado de nigruloj kiel balotantoj aŭ ĵurianoj, nek al ilia kvalifiko por plenumi oficojn, nek al intergeedziĝo kun blankuloj; kaj mi diros, aldone al tio, ke ekzistas fizika diferenco inter la blankaj kaj nigraj rasoj, kiu, laŭ mia kredo, eterne malpermesos al la du rasoj vivi kune laŭ socia kaj politika egaleco. Kaj ĉar ili ne povas tiel vivi, dum ili restas kune, devas ekzisti la pozicio de supera kaj malsupera, kaj mi, tiom kiom iu ajn alia homo, estas favora al la asigno de la supera pozicio al la blanka raso.

Se Huxley kaj Lincoln estus naskitaj kaj edukitaj en nia tempo, ili estus la unuaj, kiuj kuntiriĝintus kun la resto de ni pro iliaj propraj viktoriaj sentoj kaj milda tono. Mi citas ilin nur por illustri kiel la Spirito de la Tempo pluiras. Se eĉ Huxley, unu el la grandaj liberalaj mensoj de sia epoko, kaj eĉ Lincoln, kiu liberigis la sklavojn, povis diri tiajn aferojn, nur pensu tion, kion la averaĝa viktorigo devis pensi. Revenante al la dekoka jarcento, estas kompreneble bone konate, ke Washington, Jefferson kaj aliaj viroj de la Klerismo tenis sklavojn. La Spirito de la Tempo pluiras, tiel senhalte, ke ni foje prenas ĝin kiel memkompreneblaĵon kaj forgesas, ke la ŝanĝo estas reala fenomeno en si mem.

Ekzistas multaj aliaj ekzemploj. Kiam la maristoj unue surteriĝis en Maŭricio kaj vidis la mildajn didojn, neniam venis al ili la penso fari ion alian ol mortigi ilin per klaboj. Ili eĉ ne volis manĝi ilin (ili estis priskribitaj kiel nemanĝeblaj). Supozeble, trafi sendefendajn, malsovaĝajn, neflugantajn birdojn super la kapo per klubo estis simple io farenda. Nuntempe tia konduto estus nepensebla, kaj la formorto de moderna ekvivalento de la dodo, eĉ hazarde, des malpli per konscia homa mortigo, estas konsiderata tragedio.

Ĝuste tia tragedio, laŭ la normoj de la hodiaŭa kultura klimato, estis la pli lastatempa formorto de Thylacinus, la tasmania lupo. Ĉi tiuj nun ikonece priplorataj estaĵoj havis premion por siaj kapoj ĝis nur 1909. En viktoriaj romanoj pri Afriko, "elefanto", "leono" kaj "antilopo" (notu la malkaŝantan singularon) estas "bestoj", kaj kion vi faras al bestoj, sen dua penso, estas pafi ilin. Ne por manĝaĵo. Ne por memdefendo. Por "sporto". Sed nun la spirito de la tempo ŝanĝiĝis. Koncedite, riĉaj, sidemaj "sportistoj" povas pafi sovaĝajn afrikajn bestojn el la sekureco de Land-Rover kaj kunporti la ŝtopitajn kapojn hejmen. Sed ili devas pagi tre multe por fari tion, kaj estas vaste malestimataj pro tio. Konservado de sovaĝaj bestoj kaj la konservado de la medio fariĝis akceptitaj valoroj kun la sama morala statuso, kiu iam estis donita al la observado de la sabato kaj evitado de skulptitaj bildoj.

La svingiĝantaj sesdekaj jaroj estas legendaj pro sia liberala moderneco. Sed komence de tiu jardeko, prokurora advokato, en la proceso pro obsceneco de "La Amanto de Lady Chatterley", ankoraŭ povis demandi la ĵurion: "Ĉu vi aprobus, ke viaj junaj filoj, junaj filinoj - ĉar knabinoj povas legi same bone kiel knaboj [ĉu vi povas kredi, ke li diris tion?] - legu ĉi tiun libron? Ĉu ĝi estas libro, kiun vi havus kuŝanta en via propra domo? Ĉu ĝi estas libro, kiun vi eĉ dezirus, ke via edzino aŭ viaj servistoj legu?" Ĉi tiu lasta retorika demando estas aparte impresa ilustraĵo de la rapideco, kun kiu la Spirito de la Tempo ŝanĝiĝas.

La usona invado de Irako estas vaste kondamnita pro siaj civilaj viktimoj, tamen ĉi tiuj nombroj de viktimoj estas ordoj de grandeco pli malaltaj ol kompareblaj nombroj por la Dua Mondmilito. Ŝajnas esti konstante ŝanĝiĝanta normo pri tio, kio estas morale akceptebla. Donald Rumsfeld, kiu sonas tiel kruela kaj abomeninda hodiaŭ, sonas kiel kortuŝa liberalulo se li dirus la samajn aferojn dum la Dua Mondmilito. Io ŝanĝiĝis en la interaj jardekoj. Ĝi ŝanĝiĝis en ni ĉiuj,

kaj la ŝanĝo havas neniun rilaton kun religio. Male, ĝi okazas malgraŭ religio, ne pro ĝi.

La ŝanĝo estas en rekoneble kohera direkto, kiun la plejmulto el ni taksus kiel plibonigon. Eĉ Adolf Hitler, vaste rigardata kiel puŝanta la limojn de malbono en nemapitan teritorion, ne elstarintus en la tempo de Kaligulo aŭ de Ĝingis-Ĥano. Hitler sendube mortigis pli da homoj ol Ĝingis, sed li havis dudekajarcentan teknologion je sia dispono. Kaj ĉu eĉ Hitler akiris sian plej grandan plezuron, kiel Ĝingis konfesis, vidante siajn viktimojn "proksimulojn kaj karulojn baniĝi en larmoj"? Ni juĝas la gradon de malbono de Hitler laŭ la normoj de hodiaŭ, kaj la morala Zeitgeist progresis ekde la tempo de Kaligulo, same kiel la teknologio. Hitler ŝajnas aparte malbona nur laŭ la pli bonkoraj normoj de nia tempo.

Dum mia vivo, granda nombro da homoj senpense uzis malestimajn kromnomojn kaj naciajn stereotipojn: rano, upo, dago, huno, judo, lavurso, pinglo, ugo. Mi ne asertos, ke tiaj vortoj malaperis, sed ili nun estas vaste bedaŭrindaj en ĝentilaj rondoj. La vorto "nigrulo", kvankam ne intencita esti insulta, povas esti uzata por dati pecon de angla prozo. Antaŭjuĝoj efektive malkaŝas la daton de skribaĵo. En sia propra tempo, respektata Kembriĝa teologo, A.K.

Bouquet povis komenci la ĉapitron pri Islamo de sia Kompara Religio per ĉi tiuj vortoj: "La semido ne estas natura monoteisto, kiel oni supozis ĉirkaŭ la mezo de la deknaŭa jarcento. Li estas animisto." La obsedo pri raso (kontraste al kulturo) kaj la malkaŝa uzo de la singularo ("La semido... Li estas animisto") por redukti tutan pluropon de homoj al unu "tipo" ne estas abomenaj laŭ iuj ajn normoj. Sed ili estas alia eta indikilo de la ŝanĝiĝanta Zeitgeist. Neniu Kembriĝa profesoro pri teologio aŭ iu ajn alia fako hodiaŭ uzus tiujn vortojn. Tiaj subtilaj sugestoj pri ŝanĝiĝantaj moroj diras al ni, ke Bouquet verkis ne pli malfrue ol la mezo de la dudeka jarcento. Fakte estis 1941.

Reiru pliajn kvar jardekojn, kaj la ŝanĝiĝantaj normoj fariĝas nedubeblaj. En antaŭa libro mi citis la utopian Novan Respublikon de H.G. Wells, kaj mi faros tion denove ĉar ĝi estas tiel ŝoka ilustraĵo de la argumento, kiun mi faras.

Kaj kiel la Nova Respubliko traktos la malsuperajn rasojn? Kiel ĝi traktos la nigrulojn?...la flavajn?...la judojn?...tiujn amasojn da nigruloj, kaj brunaj, kaj malpurblankaj, kaj flavaj homoj, kiuj ne plenumas la novajn bezonojn de efikeco? Nu, la mondo estas mondo, kaj ne bonfara institucio, kaj mi supozas, ke ili devos foriri... Kaj la etika sistemo de ĉi tiuj viroj de la Nova Respubliko, la etika sistemo, kiu dominos la mondŝtaton, estos formita ĉefe por favori la reproduktadon de tio, kio estas bona kaj efika kaj bela en la homaro - belaj kaj fortaj korpoj, klaraj kaj potencaj mensoj... Kaj la metodo, kiun la naturo sekvis ĝis nun en la formado de la mondo, per kiu malforteco estis malhelpita disvastiĝi...

malforteco... estas morto... La viroj de la Nova Respubliko... havos idealon, kiu igos la mortigon inda.

Tio estis verkita en 1902, kaj Wells estis rigardata kiel progreseculo en sia propra tempo. En 1902 tiaj sentoj, kvankam ne vaste interkonsentitaj, estus akcepteblaj por festena argumento. Modernaj legantoj, male, laŭvorte spiregas pro hororo kiam ili vidas la vortojn. Ni estas devigitaj kompreni, ke Hitler, kvankam terura, ne estis tiom ekster la Spirito de la Tempo de sia tempo kiel li ŝajnas el nia hodiaŭa vidpunkto. Kiel rapide la Spirito de la Tempo ŝanĝiĝas - kaj ĝi moviĝas paralele, sur larĝa fronto, tra la klera mondo.

De kie do venas ĉi tiuj kunordigitaj kaj konstantaj ŝanĝoj en socia konscio? Ne estas mia respondeco respondi. Por miaj celoj sufiĉas, ke ili certe ne devenas de religio. Se mi estus devigita proponi teorion, mi alproksimiĝus al ĝi laŭ la jenaj linioj. Ni bezonas klarigi, kial la ŝanĝiĝanta morala spirito de la tempo estas tiel vaste sinkronigita tra granda nombro da homoj; kaj ni bezonas klarigi ĝian relative koheran direkton.

Unue, kiel ĝi sinkroniĝas inter tiom da homoj? Ĝi disvastiĝas de menso al menso per konversacioj en drinkejoj kaj ĉe vespermanĝoj, per libroj kaj librocenzoj, per gazetoj kaj dissendado, kaj nuntempe per la Interreto. Ŝanĝoj en la morala klimato estas signalataj en ĉefartikoloj, en radio-babilprogramoj, en politikaj paroladoj, en la babilado de tujkomediistoj kaj la manuskriptoj de sapoperoj, en la voĉdonoj de parlamentoj farantaj leĝojn kaj la decidoj de juĝistoj interpretantaj ilin. Unu maniero diri ĝin estus per ŝanĝiĝantaj meme-frekvencoj en la meme-aro, sed mi ne plu diskutos tion.

Kelkaj el ni postrestas la antaŭeniĝantan ondon de la ŝanĝiĝanta morala Zeitgeist kaj kelkaj el ni estas iomete antaŭe. Sed la plejmulto el ni en la dudekunua jarcento estas amasigitaj kaj multe antaŭ niaj ekvivalentoj en la Mezepoko, aŭ en la tempo de Abraham, aŭ eĉ tiel lastatempe kiel en la 1920-aj jaroj. La tuta ondo daŭre moviĝas, kaj eĉ la avangardo de pli frua jarcento (TH Huxley estas la evidenta ekzemplo) trovas sin multe malantaŭ la postrestantoj de pli posta jarcento. Kompreneble, la antaŭeniĝo ne estas glata deklivo, sed serpentuma segildento. Ekzistas lokaj kaj provizoraj malsukcesoj, kiajn Usono suferas pro sia registaro en la fruaj 2000-aj jaroj. Sed dum pli longa temposkalo, la progresema tendenco estas nedubebla kaj ĝi daŭros.

Kio pelas ĝin en ĝia konsekvenca direkto? Ni ne devas ignori la movan rolon de individuaj gvidantoj, kiuj, antaŭ sia tempo, stariĝas kaj persvadas la reston de ni pluri kun ili. En Usono, la idealojn de rasa egaleco kreskigis politikaj gvidantoj kiel Martin Luther King, kaj distristoj, sportistoj kaj aliaj publikaj figuroj kaj rolmodeloj kiel Paul Robeson, Sidney Poitier, Jesse Owens kaj Jackie Robinson. La emancipiĝoj de sklavoj kaj virinoj ŝuldis multon al karismaj gvidantoj. Kelkaj el ĉi tiuj gvidantoj estis religiaj; kelkaj ne. Kelkaj, kiuj estis religiaj, faris siajn bonfarojn ĉar ili estis religiaj. En aliaj kazoj ilia religio...

estis hazarda. Kvankam Martin Luther King estis kristano, li derivis sian filozofion pri neperforta civila malobeco rekte de Gandhi, kiu ne estis.

Ankaŭ ekzistas plibonigita edukado kaj, precipe, la pliigita kompreno, ke ĉiu el ni dividas komunan homecon kun membroj de aliaj rasoj kaj kun la alia sekso - ambaŭ profunde nebibliaj ideoj, kiuj devenas de biologia scienco, precipe evolucio. Unu kialo, kial nigruloj kaj virinoj, kaj en Nazia Germanio, judoj kaj ciganoj, estis malbone traktataj, estas ke ili ne estis perceptitaj kiel plene homaj. La filozofo Peter Singer, en *Animal Liberation*, estas la plej elokventa defendanto de la vidpunkto, ke ni devus moviĝi al post-speciisma stato, en kiu humana traktado estas aplikata al ĉiuj specioj, kiuj havas la intelekton por aprezi ĝin. Eble tio sugestas la direkton, en kiu la morala spirito de la tempo eble moviĝos en estontaj jarcentoj. Ĝi estus natura ekstrapolado de pli fruaj reformoj kiel la forigo de sklaveco kaj la emancipiĝo de virinoj.

Estas preter mia amatora psikologio kaj sociologio plu klarigi kial la morala Zeitgeist moviĝas laŭ sia larĝe kunordigita maniero. Por miaj celoj sufiĉas, ke, kiel observita fakto, ĝi ja moviĝas, kaj ĝin ne pelas religio - kaj certe ne skribaĵoj. Ĝi verŝajne ne estas ununura forto kiel gravito, sed kompleksa interagado de diversaj fortoj kiel tiu, kiu pelas la Leĝon de Moore, priskribante la eksponentan kreskon de komputila potenco. Kia ajn estas ĝia kaŭzo, la manifesta fenomeno de Zeitgeist- progreso estas pli ol sufiĉa por subfosi la aserton, ke ni bezonas Dion por esti bonaj, aŭ por decidi kio estas bona.

KIO PRI HITLER KAJ STALIN? ĈU ILI NE ESTIS ATEISTOJ?

La spirito de la tempo eble moviĝas, kaj moviĝas en ĝenerale progresema direkto, sed kiel mi diris, ĝi estas segildenta, ne glata plibonigo, kaj okazis kelkaj teruraj inversiĝoj. Elstaraj inversiĝoj, profundaj kaj teruraj, estas provizitaj de la diktatoroj de la dudeka jarcento. Gravas apartigi la malbonajn intencojn de viroj kiel Hitler kaj Stalin de la vasta potenco, kiun ili uzis por atingi ilin. Mi jam rimarkigis, ke la ideoj kaj intencoj de Hitler ne estis memevidente pli malbonaj ol tiuj de Kaligulo - aŭ kelkaj el la otomanaj sultanoj, kies ŝokaj atingoj de malico estas priskribitaj en la libro "Lordoj de la Ora Korno" de Noel Barber. Hitler havis dudeka-jarcentajn armilojn kaj dudeka-jarcentan komunikadan teknologion je sia dispono.

Tamen, Hitler kaj Stalin estis, laŭ ĉiaj normoj, sensacie malbonaj viroj.

'Hitler kaj Stalin estis ateistoj. Kion vi diras pri tio?' La demando aperas post preskaŭ ĉiu publika prelego, kiun mi iam ajn faras pri religio, kaj ankaŭ en la plej multaj el miaj radiointervjuoj. Ĝi estas prezentita bataleme, indigne ŝarĝita per du supozoj: ne nur (1) Stalin kaj Hitler estis ateistoj, sed (2) ili faris siajn terurajn agojn ĉar ili estis ateistoj. Supozo (1) estas vera por Stalin kaj dubinda por Hitler. Sed supozo (1) estas ĉiuokaze sensignifa, ĉar supozo (2) estas malvera. Ĝi certe estas nelogika se oni pensas, ke ĝi sekvas el (1). Eĉ se

ni akceptas, ke Hitler kaj Stalin havis komunan ateismon, ili ambaŭ ankaŭ havis lipharojn, kiel ankaŭ Saddam Hussein. Nu, kio? La interesa demando ne estas ĉu malbonaj (aŭ bonaj) individuaj homoj estis religiaj aŭ ateistoj. Ni ne temas pri nombrado de malbonaj kapoj kaj kompilado de du rivalaj nomalvokoj de maljusteco. La fakto, ke naziaj zombukoj estis gravuritaj kun "Gott mit uns" (Mi devas esti kun ni) ne pruvas ion ajn, almenaŭ ne sen multe pli da diskuto. Gravas ne ĉu Hitler kaj Stalin estis ateistoj, sed ĉu ateismo sisteme influas homojn fari malbonajn aferojn.

Ne ekzistas la plej eta pruvo, ke jes.

Ŝajnas nedube, ke fakte Stalin estis ateisto. Li ricevis sian edukadon en ortodoksa seminario, kaj lia patrino neniam perdis sian seniluziigon, ke li ne eniris la pastraron kiel ŝi intencis - fakto, kiun, laŭ Alan

Bullock, kaŭzis multe da amuziĝo al Stalin. ¹⁰⁶ Eble pro sia trejnado por la pastraro, la matura Stalin estis akra pri la Rusa Ortodoksa Eklezio, kaj pri kristanismo kaj religio ĝenerale. Sed ne ekzistas pruvo, ke lia ateismo instigis lian brutalecon. Lia pli frua religia trejnado verŝajne ankaŭ ne, krom se ĝi estis per instruado al li adori absolutisman kredon, fortan aŭtoritaton kaj kredon, ke celoj pravigas rimedojn.

La legendo, ke Hitler estis ateisto, estis diligente kultivata, tiom ke multaj homoj kredas ĝin sen demando, kaj ĝi estas regule kaj spite eltrovita de religiaj apologiistoj. La vero pri la afero estas malproksima de klara. Hitler naskiĝis en katolika familio, kaj iris al katolikaj lernejoj kaj preĝejoj kiel infano.

Evidente tio ne estas signifa en si mem: li povus facile rezigni pri ĝi, kiel Stalin rezignis pri sia rusa ortodokseco post forlaso de la Tiflis Teologia Seminario. Sed Hitler neniam formale rezignis sian katolikismon, kaj ekzistas indikoj dum lia vivo, ke li restis religiema. Se ne katolika, li ŝajnas esti konservinta kredon je ia dia providenco. Ekzemple, li deklaris en Mein Kampf, ke kiam li aŭdis la novaĵon pri la deklaro de la Unua Mondmilito, "mi genuiĝis kaj dankis la Ĉielon el la pleneco de mia koro pro la favoro permesi al mi vivi en tia tempo."¹⁰⁷ Sed tio estis en 1914, kiam li estis ankoraŭ nur dudek kvin jara. Eble li ŝanĝiĝis post tio?

En 1920, kiam Hitler estis tridek-unu-jara, lia proksima kolego Rudolf Hess, poste fariĝonta vicgvidanto, skribis en letero al la ĉefministro de Bavario: "Mi konas sinjoron Hitler tre bone persone kaj estas tre proksima al li. Li havas nekutime honorindan karakteron, plenan de profunda bonkoreco, estas religiema, bona katoliko."¹⁰⁸ Kompreneble, oni povus diri, ke, ĉar Hess tiel klare miskomprenis la "honoran karakteron" kaj la "profundan bonkorecon", eble li ankaŭ miskomprenis la "bonan katolikon"! Hitler apenaŭ povus esti priskribita kiel io "bona", kio memorigas min pri la plej komike aŭdaca argumento, kiun mi aŭdis favore al la propono, ke Hitler devis esti ateisto. Parafrazante el multaj fontoj, Hitler estis malbona homo, kristanismo instruas bonecon, tial Hitler ne povis esti kristano! La opinio de Goering...

rimarko pri Hitler, "Nur katoliko povus unuigi Germanion," eble, mi supozas, celis iun edukitan katolike anstataŭ kredantan katolikon.

En parolado de 1933 en Berlino, Hitler diris: "Ni estis konvinkitaj, ke la popolo bezonas kaj postulas ĉi tiun kredon. Ni tial entreprenis la batalon kontraŭ la ateisma movado, kaj tion ne nur per kelkaj teoriaj deklaroj: ni subpremĝin."109 Tio eble indikas nur, ke, kiel multaj aliaj, Hitler "kredis je kredo". Sed eĉ en 1941 li diris al sia adjutanto, generalo Gerhard Engel: "Mi restos katoliko por ĉiam." Eĉ se li ne restus sincere kredanta kristano, Hitler devus esti tute nekutima, se li ne estus influita de la longa kristana tradicio

kulpigi judojn kiel Kristo-mortigistojn. En parolado en Munkeno en 1923, Hitler diris: "La unua afero farenda estas savi [Germanion] de la judo, kiu ruinigas nian landon... Ni volas malhelpi, ke nia Germanio suferu, kiel Alia suferis, la morton sur la Kruco."110 En sia verko * Adolf Hitler: The Definitive Biography*, John Toland skribis pri la religia pozicio de Hitler dum la "fina solvo":

Ankoraŭ membro de bona reputacio en la Eklezio de Romo malgraŭ abomeno de ĝia hierarkio, li portis en si ĝian instruon, ke la judo estas la mortiginto de Dio. La ekstermado, tial, povus esti farita sen konscienca piko, ĉar li nur agis kiel la venĝanta mano de Dio - kondiĉe ke ĝi estus farita senpersone, sen krueleco.

Kristana malamo al judoj ne estas nur katolika tradicio. Martin Luther estis virulenta antisemito. Ĉe la Dieto de Worms li diris, ke "Ĉiuj judoj estu forpelitaj el Germanio." Kaj li verkis tutan libron, Pri la Judoj kaj iliaj Mensogoj, kiu verŝajne influis Hitleron. Luther priskribis la judojn kiel "vipuran idaron", kaj la saman frazon uzis Hitlero en rimarkinda parolado de 1922, en kiu li plurfoje ripetis, ke li estas kristano:

Mia sento kiel kristano direktas min al mia Sinjoro kaj Savanto kiel batalanto. Ĝi direktas min al la viro, kiu iam en soleco, ĉirkaŭita de kelkaj sekvantoj, rekonis ĉi tiujn judojn kiaj ili estis kaj alvokis homojn por batali kontraŭ ili kaj kiu, vero de Dio! estis plej granda ne kiel suferanto sed kiel batalanto. En senlima amo kiel kristano kaj kiel viro mi tralegas la tekston, kiu rakontas al ni kiel la Sinjoro fine leviĝis en Sia povo kaj kaptis la plagon por elpeli el la Templo la idaron de vipuroj kaj vipuroj. Kiel terura estis Lia batalo por la mondo kontraŭ la juda veneno. Hodiaŭ, post du mil jaroj, kun plej profunda emocio mi rekonas pli profunde ol iam antaŭe la fakton, ke ĝuste pro tio Li devis verŝi Sian sangon sur la Kruco. Kiel kristano mi ne havas devon permesi min esti trompita, sed mi havas la devon esti batalanto por vero kaj justeco... Kaj se estas io, kio povus...

montri, ke ni agas ĝuste, estas la aflikto, kiu ĉiutage kreskas. Ĉar kiel kristano mi ankaŭ havas devon al mia propra popolo. [111](#)

Malfacilas scii ĉu Hitler prenis la frazon "vipura idaro" de Lutero, aŭ ĉu li prenis ĝin rekte el Mateo 3:7, kiel Lutero supozeble faris. Koncerne la temon de juda persekutado kiel parto de la volo de Dio, Hitler revenis al ĝi en Mein Kampf: "Tial hodiaŭ mi kredas, ke mi agas laŭ la volo de la Ĉiopova Kreinto: defendante min kontraŭ la judo, mi batalas por la verko de la Sinjoro." Tio estis en 1925. Li diris ĝin denove en parolado en la Reichstag en 1938, kaj li diris similajn aferojn dum sia tuta kariero.

Tiajn citaĵojn oni devas kompensi per aliaj el lia *Table Talk* (Tabla Konversacio), en kiu Hitler esprimis virulente kontraŭkristanajn vidpunktojn, kiel registrite de lia sekretario. La jenaj ĉiuj datiĝas de 1941:

La plej peza bato, kiu iam ajn trafis la homaron, estis la alveno de kristanismo. Bolŝevismo estas la ekstergeedza infano de kristanismo. Ambaŭ estas inventaĵoj de la judo. La konscia mensogo pri religio estis enkondukita en la mondon per kristanismo...

La kialo, kial la antikva mondo estis tiel pura, hela kaj serena, estis ke ĝi sciis nenion pri la du grandaj plagoj: la variolo kaj kristanismo.

Fine, ni havas neniun kialon deziri, ke la italoj kaj hispanoj liberiĝu de la drogo de kristanismo. Ni estu la solaj homoj imunigitaj kontraŭ la malsano.

La libro "Hitler's Table Talk" enhavas pliajn citaĵojn similajn al tiuj, ofte egaligante kristanismon kun bolŝevismo, foje desegnante analogion inter Karl Marx kaj Sankta Paŭlo kaj neniam forgesante, ke ambaŭ estis judoj (kvankam Hitler, strange, ĉiam insistis, ke Jesuo mem ne estis judo). Eblas, ke Hitler antaŭ 1941 spertis ian malkonverton aŭ seniluziiĝon pri kristanismo. Aŭ ĉu la solvo de la kontraŭdiroj estas simple, ke li estis oportunisma mensoganto, kies vortojn oni ne povas fidi, en ambaŭ direktoj?

Oni povus argumenti, ke malgraŭ siaj propraj vortoj kaj tiuj de liaj kunuloj, Hitler ne estis vere religiema, sed nur cinike ekspluatis la religiecon de sia aŭdantaro. Li eble konsentis kun Napoleono, kiu diris: "Religio estas bonega materialo por silentigi la ordinarnajn homojn," kaj kun Seneko la pli juna: "Religio estas rigardata de la ordinarnaj homoj kiel vera, de la saĝuloj kiel falsa, kaj de la regantoj kiel utila." Neniu povus nei, ke Hitler kapablis je tia malsincereco. Se tio estis lia vera motivo por ŝajnigi esti religiema, ĝi memorigas nin, ke Hitler ne plenumis siajn abomenaĵojn sola. La terurajn agojn mem plenumis soldatoj.

kaj iliaj oficiroj, el kiuj la plej multaj certe estis kristanoj. Efektive, la kristanismo de la germana popolo subestas la hipotezon mem, kiun ni diskutas - hipotezo por klarigi la supozeblan malsincerecon de la religiaj konfesoj de Hitler! Aŭ eble Hitler sentis, ke li devis montri iom da simbola simpatio por kristanismo, alie lia reĝimo ne ricevus la subtenon, kiun ĝi ricevis de la Eklezio. Ĉi tiu subteno montris sin diversmaniere, inkluzive de la persista rifuzo de Papo Pio la 12-a preni starpunkton kontraŭ la nazioj - temo de konsiderinda embaraso por la moderna Eklezio. Aŭ la konfesoj de Hitler pri kristanismo estis sinceraj, aŭ li ŝajnigis sian kristanismon por gajni - sukcese - kunlaboron de germanaj kristanoj kaj la Katolika Eklezio. Ĉiukaze, la malbonoj de la reĝimo de Hitler apenaŭ povas esti konsiderataj kiel devenantaj de ateismo.

Eĉ kiam li koleris kontraŭ kristanismo, Hitler neniam ĉesis uzi la lingvon de Providenco: mistera aganto, kiu, laŭ lia kredo, elektis lin por dia misio gvidi Germanion. Li foje nomis ĝin Providenco, aliffoje Dio. Post la Anschluss, kiam Hitler revenis triumfe al Vieno en 1938, lia triumfa parolado menciis Dion en ĉi tiu providenca alivestiĝo: "Mi kredas, ke estis la volo de Dio sendi knabon de ĉi tie en la Regnon, lasi lin kreski kaj kreskigi lin por esti la gvidanto de la nacio, por ke li povu rekonduki sian patrujon en la Regnon."¹¹²

Kiam li apenaŭ eskapis atencon en Munkeno en novembro 1939, Hitler laŭdis Providencon pro interveno por savi lian vivon igante lin ŝanĝi lian horaron: "Nun mi estas tute kontenta. La fakto, ke mi forlasis la Bürgerbräukeller pli frue ol kutime, estas konfirmo de la intenco de Providenco lasi min atingi mian celon."¹¹³ Post ĉi tiu malsukcesa atenco, la ĉefepiskopo de Munkeno, kardinalo Michael Faulhaber, ordonis, ke oni diru Te Deum en lia katedralo, "Por danki Dian Providencon en la nomo de la arkidiecezo pro la bonŝanca eskapo de la Führer." Kelkaj el la sekvantoj de Hitler, kun la subteno de Goebbels, tute ne hezitis transformi Naziismon en religion memstaran. La sekvanta, de la estro de la unuiĝintaj sindikatoj, havas la etoson de preĝo, kaj eĉ havas la kadencojn de la kristana Patro Nia ("Patro Nia") aŭ la Kredo:

Adolf Hitler! Ni estas unuiĝintaj nur kun vi! Ni volas renovigi nian ĵuron en ĉi tiu horo: Sur ĉi tiu tero ni kredas nur je Adolf Hitler. Ni kredas, ke Nacisocialismo estas la sola savanta kredo por nia popolo. Ni kredas, ke ekzistas Sinjoro Dio en la ĉielo, kiu kreis nin, kiu gvidas nin, kiu direktas nin kaj kiu benas nin videble. Kaj ni kredas, ke ĉi tiu Sinjoro Dio sendis Adolf Hitler al ni, por ke Germanio fariĝu fundamento por la tuta eterneco.

[¹¹⁴](#)

Jonathan Glover, en sia rimarkinda kaj timiga libro, *Homaro: Morala Historio* de la Dudeka Jarcento, rimarkas, ke

Multaj ankaŭ akceptis la religian kulton de Stalin, esprimitan de litova verkisto: "Mi alproksimiĝis al la portreto de Stalin, deprenis ĝin de la muro, metis ĝin sur la..."

tablo kaj, apogante mian kapon sur miaj manoj, mi rigardis kaj meditis. Kion mi faru? La vizaĝo de la Gvidanto, kiel ĉiam tiel serena, liaj okuloj tiel klarvidaj, ili penetris en la distancon. Ŝajnas, ke lia penetranta rigardo trapikas mian malgrandan ĉambron kaj eliras por ampleksi la tutan globon... Per ĉiu mia fibro, ĉiu nervo, ĉiu guto da sango mi sentas, ke, en ĉi tiu momento, nenio ekzistas en ĉi tiu tuta mondo krom ĉi tiu kara kaj amata vizaĝo.

Tia kvazaŭreligia flatado estas des pli abomeninda ĉar ĝi venas, en la libro de Glover, tuj post lia raporto pri la frakasante teruraj kruelecoj de Stalin.

Stalin estis probable ateisto kaj Hitler probable ne; sed eĉ se ambaŭ estus ateistoj, la ĉefa afero de la debato inter Stalin kaj Hitler estas tre simpla.

Individuaj ateistoj povas fari malbonajn aferojn, sed ili ne faras malbonajn aferojn en la nomo de ateismo. Stalin kaj Hitler faris ekstreme malbonajn aferojn, en la nomo de, respektive, dogma kaj doktrineca Marksismo, kaj freneza kaj nescienca eŭgenika teorio nuancita per sub-vagneraj deliradoj. Religiaj militoj vere estas batalataj en la nomo de religio, kaj ili estis terure oftaj en la historio. Mi ne povas memori iun ajn militon, kiu estis batalata en la nomo de ateismo. Kial ĝi devus? Milito povus esti motivita de ekonomia avido, de politika ambicio, de etna aŭ rasa antaŭjuĝo, de profunda plendo aŭ venĝo, aŭ de patriota kredo je la destino de nacio. Eĉ pli kredinda kiel motivo por milito estas neŝancelebla kredo, ke la propra religio estas la sola vera, plifortigita de sankta libro, kiu eksplicite kondamnas ĉiujn herezulojn kaj sekvantojn de rivalaj religioj al morto, kaj eksplicite promesas, ke la soldatoj de Dio iros rekte al martira ĉielo. Sam Harris, kiel tiom ofte, trafas la celon, en La Fino de Kredo:

La danĝero de religia kredo estas, ke ĝi permesas al alie normalaj homoj rikolti la fruktojn de frenezo kaj konsideri ilin sanktaj. Ĉar ĉiu nova generacio de infanoj estas instruata, ke religiaj proponoj ne devas esti pravigitaj tiel, kiel ĉiuj aliaj devas, la civilizo estas ankoraŭ sieĝata de la armeoj de la absurduloj. Ni, eĉ nun, mortigas nin pro antikva literaturo. Kiu pensus, ke io tiel tragedie absurda povus esti ebla?

Kontraste, kial iu ajn irus al milito pro manko de kredo?

ÂAPITRO 8

KIO MALĜUSTAS PRI RELIGIO? KIAL ESTI TIEL MALAMIKA?

Religio fakte konvinkis homojn, ke ekzistas nevidebla viro - vivanta en la ĉielo - kiu rigardas ĉion, kion vi faras, ĉiun minuton de ĉiu tago. Kaj la nevidebla viro havas specialan liston de dek aferoj, kiujn li ne volas, ke vi faru. Kaj se vi faras iun ajn el ĉi tiuj dek aferoj, li havas specialan lokon, plenan de fajro kaj fumo kaj brulado kaj torturo kaj angoro, kien li sendos vin vivi kaj suferi kaj bruli kaj sufokiĝi kaj krii kaj plori eterne ĝis la fino de la tempo... Sed Li amas vin!

—GEORGE CARLIN

Mi, laŭnature, ne prosperas per konfrontiĝo. Mi ne opinias, ke la konflikta formato estas bone desegnita por atingi la veron, kaj mi regule rifuzas invitojn partopreni en formalaj debatoj. Mi iam estis invitita diskuti kun la tiama Ĉefepiskopo de Jorko, en Edinburgo. Mi sentis min honorita de tio, kaj akceptis. Post la debato, la religia fizikisto Russell Stannard reproduktis en sia libro "Doing Away with God?" leteron, kiun li skribis al la Observer:

Sinjoro, Sub la ĝoja titolo "Dio venas malriĉa sekundo antaŭ la Moŝto de Scienco", via scienca korespondanto raportis (el ĉiuj tagoj je Paska dimanĉo) kiel Richard Dawkins "kaŭzis gravan intelektan damaĝon" al la Ĉefepiskopo de Jorko en debato pri scienco kaj religio. Oni rakontis al ni pri "memkontente ridetantaj ateistoj" kaj "Leonoj 10; Kristanoj nulo".

Stannard daŭrigis riproĉi la Observer pro malsukceso raporti postan renkonton inter li kaj mi, kune kun la Episkopo de Birmingham kaj la eminenta kosmologo Sinjoro Hermann Bondi, ĉe la Reĝa Societo, kiu ne estis aranĝita kiel konflikta debato, kaj kiu estis multe pli helpema kiel rezulto. Mi povas nur konsenti kun lia implica kondamno de la konflikta debata formato. Aparte, pro kialoj klarigitaj en "A Devil's Chaplain" (Armea Pastro de Diablo), mi neniam partoprenas debatojn kun kreistoj.* Malgraŭ mia abomeno al gladiatoraj konkursoj, ŝajnas, ke mi iel akiris — reputacion pro batalemo kontraŭ religio. Kolegoj, kiuj konsentas, ke ne ekzistas Dio, kiuj konsentas, ke ni ne bezonas religion por esti moralaj, kaj konsentas, ke ni povas klarigi la radikojn de religio kaj de moraleco per nereligiaj terminoj, tamen revenas al mi kun milda konfuzo. Kial vi estas tiel malamika? Kio efektive estas malbona kun religio? Ĉu ĝi vere faras tiom da damaĝo, ke ni aktive batalu kontraŭ ĝi? Kial ne vivi kaj lasi...

vivi, kiel oni faras kun Taŭro kaj Skorpiono, kristalan energion kaj leĵliniojn? Ĉu ĉio ne estas nur sendanĝera sensencaĵo?

Mi eble replikas, ke tia malamikeco, kiun mi aŭ aliaj ateistoj foje esprimas kontraŭ religio, limiĝas al vortoj. Mi ne intencas bombi iun ajn, senkapigi ilin, ŝtonumi ilin, bruligi ilin sur ŝtiparo, krucumi ilin, aŭ flugigi aviadilojn en iliajn nubskrapulojn, nur pro teologia malkonsento. Sed mia interparolanto kutime ne lasas ĝin tiel. Li eble daŭrigos dirante ion tian: "Ĉu via malamikeco ne markas vin kiel fundamentisman ateiston, same fundamentisman laŭ via propra maniero kiel la flugiluloj de la Biblia Zono laŭ ilia?" Mi bezonas forigi ĉi tiun akuzon pri fundamentalismo, ĉar ĝi estas aflikte ofta.

FUNDAMENTISMO KAJ LA SUBVERSIO DE SCIENCO

Fundamentistoj scias, ke ili pravas, ĉar ili legis la veron en sankta libro kaj ili scias, anticipe, ke nenio forŝovos ilin de sia kredo. La vero de la sankta libro estas aksiomo, ne la fina produkto de rezonado. La libro estas vera, kaj se la pruvoj ŝajnas kontraŭdiri ĝin, estas la pruvoj, kiujn oni devas forĵeti, ne la libron. Kontraste, kion mi, kiel sciencisto, kredas (ekzemple, evolucion), mi kredas ne pro legado de sankta libro, sed ĉar mi studis la pruvojn. Vere estas tre alia afero. Libroj pri evolucio estas kredataj ne ĉar ili estas sanktaj.

Oni kredas ilin ĉar ili prezentas superfortajn kvantojn da reciproke subtenataj pruvoj. Principe, ĉiu leganto povas iri kaj kontroli tiujn pruvojn. Kiam scienca libro estas malĝusta, iu fine malkovras la eraron kaj ĝi estas korektita en postaj libroj. Tio evidente ne okazas ĉe sanktaj libroj.

Filozofoj, precipe amatoroj kun iom da filozofia scio, kaj eĉ pli speciale tiuj infektitaj de "kultura relativismo", povas prezenti tedan falsan vojon je ĉi tiu punkto: la kredo de sciencisto je pruvoj estas mem afero de fundamentisma kredo. Mi traktis tion aliloke, kaj nur mallonge ripetos min ĉi tie. Ni ĉiuj kredas je pruvoj en niaj propraj vivoj, kion ajn ni konfesas kun niaj amatoraj filozofiaj ĉapeloj. Se mi estas akuzita pri murdo, kaj la prokuroro severe demandas min ĉu estas vere, ke mi estis en Ĉikago en la nokto de la krimo, mi ne povas senpune fari filozofian evitadon: "Ĝi dependas de kion vi celas per 'vera'." Nek antropologian, relativistan pledon: "Nur en via okcidenta scienca senco de 'en' mi estis en Ĉikago. La bongolanoj havas tute malsaman koncepton de 'en', laŭ kiu vi estas nur vere 'en' loko se vi estas sanktoleita pliaĝulo rajtigita preni flartabakon el la sekigita skroto de kapro."¹¹⁵

Eble sciencistoj estas fundamentismaj kiam temas pri difinado iel abstrakta, kion oni celas per "vero". Sed same estas ĉiuj aliaj. Mi ne estas pli fundamentisma kiam mi diras, ke evolucio estas vera, ol kiam mi diras, ke estas vere, ke Nov-Zelando estas en la suda hemisfero. Ni kredas je evolucio ĉar la pruvoj subtenas ĝin, kaj ni...

forlasus ĝin subite se aperus novaj pruvoj por refuti ĝin. Neniu vera fundamentisto iam ajn dirus tion tian.

Estas tro facile konfuzi fundamentismon kun pasio. Mi eble ŝajnas pasia kiam mi defendas evolucion kontraŭ fundamentisma kreismano, sed tio ne estas pro rivala fundamentismo propra. Estas ĉar la pruvoj por evolucio estas superforte fortaj kaj mi estas pasie afliktita, ke mia kontraŭulo ne povas vidi ĝin - aŭ, pli ofte, rifuzas rigardi ĝin ĉar ĝi kontraŭdiras lian sanktan libron. Mia pasio pliiĝas kiam mi pensas pri kiom multe la kompatindaj fundamentistoj, kaj tiuj, kiujn ili influas, preteratentas. La veroj de evolucio, kune kun multaj aliaj sciencaj veroj, estas tiel absorbe fascinaj kaj belaj; kiel vere tragedie morti maltrafinte ĉion tion! Kompreneble tio igas min pasia. Kiel povus ne esti? Sed mia kredo je evolucio ne estas fundamentismo, kaj ĝi ne estas fido, ĉar mi scias, kion necesus por ŝanĝi mian opinion, kaj mi volonte farus tion se la necesaj pruvoj aperus.

Ĝi ja okazas. Mi antaŭe rakontis la historion de respektata pli aĝa ŝtatisisto de la Zoologia Fakultato ĉe Oksfordo kiam mi estis studento. Dum jaroj li pasie kredis, kaj instruis, ke la Golgia Aparato (mikroskopa trajto de la interno de ĉeloj) ne estis reala: artefakto, iluzio. Ĉiun lundon posttagmeze estis kutimo por la tuta fako aŭskulti esploran paroladon de vizitanta preleganto.

Unu lundon, la vizitanto estis usona ĉelbiologo, kiu prezentis tute konvinkajn pruvojn, ke la Golgi-aparato estis reala. Ĉe la fino de la prelego, la maljunulo paŝis al la fronto de la halo, skuis la manon de la usonano kaj diris - kun pasio - "Mia kara amiko, mi volas danki vin. Mi eraris dum ĉi tiuj dek kvin jaroj." Ni aplaŭdis ruĝe. Neniu fundamentisto iam ajn dirus tion. En praktiko, ne ĉiuj sciencistoj farus tion. Sed ĉiuj sciencistoj ŝajnigas ĝin kiel idealon - male al, ekzemple, politikistoj, kiuj verŝajne kondamnas ĝin kiel ŝanĝiĝeman. La memoro pri la okazaĵo, kiun mi priskribis, ankoraŭ metas bulon en mian gorĝon.

Kiel sciencisto, mi estas malamika al fundamentisma religio ĉar ĝi aktive malhonoras la sciencan entreprenon. Ĝi instruas nin ne ŝanĝi niajn opiniojn, kaj ne voli scii ekscitajn aferojn, kiuj estas haveblaj por esti sciitaj. Ĝi subfosas sciencon kaj elĉerpas la intelekton. La plej malĝoja ekzemplo, kiun mi konas, estas tiu de la usona geologo Kurt Wise, kiu nun direktas la Centron por Originesplorado ĉe Bryan College, Dayton, Tenesio. Ne estas hazardo, ke Bryan College estas nomita laŭ William Jennings Bryan, prokuroro de la sciencinstruisto John Scopes en la "Simia Proceso" de Dayton en 1925. Wise povus esti plenuminta sian knaban ambicion iĝi profesoro pri geologio ĉe vera universitato, universitato kies moto eble estus "Pensu kritike" anstataŭ la oksimora moto montrita en la retejo de Bryan: "Pensu kritike kaj biblie". Efektive, li akiris veran diplomon pri geologio ĉe la Universitato de Ĉikago, sekvita de du pli altaj diplomoj pri geologio kaj paleontologio ĉe Harvard (nenio malpli), kie li studis sub Stephen Jay Gould (nenio malpli). Li estis tre kvalifikita kaj vere promesplena juna sciencisto, bone survoje al la realigo de sia revo instrui sciencon kaj esplori ĉe vera universitato.

Tiam tragedio trafis. Ĝi venis, ne de ekstere sed de interne de lia propra menso, menso fatale subfosita kaj malfortigita de fundamentisma religia edukado, kiu devigis lin kredi, ke la Tero - la temo de lia geologia edukado en Ĉikago kaj Harvard - estis malpli ol dek mil jarojn aĝa. Li estis tro inteligenta por ne rekonu la rektan kolizion inter sia religio kaj sia scienco, kaj la konflikto en lia menso igis lin pli kaj pli maltrankvila. Iun tagon, li ne plu povis elteni la ŝarĝon, kaj li solvis la aferon per tondilo. Li prenis biblion kaj tralegis ĝin, laŭvorte fortranĉante ĉiun version, kiu devus esti forigita se la scienca mondkoncepto estus vera. Ĉe la fino de ĉi tiu senkompate honesta kaj laborintensa ekzerco, tiom malmulte restis de lia biblio, ke,

Kvankam mi provis, kaj eĉ kun la avantaĝo de sendifektaj marĝenoj tra la paĝoj de la Skribo, mi trovis neeble preni la Biblion sen ke ĝi estu ŝirita en du partojn. Mi devis decidi inter evolucio kaj Skribo. Aŭ la Skribo estis vera kaj evolucio estis malĝusta, aŭ evolucio estis vera kaj mi devis forĵeti la Biblion... Estis tie tiun nokton, ke mi akceptis la Vorton de Dio kaj malakceptis ĉion, kio iam ajn kontraŭus ĝin, inkluzive de evolucio. Kun tio, en granda malĝojo, mi ĵetis en la fajron ĉiujn miajn revojn kaj esperojn pri scienco.

Mi trovas tion terure malĝoja; sed dum la rakonto pri la Golgi-aparato kortuŝis min ĝis larmoj de admiro kaj ĝojo, la rakonto pri Kurt Wise estas simple mizerinda - mizerinda kaj malestiminda. La vundo, al lia kariero kaj la feliĉo de lia vivo, estis memkaŭzita, tiel nenecesa, tiel facile eskapebla. Ĉio, kion li devis fari, estis forĵeti la biblion. Aŭ interpreti ĝin simbole, aŭ alegorie, kiel faras la teologoj. Anstataŭe, li faris la fundamentisman aferon kaj forĵetis sciencon, pruvojn kaj racion, kune kun ĉiuj siaj revoj kaj esperoj.

Eble unike inter fundamentistoj, Kurt Wise estas honesta - detrua, dolore, ŝoke honesta. Donu al li la Premion Templeton; li eble estos la unua vere sincera ricevanto. Wise elvokas tion, kio sekrete okazas sube, en la mensoj de fundamentistoj ĝenerale, kiam ili renkontas sciencajn pruvojn, kiuj kontraŭdiras iliajn kredojn. Aŭskultu lian paroladon:

Kvankam ekzistas sciencaj kialoj por akcepti junan teron, mi estas junkreadisto ĉar tio estas mia kompreno de la Skribo. Kiel mi dividis kun miaj profesoroj antaŭ jaroj kiam mi estis en kolegio, se ĉiuj pruvoj en la universo turniĝos kontraŭ kreadismo, mi estus la unua kiu agnoskus ĝin, sed mi tamen estus kreadisto ĉar tion ŝajnas indiki la Vorto de Dio. Ĉi tie mi devas stari.¹¹⁶

Li ŝajnas citi Lutheron dum li najlis siajn tezojn al la pordo de la preĝejo en Wittenberg, sed kompatinda Kurt Wise pli memorigas min pri Winston Smith en 1984 - luktante malespere por kredi, ke du plus du egalas kvin se Granda Frato diras, ke jes.

Winston, tamen, estis torturata. La duoblapenso de Wise devenas ne de la imperativo de fizika torturo, sed de la imperativo - ŝajne same nekontestebla por iuj homoj - de religia kredo: verŝajne formo de mensa torturo. Mi estas malamika al religio pro tio, kion ĝi faris al Kurt Wise. Kaj se ĝi faris tion al Harvard-edukita geologo, nur pensu, kion ĝi povas fari al aliaj malpli talentaj kaj malpli bone armitaj.

Fundamentisma religio obstine celas ruinigi la sciencon edukadon de sennombraj miloj da senkulpaj, bonintencaj, fervoraj junaj mensoj. Nefundamentisma, "prudenta" religio eble ne faras tion. Sed ĝi faras la mondon sekura por fundamentismo instruante al infanoj, ekde iliaj plej fruaj jaroj, ke senkritika kredo estas virto.

LA MALHELA FLANKO DE ABSOLUTISMO

En la antaŭa ĉapitro, provante klarigi la ŝanĝiĝantan moralan etoson de la tempo, mi alvokis vastan konsenton de liberalaj, kleraj, decaj homoj. Mi faris la rozkoloran supozon, ke "ni" ĉiuj ĝenerale konsentas kun ĉi tiu konsento, iuj pli ol aliaj, kaj mi pensis pri la plimulto de la homoj, kiuj probable legos ĉi tiun libron, ĉu ili estas religiaj aŭ ne. Sed kompreneble, ne ĉiuj estas de la konsento (kaj ne ĉiuj havos deziron legi mian libron). Oni devas agnoski, ke absolutismo estas malproksima de esti morta. Efektive, ĝi regas la mensojn de granda nombro da homoj en la mondo hodiaŭ, plej danĝere en la islama mondo kaj en la komencanta usona teokratio (vidu la libron de Kevin Phillips kun la sama nomo). Tia absolutismo preskaŭ ĉiam rezultas de forta religia kredo, kaj ĝi konsistigas gravan kialon por sugesti, ke religio povas esti forto por malbono en la mondo.

Unu el la plej severaj punoj en la Malnova Testamento estas tiu postulata pro blasfemo. Ĝi ankoraŭ validas en certaj landoj. Sekcio 295-C de la pakistana punkodo preskribas la mortopunon por ĉi tiu "krimo". La 18-an de aŭgusto 2001, D-ro Younis Shaikh, kuracisto kaj preleganto, estis kondamnita al morto pro blasfemo. Lia aparta krimo estis diri al studentoj, ke la profeto Mohamedo ne estis islamano antaŭ ol li inventis la religion en la aĝo de kvardek. Dek unu el liaj studentoj raportis lin al la aŭtoritatoj pro ĉi tiu "delikto". La blasfemleĝo en Pakistano estas pli ofte uzata kontraŭ kristanoj, kiel ekzemple Augustine Ashiq "Kingri" Masih, kiu estis kondamnita al morto en Faisalabad en 2000. Masih, kiel kristano, ne rajtis edziĝi al sia amatino ĉar ŝi estis islamano kaj - nekredeble - pakistana (kaj islama) leĝo ne permesas al islama virino edziniĝi al ne-islama viro. Do li provis konvertiĝi al Islamo kaj poste estis akuzita pri fari tion pro malnobla motivoj. Ne estas klare el la raporto, kiun mi legis, ĉu tio mem estis la mortpuna krimo, aŭ ĉu ĝi estis io, kion li supozeble diris pri la propraj moraloj de la profeto. Ĉiuokaze, ĝi certe ne estis la speco de delikto, kiu pravigus mortpunon en iu ajn lando, kies leĝoj estas liberaj de religia bigoteco.

En 2006 en Afganio, Abdul Rahman estis mortkondamnita pro konvertiĝo al kristanismo. Ĉu li mortigis iun, vundis iun, ŝtelis ion, difektis ion? Ne. Ĉion, kion li faris, estis ŝanĝi sian opinion. Interne kaj private, li ŝanĝis sian opinion. Li havis certajn pensojn, kiuj ne plaĉis al la reganta partio de lia lando. Kaj ĉi tio, memoru, ne estas la Afganio de la talibanoj, sed la "liberigita" Afganio de Hamid Karzai, starigita de la uson-gvidata koalicio. S-ro Rahman fine evitis ekzekuton, sed nur pro pledo de frenezo, kaj nur post intensa internacia premo. Li nun petis azilon en Italio, por eviti esti murdita de fanatikuloj, kiuj volas plenumi sian islaman devon. Ankoraŭ estas artikolo de la konstitucio de "liberigita" Afganio, ke la puno pro apostazio estas morto. Apostazio, memoru, ne signifas faktan damaĝon al personoj aŭ posedaĵoj. Ĝi estas pura penskrimo, laŭ la terminologio de George Orwell el 1984, kaj la oficiala puno por ĝi laŭ islama juro estas morto. La 3-an de septembro 1992, por preni unu ekzemplon kie ĝi efektive okazis, Sadiq Abdul Karim Malallah estis publike senkapigita en Sauda Arabio post kiam li estis laŭleĝe kondamnita pro apostazio kaj blafemo.

117

Mi iam havis televidigitan renkonton kun Sir Iqbal Sacranie, menciita en Ĉapitro 1 kiel la ĉefa "modera" islamano de Britio. Mi defiis lin pri la mortopuno kiel puno pro apostazio. Li tordiĝis kaj tordiĝis, sed ne kapablis nek nei nek malaprobi ĝin. Li daŭre provis ŝanĝi la temon, dirante, ke ĝi estas negrava detalo. Ĉi tiu estas viro, kiu estis nobeligita de la brita registaro pro antaŭenigado de bonaj "interreligiaj rilatoj".

Sed ni ne havu memkontentecon en kristanaro. Ankoraŭ en 1922 en Britio, John William Gott estis kondamnita al naŭ monatoj da deviga laboro pro blafemo: li komparis Jesuon kun klaŭno. Preskaŭ nekredeble, la krimo de blafemo ankoraŭ estas sur la 118-a listo, kaj en 2005 kristana blafemo kontraŭ la BBC-grupo provis enkonduki privatan leĝlibron en Britio, procesigon pro pro elsendo de la Opero de Jerry Springer.

En Usono de la lastaj jaroj la esprimo "Usona Talibano" petegis esti kreita, kaj rapida serĉo en Google trovas pli ol dekduon da retejoj, kiuj jam faris tion. La citaĵoj, kiujn ili antologigas, de usonaj religiaj gvidantoj kaj religiaj politikistoj, malvarme memorigas pri la mallarĝa bigoteco, senkora krueleco kaj pura malico de la afganaj talibanoj, la ajatolo Ĥomejni kaj la vahabaj aŭtoritatoj de Sauda Arabio. La retpaĝo nomita "La Amerika Talibano" estas aparte riĉa fonto de abomene frenezaj citaĵoj, komencante per unu el la plej ŝatataj de iu nomata Ann Coulter, kiu, laŭ usonaj kolegoj, ne estas parodio inventita de The Onion: "Ni devus invadi iliajn landojn, mortigi iliajn gvidantojn kaj konverti ilin al kristanismo."¹¹⁹ Aliaj trezoroj inkluzivas la frazon de kongresano Bob Dornan "Ne uzu la vorton "gejo" krom se ĝi estas akronimo por "Ĉu vi jam havas aidoson?" kaj la frazon de generalo William G.

La frazo de Boykin "George Bush ne estis elektita de plimulto de la balotantoj en Usono, li estis nomumita de Dio". Ĉiuj ingrediencoj estas tie: sklaveca aliĝo al miskomprenita malnova teksto; malamo al virinoj, moderneco, rivalaj religioj, scienco kaj

plezuro; amo al puno, ĉikanado, mallarĝmensa, extrema enmiksiĝo en ĉiun aspekton de la vivo. La afganaj talibanoj kaj la usonaj talibanoj estas bonaj ekzemploj de tio, kio okazas kiam homoj prenas iliajn skribaĵojn laŭlitere kaj serioze. Ili provizas teruran modernan prezenton de kia povus esti la vivo sub la teokratio de la Malnova Testamento. La Fundamentoj de Ekstremismo: La Kristana Dekstro en Ameriko de Kimberly Blaker estas librolonga malkaŝo de la minaco de la kristanaj talibanoj (ne sub tiu nomo).

KREDO KAJ SAMEKSEKSECO

En Afganio sub la talibanoj, la oficiala puno pro samseksemo estis ekzekuto, per la eleganta metodo de enterigo vivanta sub muro puŝita sur la viktimon. Ĉar la "krimo" mem estas privata ago, farita de konsentantaj plenkreskuloj, kiuj faris al neniu alia damaĝon, ni denove havas ĉi tie la klasikan markostampon de religia absolutismo. Mia propra lando ne rajtas esti memkontenta. Privata samseksemo estis krima delikto en Britio ĝis - mirige - 1967. En 1954 la brita matematikisto Alan Turing, kandidato kune kun John von Neumann por la titolo de patro de la komputilo, memmortigis sin post kiam li estis kondamnita pro la krima delikto de samseksema konduto private. Konfesinde, Turing ne estis enterigita vivanta sub muro puŝita de tanko. Oni proponis al li elekton inter du jaroj en malliberejo (vi povas imagi kiel la aliaj malliberuloj traktus lin) kaj kurso de hormonaj injektoj, kiuj povus esti diritaj egalaj al kemia kastrado, kaj kaŭzus al li kreskigi mamojn. Lia fina, privata elekto estis pomo, kiun li injektis per cianido.

120

Kiel la pivota intelekto en la rompado de la germanaj Enigma-kodoj, Turing verŝajne faris pli grandan kontribuon al la venko kontraŭ la nazioj ol Eisenhower aŭ Churchill. Danke al Turing kaj liaj "Ultra"-kolegoj ĉe Bletchley Park, aliancitaj generaloj sur la batalkampo konstante, dum longaj periodoj de la milito, konis detalajn germanajn planojn antaŭ ol la germanaj generaloj havis tempon efektiviigi ilin. Post la milito, kiam la rolo de Turing jam ne estis sekretega, li devus esti nobeligita kaj festita kiel savanto de sia nacio. Anstataŭe, ĉi tiu milda, balbuta, ekscentra genio estis detruita pro "krimo", farita private, kiu damaĝis neniun. Denove, la nedubebla varmarko de la kred-bazita moralumismo estas pasie zorgi pri tio, kion aliaj homoj faras (aŭ eĉ pensas) private.

La sinteno de la "usonaj talibanoj" rilate al samseksemo karakterizas ilian religian absolutismon. Aŭskultu la pastron Jerry Falwell, fondinton de Liberty University: "Aidoso ne estas nur la puno de Dio por samseksemuloj; ĝi estas la puno de Dio por la socio, kiu toleras samseksemulojn."¹²¹ La afero, kiun mi unue rimarkas pri tiaj homoj, estas ilia mirinda kristana karitato. Kia balotantaro povus, oficperiodo post oficperiodo, voĉdoni por viro kun tia misinformita bigoteco kiel Senatano Jesse Helms, Respublikano de Norda Karolino? Viro, kiu mokis: "The New York Times kaj Washington Post ambaŭ estas..."

infestita de samseksemuloj mem. Preskaŭ ĉiu homo tie estas samseksemulo aŭ lesbanino.¹²² La respondo, mi supozas, estas la speco de balotantaro, kiu vidas moralecon laŭ mallarĝe religiaj terminoj kaj sentas sin minacata de iu ajn, kiu ne dividas la saman absolutisman kredon.

Mi jam citis Pat Robertson, fondinton de la Kristana Koalicio. Li kandidatiĝis kiel serioza kandidato por la nomumo de la Respublikana Partio por Prezidanto en 1988, kaj akiris pli ol tri milionojn da volontuloj por labori en sia kampanjo, plus kompareblan kvanton da mono: maltrankviliga nivelo de subteno, konsiderante ke la jenaj citaĵoj estas tute tipaj por li: "[Samseksemuloj] volas eniri preĝejojn kaj interrompi diservojn kaj ĵeti sangon ĉirkaŭen kaj provi doni al homoj aidoson kaj kraĉi en la vizaĝon de pastroj." "[Planned Parenthood] instruas infanojn amori, instruas homojn havi adulton, ĉian bestialecon, samseksemon, lesbanismon - ĉion, kion la Biblio kondamnas." La sinteno de Robertson al virinoj ankaŭ varmigis la nigrajn korojn de la afganaj talibanoj: "Mi scias, ke ĉi tio doloras por la sinjorinoj aŭdi, sed se vi edziniĝas, vi akceptis la estrecon de viro, via edzo. Kristo estas la estro de la familio kaj la edzo estas la estro de la edzino, kaj tiel estas, punkto."

Gary Potter, prezidanto de Katolikoj por Kristana Politika Agado, diris jenon: "Kiam la kristana plimulto transprenos ĉi tiun landon, ne plu estos satanaj preĝejoj, ne plu estos senpaga distribuado de pornografio, ne plu estos parolado pri rajtoj por samseksemuloj. Post kiam la kristana plimulto transprenos la kontrolon, plurismo estos vidata kiel malmorala kaj malbona, kaj la ŝtato ne permesos al iu ajn praktiki malbonon." "Malbono", kiel tre klare montras la citaĵo, ne signifas fari aferojn, kiuj havas malbonajn sekvojn por homoj. Ĝi signifas privatajn pensojn kaj agojn, kiuj ne plaĉas al "la kristana plimulto".

Pastro Fred Phelps, de la Baptista Eklezio de Vestboro, estas alia forta predikisto kun obseda abomeno al samseksemuloj. Kiam la vidvino de Martin Luther King mortis, Pastro Fred organizis strikgardiston ĉe ŝia funebro, proklamante: "Dio Malamas Gemulojn kaj Gemulojn-Ebligantojn! Sekve, Dio malamas Coretta Scott King kaj nun turmentas ŝin per fajro kaj sulfuro, kie la vermo neniam mortas kaj la fajro neniam estingiĝas, kaj la fumo de ŝia turmento supreniras por ĉiam kaj eterne."¹²³ Estas facile konsideri Fred Phelps frenezulo, sed li havas multe da subteno de homoj kaj ilia mono. Laŭ lia propra retejo, Phelps organizis 22 000 kontraŭsamseksemajn manifestaciojn ekde 1991 (tio estas averaĝe kvar tage) en Usono, Kanado, Jordanio kaj Irako, montrante sloganojn kiel "DANKON AL DIO PRO AIDOSO". Precipe ĉarma trajto de lia retejo estas la aŭtomata kalkulo de la nombro da tagoj, kiujn aparta, nomita, mortinta samseksemulo brulis en infero.

Sintenoj pri samseksemo multe malkaŝas pri la speco de moraleco inspirita de religia kredo. Same instrua ekzemplo estas aborto kaj la sankteco de homa vivo.

Homaj embrioj estas ekzemploj de homa vivo. Tial, laŭ absolutista religia lumo, aborto estas simple malĝusta: plena murdo. Mi ne certas, kion fari pri mia konfeso anekdota observado, ke multaj el tiuj, kiuj plej arde kontraŭas la forprenon de embria vivo, ankaŭ ŝajnas esti pli ol kutime entuziasmaj pri forpreno de plenkreskula vivo. Vere, tio kutime ne validas por la romkatolikoj, kiuj estas inter la plej laŭtvoĉaj kontraŭuloj de aborto. La renaskita George W. Bush, tamen, estas tipa por la hodiaŭa religia supereco. Li, kaj ili, estas fervoraj defendantoj de homa vivo, kondiĉe ke ĝi estas embria vivo (aŭ fine malsana vivo) - eĉ ĝis la punkto malhelpi medicinan esploradon, kiu certe savus multajn vivojn.

[124](#) La evidenta kialo por

kontraŭstari la mortopunon estas respekto por homa vivo. Ekde 1976, kiam la Supera Kortumo nuligis la malpermeson de la mortopuno, Teksaso respondecis pri pli ol triono de ĉiuj ekzekutoj en ĉiuj kvindek ŝtatoj de la Unio. Kaj Bush prezidis pli da ekzekutoj en Teksaso ol iu ajn alia guberniestro en la historio de la ŝtato, averaĝante unu morton ĉiujn naŭ tagojn. Eble li simple plenumis sian devon kaj efektivigis la [125](#) leĝojn de la ŝtato?

— Sed kion ni faru pri la fama raporto de la CNN-ĵurnalisto Tucker Carlson? Carlson, kiu mem subtenas la mortopunon, estis ŝokita de la "humura" imitado de Bush pri ina malliberulo en mortkondamno, petegante la guberniestron por prokrasto de la ekzekuto: ""Bonvolu," Bush ĝemas, liaj lipoj kunpremitaj en ŝajnigita malespero, ""Ne mortigu min."" Eble ĉi tiu virino renkontus pli da simpatio se [126](#) ŝi atentigus, ke ŝi iam estis embrio. La kontemplado pri embrioj vere ŝajnas havi la plej eksterordinaran efikon sur multajn kredantojn. Patrino Teresa de Kalkato fakte diris, en sia parolado akceptante la Nobel-premion pri paco, ""La plej granda detruanto de paco estas aborto." Kio? Kiel virino kun tia stranga juĝo povas esti prenita serioze pri iu ajn temo, des malpli esti konsiderata serioze inda je Nobel-premio? Ĉiu, kiu estas tentata esti trompita de la hipokrita Patrino Teresa, devus legi la libron de Christopher Hitchens "" La Misia Pozicio: Patrino Teresa en Teorio kaj Praktiko"".

Revenante al la usonaj talibanoj, aŭskultu Randall Terry, fondinton de Operation Rescue, organizo por timigi abortprovizantojn. "Kiam mi, aŭ homoj kiel mi, regas la landon, vi pli bone forkuru, ĉar ni trovos vin, ni juĝos vin, kaj ni ekzekutos vin. Mi celas ĉiun vorton. Mi faros ĝin parto de mia misio certigi, ke ili estu juĝataj kaj ekzekutitaj." Terry ĉi tie aludis kuracistojn, kiuj faras abortojn, kaj lia kristana inspiro estas klare montrita per aliaj deklaroj:

Mi volas, ke vi simple lasu ondon de maltoleremo traflui vin. Mi volas, ke vi lasu ondon de malamo traflui vin. Jes, malamo estas bona... Nia celo estas kristana nacio. Ni havas biblian devon, ni estas vokitaj de Dio, por konkeri ĉi tiun landon. Ni ne volas egalan tempon. Ni ne volas plurismon.

Nia celo devas esti simpla. Ni devas havi kristanan nacion konstruitan sur la leĝo de Dio, sur la Dek Ordonoj. Neniujn pardonpetojn. [127](#)

Ĉi tiu ambicio atingi tion, kion oni povas nomi nur kristana faŝisma ŝtato, estas tute tipa por la usonaj talibanoj. Ĝi estas preskaŭ preciza spegula bildo de la islama faŝisma ŝtato tiel arde serĉata de multaj homoj en aliaj mondopartoj. Randall Terry ankoraŭ ne estas en politika povo. Sed neniu observanto de la usona politika sceno dum la verkado de ĉi tiu artikolo (2006) povas permesi al si esti optimisma.

Konsekvencisto aŭ utilisto verŝajne aliros la demandon pri aborto laŭ tre malsama maniero, provante pesi suferon. Ĉu la embrio suferas?

(Supozeble ne se ĝi estas abortigita antaŭ ol ĝi havas nervan sistemon; kaj eĉ se ĝi estas sufiĉe aĝa por havi nervan sistemon, ĝi certe suferas malpli ol, ekzemple, plenkreska bovino en buĉejo.) Ĉu la graveda virino, aŭ ŝia familio, suferas se ŝi ne havas aborton? Tre eble jes; kaj, ĉiukaze, ĉar al la embrio mankas nerva sistemo, ĉu ne devus la bonevoluinta nerva sistemo de la patrino havi la elekton?

Tio ne neas, ke konsekvencisto eble havus kialojn por kontraŭstari aborton.

Argumentojn pri "glita deklivo" oni povas prezenti per konsekvencialistoj (kvankam mi ne farus tion en ĉi tiu kazo). Eble embrioj ne suferas, sed kulturo, kiu toleras la prenon de homa vivo, riskas iri tro malproksimen: kie ĉio finiĝos? En infanmortigo? La momento de naskiĝo provizas naturan Rubikonon por difini regulojn, kaj oni povus argumenti, ke malfacilas trovi alian pli frue en la embria evoluo. Argumentoj pri glita deklivo tial povus konduki nin doni al la momento de naskiĝo pli da signifo ol utilismo, mallarĝe interpretita, preferus.

Argumentoj kontraŭ eŭtanazio ankaŭ povas esti formulitaj per glitigaj deklivoj. Ni elpensu imagan citaĵon de morala filozofo: "Se vi permesas al kuracistoj eligi la suferadon de terminalaj pacientoj, tuj kiam vi scios, ĉiuj estos forpuŝi sian avinon por ricevi ŝian monon. Ni filozofoj eble jam elkreskis el absolutismo, sed la socio bezonas la disciplinon de absolutaj reguloj kiel "Ne mortigu", alie ĝi ne scias kie halti. Sub iuj cirkonstancoj absolutismo eble, pro ĉiuj malĝustaj kialoj en mondo malpli ol ideala, havus pli bonajn konsekvencojn ol naiva konsekvencismo! Ni filozofoj eble malfacile malpermesus la manĝadon de homoj, kiuj jam estis mortintaj kaj nepriplorataj - ekzemple, vojmortigitaj vagabondoj. Sed, pro glitigaj deklivaj kialoj, la absolutisma tabuo kontraŭ kanibalismo estas tro valora por perdi." Argumentoj pri glitigaj deklivoj povus esti vidataj kiel maniero, per kiu konsekvencistoj povas reimporti formon de nereakta absolutismo.

Sed la religiaj malamikoj de aborto ne zorgas pri glitigaj deklivoj. Por ili, la afero estas multe pli simpla. Embrio estas "bebo", mortigi ĝin estas murdo, kaj jen: fino de la diskuto. Multe sekvas el ĉi tiu absolutisma sinteno. Unue, esplorado pri embriaj stamĉeloj devas ĉesi, malgraŭ ĝia grandega potencialo por medicina scienco, ĉar ĝi implicas la mortojn de embriaj ĉeloj. La faktkonflikto estas evidenta kiam oni pripensas, ke la socio jam akceptas IVF (en vitro-fekundigo), en kiu kuracistoj rutine stimulas virinojn produkti superfluajn ovoj, por esti fekundigitaj ekster la korpo. Ĝis dekduo da vivaj zigotoj povas esti produktitaj, el kiuj du aŭ tri estas poste enplantitaj en la uteron. La atendo estas, ke el ĉi tiuj nur unu aŭ eble du postvivos. IVF, tial, mortigas koncipitojn en du stadioj de la...

proceduro, kaj la socio ĝenerale ne havas problemon kun tio. Dum dudek kvin jaroj, IVF estis norma proceduro por alporti ĝojon en la vivojn de seninfanaj paroj.

Religiaj absolutistoj, tamen, povas havi problemojn kun IVF. The Guardian de la 3a de junio 2005 publikigis bizaran rakonton sub la titolo "Kristanaj paroj respondas al voko por savi embriojn lasitajn de IVF". La rakonto temas pri organizo nomata Snowflakes, kiu celas "savi" superflujajn embriojn restantajn en IVF-klinikoj. "Ni vere sentis, ke la Sinjoro vokas nin provi doni al unu el ĉi tiuj embrioj - ĉi tiuj infanoj - ŝancon vivi," diris virino en Vaŝingtonio, kies kvara infano rezultis el ĉi tiu "neatendita alianco, kiun konservativaj kristanoj formas kun la mondo de provtubaj beboj". Maltrankvila pri tiu alianco, ŝia edzo konsultis preĝejan pliaĝulon, kiu konsilis: "Se vi volas liberigi la sklavojn, vi foje devas fari interkonsenton kun la sklavisto." Mi scivolas, kion ĉi tiuj homoj dirus, se ili scius, ke la plimulto de koncipitaj embrioj ĉiuokaze spontanee abortas. Ĝi verŝajne estas plej bone vidata kiel ia natura "kvalitkontrollo".

Certa speco de religia menso ne povas vidi la moralan diferencon inter mortigi mikroskopan ĉelgrupon unuflanke, kaj mortigi plenkreskan kuraciston aliflanke. Mi jam citis Randall Terry kaj "Operacion Savo". Mark Juergensmeyer, en sia timiga libro Teruro en la Menso de Dio, presas foton de la Pastoro Michael Bray kun sia amiko la Pastoro Paul Hill, tenante standardon legantan: "Ĉu estas malĝuste ĉesigi la murdon de senkulpaj beboj?" Ambaŭ aspektas kiel simpatiaj, sufiĉe ŝikaj junuloj, ridetantaj alloge, neformale bone vestitaj, la tute malo de fiksrigardantaj frenezuloj. Tamen ili kaj iliaj amikoj de la Armeo de Dio (AOG) faris sian negocon ekbruligi abortklinikojn, kaj ili ne kaŝis sian deziron mortigi kuracistojn. La 29-an de julio 1994, Paul Hill prenis ĉaspafilon kaj murdis Doktoron John Britton kaj lian korpogardiston James Barrett ekster la kliniko de Britton en Pensacola, Florido. Li poste transdonis sin al la polico, dirante, ke li mortigis la kuraciston por malhelpi la estontajn mortojn de "senkulpaj beboj".

Michael Bray defendas tiajn agojn klare kaj kun ĉiu ŝajno de alta morala celo, kiel mi malkovris kiam mi intervjuis lin, en publika parko en Colorado Springs, por mia televida dokumentfilmo pri religio.* Antaŭ ol trakti la abortan demandon, mi komprenis la Biblio-bazitan moralecon de Bray per kelkaj preparaj demandoj. Mi atentigis, ke biblia juro kondamnas adultulojn al ŝtonumado. Mi atendis, ke li malakceptos ĉi tiun specifan ekzemplon kiel evidente ekster la limoj, sed li surprizis min. Li volonte konsentis, ke post konvena jura proceduro, adultuloj estu ekzekutitaj. Mi tiam atentigis, ke Paul Hill, kun la plena subteno de Bray, ne sekvis la konvenan proceduron, sed prenis la leĝon en siajn proprajn manojn kaj mortigis kuraciston. Bray defendis la agon de sia kolega kleriko per la samaj terminoj, kiel li faris kiam Juergensmeyer intervjuis lin, distingante inter venĝa mortigo, ekzemple de emerita kuracisto, kaj mortigo de praktikanta kuracisto kiel rimedo por malhelpi lin "regule mortigi bebojn". Mi tiam proponis al li, ke kvankam la kredoj de Paul Hill sendube estis sinceraj, la socio falus en teruran anarkion se ĉiuj alvokus

persona konvinko por preni la leĝon en siajn proprajn manojn, anstataŭ obei la leĝon de la lando. Ĉu ne estis la ĝusta vojo provi ŝanĝi la leĝon, demokratie? Bray respondis: 'Nu, jen la problemo kiam ni ne havas leĝon, kiu estas vere aŭtentika leĝo; kiam ni havas leĝojn, kiujn homoj elpensas surloke, kaprice, kiel ni vidis en la kazo de la tiel nomata leĝo pri aborto-raĵtoj, kiu estis trudita al la popolo fare de juĝistoj...' Ni tiam ekdisputis pri la usona konstitucio kaj de kie venas leĝoj. La sinteno de Bray al tiaj aferoj montriĝis tre memoriga pri tiuj batalemaj islamanoj loĝantaj en Britio, kiuj malkaŝe anoncas sin kiel ligitaj nur de islama leĝo, ne de la demokratie realigitaj leĝoj de sia adoptita lando.

En 2003, Paul Hill estis ekzekutita pro la murdo de D-ro Britton kaj lia korpogardisto, dirante, ke li faros ĝin denove por savi la nenaskitojn. Sincere antaŭĝojante morti por sia afero, li diris en novaĵaŭdienco: "Mi kredas, ke la ŝtato, ekzekutante min, faros min martiro." Dekstraj kontraŭabortistoj protestantaj kontraŭ lia ekzekuto estis kunigitaj en malsankta alianco kun maldekstraj kontraŭuloj de la mortopuno, kiuj instigis la guberniestron de Florido, Jeb Bush, "ĉesigi la martirecon de Paul Hill". Ili kredinde argumentis, ke la jura mortigo de Hill fakte kuraĝigus pliajn murdojn, la precizan malo de la malinstiga efiko, kiun la mortopuno supozeble havas. Hill mem ridetis la tutan vojon al la ekzekutĉambro, dirante: "Mi atendas grandan rekompencan en la ĉielo... Mi antaŭĝojas pri gloro."¹²⁸ Kaj li sugestis, ke aliaj prenu lian perfortan aferon. Anticipante venĝajn atakojn pro la "martireco" de Paul Hill, la polico fariĝis pli alarmema dum li estis ekzekutita, kaj pluraj individuoj ligitaj al la kazo ricevis minacajn leterojn akompanatajn de kugloj.

Ĉi tiu tuta terura afero devenas de simpla diferenco de percepto. Ekzistas homoj, kiuj, pro siaj religiaj konvinkoj, opinias, ke aborto estas murdo kaj pretas mortigi por defendi embriojn, kiujn ili elektas nomi "beboj". Aliflanke estas same sinceraj subtenantoj de aborto, kiuj aŭ havas malsamajn religiajn konvinkojn, aŭ neniun religion, kune kun bone pripensita konsekvensisma moralo.

Ankaŭ ili vidas sin kiel idealistoj, provizantaj medicinan servon por bezonantaj pacientoj, kiuj alie irus al danĝere nekompetentaj ĉarlatanoj. Ambaŭ flankoj vidas la alian flankon kiel murdintojn aŭ subtenantojn de murdo. Ambaŭ flankoj, laŭ sia propra vidpunkto, estas same sinceraj.

Proparolantino de alia abortkliniko priskribis Paul Hill kiel danĝeran psikopaton. Sed homoj kiel li ne pensas pri si mem kiel danĝeraj psikopatoj; ili pensas pri si mem kiel bonaj, moralaj homoj, gvidataj de Dio. Efektive, mi ne pensas, ke Paul Hill estis psikopato. Nur tre religia. Danĝera, jes, sed ne psikopato.

Danĝere religia. Laŭ la lumo de sia religia kredo, Hill estis tute prava kaj morala pafante Doktoron Britton. Kio estis malĝusta kun Hill estis lia religia kredo mem.

Ankaŭ Michael Bray, kiam mi renkontis lin, ne ŝajnis al mi psikopato. Mi fakte tre ŝatis lin. Mi pensis, ke li estas honesta kaj sincera viro, kviete parolanta kaj pensema, sed lia menso bedaŭrinde estis kaptita de venena religia sensencaĵo.

Fortaj kontraŭuloj de aborto estas preskaŭ ĉiuj profunde religiaj. La sinceraj subtenantoj de aborto, ĉu persone religiaj aŭ ne, verŝajne sekvas nereligian, konsekvencisman moralfilozofion, eble alvokante la demandon de Jeremy Bentham, "Ĉu ili povas suferi?" Paul Hill kaj Michael Bray vidis neniun moralan diferencon inter mortigi embrion kaj mortigi kuraciston krom ke la embrio estis, por ili, senkulpa "bebo". La konsekvencisto vidas la tutan diferencon en la mondo.

Frua embrio havas la sentemon, kaj ankaŭ la ŝajnon, de ranido. Kuracisto estas plenkreska konscia estaĵo kun esperoj, amoj, aspiroj, timoj, grandega provizo de humana scio, la kapablo por profunda emocio, tre verŝajne detruita vidvino kaj orfaj infanoj, eble maljunaj gepatroj, kiuj lin adoras.

Paul Hill kaŭzis realan, profundan, daŭran suferon al estaĵoj kun nervaj sistemoj kapablaj je sufero. Lia kuracista viktimo faris nenion tian. Fruaj embrioj, kiuj ne havas nervan sistemon, certe ne suferas. Kaj se malfrue abortitaj embrioj kun nervaj sistemoj suferas - kvankam ĉiu sufero estas bedaŭrinda - ne estas ĉar ili estas homaj, ke ili suferas. Ne ekzistas ĝenerala kialo supozi, ke homaj embrioj en iu ajn aĝo suferas pli ol bovinaj aŭ ŝafaj embrioj en la sama evolua stadio. Kaj ekzistas ĉiu kialo supozi, ke ĉiuj embrioj, ĉu homaj aŭ ne, suferas multe malpli ol plenkreskaj bovinaj aŭ ŝafaj en buĉejo, precipe rita buĉejo, kie, pro religiaj kialoj, ili devas esti plene konsciaj kiam iliaj gorĝoj estas ceremonie tranĉitaj. 129 kaj la detaloj eble estos disputataj. Sed tio ne influas mian ĉefan punkton, kiu koncernas la diferencon inter sekularaj

Unu pensoskolo zorgas pri tio, konsekvencismaj kaj religie absolutaj moralaj filozofioj.* ĉu embrioj povas suferi. La alia zorgas pri tio, ĉu ili estas homaj. Religiaj moralistoj aŭdeblas diskuti demandojn kiel, "Kiam la evoluanta embrio fariĝas persono - homo?" Sekularaj moralistoj pli emas demandi, "Ne gravas ĉu ĝi estas homa (kion tio eĉ signifas por malgranda aro da ĉeloj?); je kiu aĝo iu ajn evoluanta embrio, de iu ajn specio, fariĝas kapabla suferi?"

LA GRANDA BEETHOVEN-ERARO

La sekva movo de la kontraŭabortisto en la vorta ŝakludo kutime estas pli-malpli jena. La afero ne estas ĉu homa embrio povas aŭ ne povas suferi nuntempe. La afero kuŝas en ĝia potencialo. Aborto senigis ĝin je la ŝanco por plena homa vivo en la estonteco. Ĉi tiun noción karakterizas retorika argumento, kies ekstrema stulteco estas ĝia sola defendo kontraŭ akuzo pri grava malhonesteco. Mi parolas pri la Granda Beethoven-eraro, kiu ekzistas en pluraj formoj. Peter kaj Jean Medawar,* en *The Life Science*, atribuas la jenan version al Norman St John Stevas (nun Lord St John), brita parlamentano kaj eminenta romkatolika laiko. Li, siavice, ricevis ĝin de Maurice Baring (1874-1945), fama romkatolika konvertito kaj proksima kunulo de la katolikaj lojaluloj G.K. Chesterton kaj Hilaire Belloc. Li prezentis ĝin en la formo de hipoteza dialogo inter du kuracistoj.

"Pri la fino de gravedeco, mi volas vian opinion. La patro estis sifilisa, la patrino tuberkuloza. El la kvar naskitaj infanoj, la unua estis blinda, la dua mortis, la tria estis surda kaj muta, la kvara ankaŭ estis tuberkuloza. Kion vi farus?"

„Mi estus fininta la gravedecon.“ „Tiam vi estus murdinta Beethovenon.“

La Interreto estas plena de tiel nomataj kontraŭabortaj retejoj, kiuj ripetas ĉi tiun ridindan rakonton, kaj cetere ŝanĝas faktajn premisojn senbride. Jen alia versio. "Se vi konus virinon gravedan, kiu jam havas ok infanojn, el kiuj tri estas surdaj, du blindaj, unu mense handikapita (ĉio ĉar ŝi havis sifilison), ĉu vi rekomendus al ŝi aborton? Tiam vi mortigus Beethovenon."¹³⁰ Ĉi tiu interpreto de la legendo degradigas la grandan komponiston de la kvina al la naŭa rango en la naskordo, levas la nombron de surduloj al tri kaj la nombron de blinduloj al du, kaj donas sifilison al la patrino anstataŭ al la patro. La plej multaj el la kvardek tri retejoj, kiujn mi trovis serĉante versiojn de la rakonto, atribuas ĝin ne al Maurice Baring, sed al iu Profesoro LR Agnew ĉe la Medicina Fakultato de UCLA, kiu laŭdire prezentis la dilemon al siaj studentoj kaj diris al ili: "Gratulon, vi ĵus murdis Beethovenon." Ni povus bonkore doni al LR Agnew la avantaĝon dubi pri lia ekzisto - estas mirige kiel ĉi tiuj urbaj legendoj kreskas. Mi ne povas malkovri ĉu estis Baring kiu originis la legendon, aŭ ĉu ĝi estis inventita pli frue.

Ĉar inventita ĝi certe estis. Ĝi estas tute malvera. La vero estas, ke Ludwig van Beethoven estis nek la naŭa nek la kvina infano de siaj gepatroj. Li estis la plej aĝa - strikte la numero du, sed lia pli aĝa gefrato mortis en infanaĝo, kiel estis kutime en tiuj tagoj, kaj ne estis, laŭ nia scio, blinda aŭ surda aŭ muta aŭ mense handikapita. Ne ekzistas pruvoj, ke iu el liaj gepatroj havis sifilison, kvankam estas vere, ke lia patrino fine mortis pro tuberkulozo. Estis multe da ĝi tiutempe.

Fakte, ĉi tio estas plene disvolvita urba legendo, elpensajo, intence disvastigita de homoj kun propra intereso disvastigi ĝin. Sed la fakto, ke ĝi estas mensogo, estas ĉiukaze tute flankenlasanta. Eĉ se ĝi ne estus mensogo, la argumento derivita de ĝi estas efektive tre malbona argumento. Peter kaj Jean Medawar ne bezonis dubi la veron de la rakonto por montri la eraron de la argumento: "La rezonado malantaŭ ĉi tiu abomeninda malgranda argumento estas imprese erara, ĉar krom se oni sugestis, ke ekzistas ia kaŭza ligo inter havi tuberkulan patrinon kaj sifilisan patron kaj naski muzikan geniulon, la mondo ne pli verŝajne estos senigita de Beethoven per aborto ol per ĉasta abstinado de sekskuniĝo."¹³¹ La lakone malestima malakcepto de la Medawar-oj estas nerespondebla (por prunti la intrigon de unu el la malhelaj noveloj de Roald Dahl, same bonŝanca decido ne aborti en 1888 donis al ni Adolf Hitler). Sed oni ja bezonas iom da inteligenteco - aŭ eble liberecon de certa speco de religia edukado - por kompreni la poenton. El la kvardek tri "kontraŭabortaj" retejoj citantaj version de la Beethoven

legendo, kiun mia Gugla serĉo trovis en la tago de la verkado, neniu rimarkis la nelogikon en la argumento. Ĉiu el ili (ili ĉiuj estis religiaj retejoj, cetere) falis en la eraron, hokon, linion kaj sinkon. Unu el ili eĉ agnoskis Medawar (literumita Medavvar) kiel la fonton. Tiel fervoraj estis ĉi tiuj homoj kredi eraron taŭgan por ilia kredo, ke ili eĉ ne rimarkis, ke la Medawar-anoj citis la argumenton nur por troigi ĝin.

Kiel la Medawar-oj tute pravis rimarkigi, la logika konkludo de la argumento pri "homa potencialo" estas, ke ni eble senhavigas homan animon de la donaco de ekzisto ĉiufoje kiam ni ne sukcesas kapti ajnan okazon por seksuniĝo. Ĉiu rifuzo de iu ajn oferto de kopulacio fare de fekunda individuo estas, laŭ ĉi tiu stulta "kontraŭaborta" logiko, ekvivalenta al la murdo de ebla infano! Eĉ rezisti seksperforton povus esti reprezentita kiel murdo de ebla bebo (kaj, cetere, ekzistas multaj "kontraŭabortaj" aktivuloj, kiuj neus aborton eĉ al virinoj, kiuj estis brutale seksperfortitaj). La argumento de Beethoven estas, ni klare vidas, tre malbona logiko efektive. Ĝia superreala idioteco estas plej bone resumita en tiu bonega kanto "Ĉiu spermo estas sankta" kantita de Michael Palin, kun ĥoro de centoj da infanoj, en la Monty Python-filmo La Signifo de la Vivo (se vi ne vidis ĝin, bonvolu vidi ĝin). La Granda Beethoven-eraro estas tipa ekzemplo de la speco de logika ĥaoso, en kiun ni eniras, kiam niaj mensoj estas konfuzitaj de religie inspirita absolutismo.

Rimarku nun, ke "kontraŭaborta" tute ne signifas kontraŭaborta. Ĝi signifas kontraŭhoma vivo. La donado de unike specialaj rajtoj al ĉeloj de la specio Homo sapiens estas malfacile akordigebla kun la fakto de evolucio. Koncedite, tio ne maltrankviligos tiujn multajn kontraŭabortistojn, kiuj ne komprenas, ke evolucio estas fakto! Sed permesu al mi koncize klarigi la argumenton por la bono de kontraŭabortaj aktivuloj, kiuj eble estas malpli sensciaj pri scienco.

La evolua punkto estas tre simpla. La homeco de la ĉeloj de embrio ne povas doni al ĝi ian ajn absolute malkontinuan moralan statuson. Ĝi ne povas, pro nia evolua kontinueco kun ĉimpanzoj kaj, pli malproksime, kun ĉiu specio sur la planedo. Por vidi tion, imagu, ke meza specio, ekzemple Australopithecus afarensis, hazarde postvivus kaj estus malkovrita en fora parto de Afriko. Ĉu ĉi tiuj estaĵoj "kalkuliĝus kiel homaj" aŭ ne? Por konsekvencisto kiel mi, la demando ne meritas respondon, ĉar nenio turniĝas al ĝi. Sufiĉas, ke ni estus fascinitaj kaj honoritaj renkonti novan "Lucy". La absolutisto, aliflanke, devas respondi la demandon, por apliki la moralan principon doni al homoj unikan kaj specialan statuson ĉar ili estas homaj. Se venus la krizo, ili supozeble bezonus starigi tribunalojn, kiel tiujn de la apartisma Sud-Afriko, por decidi ĉu aparta individuo "preferu sin kiel homo".

Eĉ se oni povus provi klaran respondon por Australopithecus, la laŭgrada kontinueco, kiu estas neevitebla trajto de biologia evoluo, diras al ni, ke devas ekzisti iu interulo, kiu kuŝus sufiĉe proksime al la "limo" por malklarigi la moralan principon kaj detrui ĝian absolutecon. Pli bone diri tion estas, ke ne ekzistas...

naturaj limoj en evolucio. La iluzio de limo kreigas per la fakto, ke la evoluaj interaj estaĵoj estas formortintaj. Kompreneble, oni povus argumenti, ke homoj estas pli kapablaj, ekzemple, suferi ol aliaj specioj. Tio povus esti vera, kaj ni povus legitime doni al homoj specialan statuson pro tio. Sed evolua kontinueco montras, ke ne ekzistas absoluta distingo. Absolutisma morala diskriminacio estas devaste subfosita de la fakto de evolucio. Maltrankvila konscio pri ĉi tiu fakto povus efektive subesti unu el la ĉefaj motivoj, kiujn kreistoj havas por kontraŭstari evolucion: ili timas tion, kion ili kredas esti ĝiaj moralaj konsekvencoj. Ili eraras fari tion, sed ĉiukaze estas certe tre strange pensi, ke vero pri la reala mondo povas esti renversita per konsideroj pri tio, kio estus morale dezirinda.

KIEL 'MODERECO' EN KREDO NUTRAS FANATIKISMON

Por ilustrati la malhelan flankon de absolutismo, mi menciis la kristanojn en Usono, kiuj eksplodigas abortklinikojn, kaj la talibanojn de Afganio, kies liston de kruelecoj, precipe kontraŭ virinoj, mi trovas tro dolora por rakonti. Mi povus esti pli detale rakontinta pri Irano sub la ajatoloj, aŭ Sauda Arabio sub la saud-princoj, kie virinoj ne povas veturi, kaj havas problemojn se ili eĉ forlasas siajn hejmojn sen vira parenco (kiu povas, kiel malavara koncesio, esti malgranda knabeto). Vidu la Honoran Premion de Jan Goodwin por detruiga malkaŝo pri la traktado de virinoj en Sauda Arabio kaj aliaj nuntempaj teokratioj. Johann Hari, unu el la plej viglaj kolumnistoj de la (Londona) Independent, verkis artikolon, kies titolo parolas por si mem: "La plej bona maniero subfosi la ĝihadistojn estas ekigi ribelon de islamaj virinoj."¹³² —

Aŭ, ŝanĝante al kristanismo, mi povus esti citinta tiujn usonajn "ravigajn" kristanojn, kies potenca influo sur la usonan politikon de la Proksima Oriento estas regata de ilia biblia kredo, ke Israelo havas dian rajton al ĉiuj landoj de Palestino. ¹³³— Kelkaj ravigaj kristanoj iras pluen kaj fakte sopiras nuklean militon, ĉar ili interpretas ĝin kiel la "Armagedonon", kiu, laŭ ilia bizara sed maltrankvilige populara interpreto de la libro Apokalipso, akcelos la Duan Alvenon. Mi ne povas plibonigi la timigan komenton de Sam Harris en lia Letero al Kristana Nacio:

Tial ne estas troigo diri, ke se la urbo Novjorko subite anstataŭiĝus per fajra globo, iu signifanta procento de la usona loĝantaro vidus pozitivan aspekton en la posta funĝonubo, ĉar ĝi sugestus al ili, ke la plej bona afero, kiu iam okazos, estas baldaŭ okazonta: la reveno de Kristo. Devus esti blinde evidente, ke kredoj de ĉi tiu speco malmulte helpas nin krei daŭran estontecon por ni mem - socie, ekonomie, ekologie aŭ geopolitike.

Imagu la sekvojn se iu ajn grava parto de la usona registaro efektive kredus, ke la mondo baldaŭ finiĝos kaj ke ĝia fino estos glora. La fakto, ke preskaŭ duono de la usona loĝantaro ŝajne

kredas, ke ĉi tio, nur surbaze de religia dogmo, devus esti konsiderata morala kaj intelekta krizo.

Ekzistas do homoj, kies religia kredo kondukas ilin tute ekster la klera konsento de mia "morala Zeitgeist". Ili reprezentas tion, kion mi nomis la malhela flanko de religia absolutismo, kaj ili ofte estas nomataj ekstremistoj. Sed mia poento en ĉi tiu sekcio estas, ke eĉ milda kaj modera religio helpas provizi la klimaton de kredo, en kiu ekstremismo nature prosperas.

En julio 2005, Londono estis viktimo de kunordigita suicida atako: tri bomboj en la metroo kaj unu en buso. Ne tiel malbona kiel la atako kontraŭ la Monda Komerca Centro en 2001, kaj certe ne tiel neatendita (efektive, Londono estis preparita por tia evento de kiam Blair proponis nin kiel malvolajn akompanantojn en la invado de Irako fare de Bush), tamen la londonaj eksplodoj terurigas Brition. La gazetoj estis plenaj de turmentaj taksoj pri tio, kio instigis kvar junulojn sin eksplodigi kaj kunporti multajn senkulpajn homojn. La murdintoj estis britaj civitanoj, kriketo-amantaj, bonkonduktaj, ĝuste la speco de junuloj, kies kompanion oni eble ĝuus.

Kial ĉi tiuj kriket-amantaj junuloj faris tion? Male al iliaj palestinaj ekvivalentoj, aŭ iliaj kamikazaj ekvivalentoj en Japanio, aŭ iliaj Tamil-Tigraj ekvivalentoj en Srilanko, ĉi tiuj homaj bomboj tute ne atendis, ke iliaj funebrantaj familioj estus glorataj, prizorgataj aŭ subtenataj per martiraj pensioj. Male, iliaj parencoj en iuj kazoj devis kaŝiĝi. Unu el la viroj senkonsidere vidvigis sian gravedan edzinon kaj orfigis sian infaneton. La ago de ĉi tiuj kvar junuloj estis nenio malpli ol katastrofo ne nur por ili mem kaj iliaj viktimoj, sed ankaŭ por iliaj familioj kaj por la tuta islama komunumo en Britio, kiu nun alfrontas kontraŭreagon. Nur religia kredo estas sufiĉe forta forto por instigi tian kompletan frenezon ĉe alie prudentaj kaj decaj homoj. Denove, Sam Harris esprimis la aferon kun atenta malakreco, prenante la ekzemplon de la gvidanto de Al-Kaida Osama bin Laden (kiu, cetere, havis nenion komunan kun la bombadoj en Londono). Kial iu ajn volus detrui la Mondan Komercan Centron kaj ĉiujn en ĝi? Nomi bin Laden "malbonulo" estas eviti nian respondecon doni taŭgan respondon al tia grava demando.

La respondo al ĉi tiu demando estas evidenta - eĉ se nur ĉar ĝi estis pacience esprimita ĝis naŭzo de bin Laden mem. La respondo estas, ke viroj kiel bin Laden efektive kredas tion, kion ili diras, ke ili kredas. Ili kredas je la laŭvorta vero de la Korano. Kial dek naŭ bone edukitaj mezaklasaj viroj interŝanĝis siajn vivojn en ĉi tiu mondo kontraŭ la privilegio mortigi milojn da niaj najbaroj? Ĉar ili kredis, ke ili irus rekte al paradizo pro tio. Malofte oni trovas la konduton de homoj tiel plene kaj kontentige klarigita. Kial ni estis tiel hezitemaj akcepti ĉi tiun klarigon?

La respektata ĵurnalistino Muriel Gray, skribante en la (Glasgow) Herald la 24an de julio 2005, faris similan rimarkon, en ĉi tiu kazo rilate al la bombadoj en Londono.

Ĉiuj estas kulpigataj, ekde la evidente fripona duopo George W. Bush kaj Tony Blair, al la senagado de islamaj "komunumoj". Sed neniam estis pli klare, ke ekzistas nur unu loko por kulpigi, kaj ĉiam estis tiel. La kaŭzo de ĉi tiu tuta mizero, kaoso, perforto, teroro kaj nescio estas kompreneble religio mem, kaj se ŝajnas absurde devi deklari tian evidentan realon, la fakto estas, ke la registaro kaj la amaskomunikiloj sufiĉe bone ŝajnigas, ke ne estas tiel.

Niaj okcidentaj politikistoj evitas mencii la vorton R (religio), kaj anstataŭe karakterizas sian batalon kiel militon kontraŭ "teroro", kvazaŭ teroro estus ia spirito aŭ forto, kun volo kaj menso propraj. Aŭ ili karakterizas teroristojn kiel motivitaj de pura "malbono". Sed ili ne estas motivitaj de malbono. Kvankam ni eble pensas ilin misgviditaj, ili estas motivitaj, kiel la kristanaj murdintoj de abortkuracistoj, de tio, kion ili perceptas kiel justecon, fidele persekutante tion, kion ilia religio diras al ili. Ili ne estas psikozaj; ili estas religiaj idealistoj, kiuj, laŭ sia propra lumo, estas raciaj. Ili perceptas siajn agojn kiel bonajn, ne pro iu misforma persona idiosinkrazio, kaj ne ĉar ili estis poseditaj de Satano, sed ĉar ili estis edukitaj, de la lulilo, por havi totalan kaj senkritikan fidon. Sam Harris citas malsukcesan palestinan suicidan bombiston, kiu diris, ke tio, kio pelis lin mortigi israelanojn, estis "la amo al martireco... Mi ne volis venĝon por io ajn. Mi nur volis esti martiro." La 19an de novembro 2001, The New Yorker publikigis intervjuon de Nasra Hassan pri alia malsukcesa suicida bombisto, ĝentila juna palestinano dudeksep-jaraĝa konata kiel 'S'. Ĝi estas tiel poezie elokventa pri la allogo de paradizo, kiel predikita de moderaj religiaj gvidantoj kaj instruistoj, ke mi opinias, ke valoras iom da detaleco:

"Kio estas la allogo de martireco?" mi demandis.

„La povo de la spirito tiras nin supren, dum la povo de materiaj aferoj tiras nin malsupren,” li diris. „Iu, kiu celas martirecon, fariĝas imuna kontraŭ la materia tiro.”
Nia planisto demandis: „Kio se la operacio malsukcesas?”

Ni diris al li: “Ĉiukaze, ni renkontos la Profeton kaj liajn kunulojn, inshallah.”

'Ni flosis, naĝis, kun la sento, ke ni estis enirontaj la eternecon. Ni havis neniujn dubojn. Ni faris ĵuron pri la Korano, en la ĉeesto de Alaho - promeson ne ŝanceliĝi. Ĉi tiu ĝihada promeso nomiĝas bayt al-ridwan, laŭ la ĝardeno en la Paradizo, kiu estas rezervita por la profetoj kaj la martiroj. Mi scias, ke ekzistas aliaj manieroj fari ĝihadon. Sed ĉi tiu estas dolĉa - la plej dolĉa. Ĉiuj martirecaj operacioj, se faritaj pro Alaho, doloras malpli ol piko de kulo!'

S montris al mi filmeton, kiu dokumentis la finan planadon por la operacio. En la grenhava filmaĵo, mi vidis lin kaj du aliajn junulojn okupiĝantaj pri rita dialogo de demandoj kaj respondoj pri la gloro de martireco...

La junuloj kaj la planisto tiam genuiĝis kaj metis siajn dekstrajn manojn sur la Koranon. La planisto diris: "Ĉu vi estas pretaj? Morgaŭ vi estos en Paradizo."¹³⁵

Se mi estus 'S', mi estus tentata diri al la planisto: 'Nu, tiukaze, kial vi ne metas vian kolon kie estas via buŝo? Kial vi ne faras la suicidan mision kaj prenas la rapidan vojon al Paradizo?' Sed kio estas tiel malfacile komprenebla por ni estas, ke - ripeti la punkton ĉar ĝi estas tiel grava - ĉi tiuj homoj efektive kredas tion, kion ili diras, ke ili kredas. La ĉefa mesaĝo estas, ke ni kulpigu religion mem, ne religian ekstremismon - kvazaŭ tio estus ia terura perversio de vera, deca religio. Voltaire pravis antaŭ longe: 'Tiuj, kiuj povas igi vin kredi absurdaĵojn, povas igi vin fari abomenaĵojn.' Ankaŭ Bertrand Russell: 'Multaj homoj pli volonte mortus ol pensus. Fakte ili ja kredas.'

Dum ni akceptas la principon, ke religia kredo devas esti respektata simple ĉar ĝi estas religia kredo, estas malfacile rifuzi respekton al la kredo de Usama bin Laden kaj la suicidaj bombistoj. La alternativo, tiel travidebla, ke ĝi ne bezonus instigon, estas forlasi la principon de aŭtomata respekto por religia kredo. Jen unu kialo, kial mi faras ĉion eblan por averti homojn kontraŭ la kredo mem, ne nur kontraŭ la tiel nomata "ekstremisma" kredo. La instruoj de "modera" religio, kvankam ne ekstremismaj en si mem, estas malferma invito al ekstremismo.

Oni povus diri, ke nenio speciala estas pri religia kredo ĉi tie. Patriota amo al lando aŭ etno ankaŭ povas igi la mondon sekura por sia propra versio de ekstremismo, ĉu ne? Jes, ĝi povas, kiel ĉe la kamikazoj en Japanio kaj la Tamilaj Tigroj en Srilanko. Sed religia kredo estas aparte potenca silentigilo de racia kalkulo, kiu kutime ŝajnas superi ĉiujn aliajn. Ĉi tio estas plejparte, mi suspektas, pro la facila kaj alloga promeso, ke morto ne estas la fino, kaj ke martira ĉielo estas aparte glora. Sed ankaŭ parte ĉar ĝi malinstigas demandadon, pro sia naturo mem.

Kristanismo, same kiel Islamo, instruas al infanoj, ke senkritika kredo estas virto. Vi ne devas argumenti por tio, kion vi kredas. Se iu anoncas, ke ĝi estas parto de lia kredo, la resto de la socio, ĉu de la sama kredo, ĉu de alia, ĉu de neniu, estas devigata, pro enradikiĝinta kutimo, "respekti" ĝin sen demando; respekti ĝin ĝis la tago, kiam ĝi manifestiĝas en terura masakro kiel la detruo de la Monda Komerca Centro, aŭ la bombadoj en Londono aŭ Madrido. Tiam estas granda ĥoro de malkonfeso, dum klerikoj kaj "komunumaj gvidantoj" (kiu elektis ilin, cetere?) viciĝas por klarigi, ke ĉi tiu ekstremismo estas perversio de la "vera" kredo. Sed kiel povas esti perversio de kredo, se kredo, sen objektiva pravigo, ne havas ian ajn demonstreblan normon por perversigi?

Antaŭ dek jaroj, Ibn Warraq, en sia bonega libro *Kial Mi Ne Estas Islamano*, faris similan rimarkon el la vidpunkto de profunde klera akademiulo pri Islamo. Efektive, bona alternativa titolo por la libro de Warraq eble estus *La Mito de Modera Islamo*, kiu estas la efektiva titolo de pli lastatempa artikolo en la (Londona) Spectator (30-a de julio 2005) de alia akademiulo, Patrick Sookhdeo, direktoro de la Instituto por la Studado de Islamo kaj Kristanismo. "Senkompare la plimulto de islamanoj hodiaŭ vivas siajn vivojn sen rimedo al perforto, ĉar la Korano estas kiel elekto-kaj-miksa elekto. Se vi volas pacon, vi povas trovi pacemajn versojn. Se vi volas militon, vi povas trovi militemajn versojn."

Sookhdeo daŭrigas klarigante kiel islamaj akademiuloj, por trakti la multajn kontraŭdirojn, kiujn ili trovis en la Korano, evoluigis la principon de forigo, per kiu pli postaj tekstoj superregas pli fruajn. Bedaŭrinde, la pacemaj pasaĝoj en la Korano estas plejparte fruaj, devenantaj de la tempo de Mohamedo en Mekao. La pli militemaj versoj emas datiĝi de pli posta, post lia fuĝo al Medino. La rezulto estas, ke

La mantro "Islamano estas paco" estas preskaŭ 1400 jarojn malaktuala. Nur dum ĉirkaŭ 13 jaroj Islamo estis paco kaj nenio krom paco. Por la hodiaŭaj radikalaj islamanoj - same kiel por la mezepokaj juristoj, kiuj evoluigis klasikan Islamon - estus pli vere diri "Islamano estas milito". Unu el la plej radikalaj islamaj grupoj en Britio, al-Ghurabaa, deklaris post la du bombadoj en Londono: "Ĉiu islamano, kiu neas, ke teroro estas parto de Islamo, estas kafir." Kafir estas nekredanto (t.e., ne-islamano), termino de kruda insulto...

Ĉu eblas, ke la junuloj, kiuj sinmortigis, nek estis ĉe la randoj de la islama socio en Britio, nek sekvis ekscentran kaj ekstremisman interpreton de sia kredo, sed prefere, ke ili devenis el la kerno mem de la islama komunumo kaj estis instigitaj de ĉefa interpreto de Islamo?

Pli ĝenerale (kaj tio validas por kristanismo ne malpli ol por islamano), vere malutila estas la praktiko instrui al infanoj, ke fido mem estas virto. Fido estas malbono ĝuste ĉar ĝi ne postulas pravigon kaj ne toleras argumenton. Instrui al infanoj, ke nepridubita fido estas virto, preparas ilin - konsiderante iujn aliajn ingrediencojn, kiujn ne malfacilas trovi - por kreski en eble mortigajn armilojn por estontaj ĝihadoj aŭ krucmilitoj. Imunigita kontraŭ timo per la promeso de martira paradizo, la aŭtentika kredkapo meritas altan lokon en la historio de armilaro, kune kun la longa arko, la militĉevalo, la tanko kaj la grapolbombo. Se infanoj estus instruitaj pridubi kaj pripensi siajn kredojn, anstataŭ esti instruitaj pri la supera virto de fido sen demando, estas bone veti, ke ne ekzistus suikidaj bombistoj. Sinmortigaj bombistoj faras tion, kion ili faras, ĉar ili vere kredas tion, kion oni instruis al ili en siaj religiaj lernejoj: ke devo al Dio superas ĉiujn aliajn prioritatojn, kaj ke martireco en lia servo estos rekompencita en la ĝardenoj de Paradizo. Kaj tiun lecionon ili ricevis ne nepre de ekstremismaj fanatikuloj, sed de decaj, mildaj, ĉefaj religiaj homoj.

instruistoj, kiuj vicigis ilin en siaj madrasoj, sidante en vicoj, ritme kapjesante siajn senkulpajn kapetojn supren kaj malsupren dum ili lernis ĉiun vorton de la sankta libro kiel frenezaj papagoj. Kredo povas esti tre tre danĝera, kaj intence enplanti ĝin en la vundeblan menson de senkulpa infano estas grava malĝustaĵo. Estas al la infanaĝo mem, kaj la malobservo de infanaĝo fare de religio, ke ni turnos nin en la sekva ĉapitro.

ÂCAPITRO 9

INFANAĜO, FITRAKTO KAJ LA FUĜO DE RELIGIO

En ĉiu vilaĝo estas torĉo – la instruisto: kaj estingilo – la pastro.

–VIKTORO HUGO

Mi komencas per anekdoto pri la deknaŭjarcenta Italio. Mi ne sugestas, ke io simila al ĉi tiu terura rakonto povus okazi hodiaŭ. Sed la pensmanieroj, kiujn ĝi perfidas, estas bedaŭrinde aktualaj, kvankam la praktikaj detaloj ne estas. Ĉi tiu deknaŭjarcenta homa tragedio ĵetas senkompatan lumon sur nuntempajn religiajn sintenojn al infanoj.

En 1858 Edgardo Mortara, sesjara infano de judaj gepatroj loĝantaj en Bolonjo, estis laŭleĝe kaptita de la papa polico aganta laŭ ordonoj de la Inkvizicio. Edgardo estis perforte trenita for de sia ploranta patrino kaj afliktita patro al la Katekumenoj (domo por konverti judojn kaj islamanojn) en Romo, kaj poste edukita kiel romkatoliko. Krom fojaj mallongaj vizitoj sub proksima pastra superrigardo, liaj gepatroj neniam revidis lin. La historion rakontas David I. Kertzer en lia rimarkinda libro, La Forkapto de Edgardo Mortara.

La rakonto de Edgardo tute ne estis nekutima en Italio tiutempe, kaj la kialo de ĉi tiuj pastraj forkaptoj estis ĉiam la sama. Ĉiukaze, la infano estis sekrete baptita iam pli frue, kutime de katolika infanistino, kaj la Inkvizicio poste aŭdis pri la bapto. Estis centra parto de la romkatolika kredsistemo, ke post kiam infano estis baptita, kvankam neformale kaj sekrete, tiu infano estis nerevokeble transformita en kristanon. En ilia mensa mondo, permesi al "kristana infano" resti kun siaj judaj gepatroj ne estis eblo, kaj ili tenis ĉi tiun bizaran kaj kruelan sintenon firme kaj kun la plej granda sincereco, spite al tutmonda kolero. Tiu ĝeneraligita kolero, cetere, estis malakceptita de la katolika gazeto Civiltà Cattolica kiel ŝuldita al la internacia potenco de riĉaj judoj - sonas familiare, ĉu ne?

Krom la diskonigo, kiun ĝi vekis, la historio de Edgardo Mortara estis tute tipa por multaj aliaj. Lin iam prizorgis Anna Morisi, analfabeta katolika knabino, kiu tiam estis dek kvar jara. Li malsaniĝis kaj ŝi panikiĝis timante, ke li eble mortos. Edukita en stuporo de kredo, ke infano, kiu mortis nebaptita, suferos eterne en infero, ŝi petis konsilon de katolika najbaro, kiu diris al ŝi kiel fari bapton. Ŝi reiris en la domon, ĵetis iom da akvo el sitelo sur la kapon de la malgranda Edgardo kaj diris: "Mi baptas vin en la nomo de la Patro kaj de la Filo kaj de la Sankta Spirito." Kaj tio estis ĉio. De tiu momento, Edgardo estis laŭleĝe kristano. Kiam la pastroj de la

La Inkvizicio eksciis pri la okazaĵo jarojn poste, ili agis prompte kaj decide, tute ne pensante pri la bedaŭrindaj sekvoj de sia ago.

Mirigante por rito, kiu povus havi tian monumentan signifon por tuta pli vasta familio, la Katolika Eklezio permesis (kaj ankoraŭ permesas) al iu ajn bapti iun ajn alian. La baptanto ne devas esti pastro. Nek la infano, nek la gepatroj, nek iu ajn alia devas konsenti pri la bapto. Nenio devas esti subskribita.

Nenio bezonas esti oficiale atestata. Ĉio, kio necesas, estas ŝprucero da akvo, kelkaj vortoj, senhelpa infano, kaj superstiĉa kaj katekisme cerbolavita infanvartantino.

Fakte, nur la lasta el ĉi tiuj estas bezonata ĉar, supozante ke la infano estas tro juna por esti atestanto, kiu eĉ scios? Usona kolego, kiu estis edukita katolike, skribas al mi jene: 'Ni kutimis bapti niajn pupojn. Mi ne memoras, ke iu el ni baptis niajn malgrandajn protestantajn amikojn, sed sendube tio okazis kaj okazas hodiaŭ.

Ni faris niajn pupojn malgrandaj katolikoj, prenante ilin al la preĝejo, donante al ili Sanktan Komunion ktp. Ni estis cerbolavitaj esti bonaj katolikaj patrinoj frue.

Se deknaŭjarcentaj knabinoj estis io ajn simila al mia moderna korespondanto, estas surprize, ke kazoj kiel tiu de Edgardo Mortara ne estis pli oftaj ol ili estis. Tamen, tiaj rakontoj estis aflikte oftaj en deknaŭjarcenta Italio, kio lasas iun demandi la evidentan demandon. Kial la judoj de la Papa Ŝtato entute dungis katolikajn servistojn, konsiderante la teruran riskon, kiu povus rezulti el tio? Kial ili ne zorgis dungi judajn servistojn? La respondo, denove, havas nenion komunan kun prudento kaj ĉion komunan kun religio. La judoj bezonis servistojn, kies religio ne malpermesis al ili labori sabate. Oni ja povis fidi, ke juda servistino ne baptos vian infanon en spiritan orfejon. Sed ŝi ne povis ekbruligi la fajron aŭ purigi la domon sabate. Tial, el la bolonjaj judaj familioj tiutempe, kiuj povis pagi servistojn, plej multaj dungis katolikojn.

En ĉi tiu libro, mi intence sindetenis de detaligo de la hororoj de la Krucmilitoj, la konkerintoj aŭ la Hispana Inkvizicio. Kruelaj kaj malbonaj homoj troveblas en ĉiu jarcento kaj de ĉiu persvado. Sed ĉi tiu rakonto pri la itala Inkvizicio kaj ĝia sinteno al infanoj estas aparte revelacia pri la religia menso, kaj la malbonoj, kiuj ekestas specife ĉar ĝi estas religia. Unue estas la rimarkinda percepto de la religia menso, ke ŝpruceto da akvo kaj mallonga vorta ekzorco povas tute ŝanĝi la vivon de infano, havante prioritaton super gepatra konsento, la propra konsento de la infano, la propra feliĉo kaj psikologia bonfarto de la infano... super ĉio, kion ordinara prudento kaj homa sento konsiderus grava. Kardinalo Antonelli klarigis tion tiutempe en letero al Lionel Rothschild, la unua juda parlamentano de Britio, kiu skribis por protesti pri la forkapto de Edgardo. La kardinalo respondis, ke li estas senpova interveni, kaj aldonis: "Ĉi tie eble estas oportune rimarki, ke se la voĉo de la naturo estas potenca, eĉ pli potencaj estas la sanktaj devoj de religio." Jes, nu, tio preskaŭ diras ĉion, ĉu ne?

Due estas la eksterordinara fakto, ke la pastroj, kardinaloj kaj la Papo ŝajnas vere ne kompreni, kian teruran aferon ili faris al la kompatinda Edgardo Mortara.

Ĝi superas ĉian prudentan komprenon, sed ili sincere kredis, ke ili faras al li bonon forprenante lin de liaj gepatroj kaj donante al li kristanan edukadon.

Ili sentis devon protekti! Katolika gazeto en Usono defendis la sintenon de la Papo pri la kazo Mortara, argumentante, ke estas nepenseble, ke kristana registaro "povus lasi kristanan infanon esti edukita de judo" kaj alvokante la principon de religia libereco, "la libereco de infano esti kristano kaj ne devige devigita esti judo... La protekto de la infano fare de la Sankta Patro, fronte al la tuta sovaĝa fanatikeco de malfideleco kaj bigoteco, estas la plej grandioza morala spektaklo, kiun la mondo vidis dum jarcentoj." Ĉu iam okazis pli evidenta misdirektado de vortoj kiel "devigita", "devige", "sovaĝa", "fanatikeco" kaj "bigoteco"? Tamen ĉiuj indikoj montras, ke katolikaj apologiistoj, de la Papo malsupren, sincere kredis, ke tio, kion ili faris, estis ĝusta: absolute ĝusta morale, kaj ĝusta por la bonfarto de la infano. Tia estas la povo de (ĉefa, "modera") religio misformi juĝon kaj perversigi ordinaran homan dececon. La gazeto Il Cattolico estis sincere konfuzita pri la ĝenerala malsukceso vidi kian grandaniman favoron la Eklezio faris al Edgardo Mortara kiam ĝi savis lin de lia juda familio:

Kiu ajn inter ni iom serioze pripensas la aferon, komparas la staton de judo - sen vera Eklezio, sen reĝo, kaj sen lando, disigita kaj ĉiam fremdulo kie ajn li loĝas sur la tero, kaj krome, fifama pro la malbela makulo, per kiu la mortigintoj de Kristo estas markitaj ... tuj komprenos, kiom granda estas ĉi tiu tempa avantaĝo, kiun la Papo akiras por la knabo Mortara.

Trie estas la aroganteco, per kiu religiemaj homoj scias, sen pruvoj, ke la kredo de ilia naskiĝo estas la sola vera kredo, ĉiuj aliaj estante devioj aŭ tute falsaj. La supraj citaĵoj donas vivecajn ekzemplojn de ĉi tiu sinteno flanke de la kristana flanko. Estus tute maljuste egaligi la du flankojn en ĉi tiu kazo, sed ĉi tiu estas same bona loko kiel iu ajn por rimarki, ke la Mortara-oj povus per unu bato rericevi Edgardo-n, se nur ili akceptus la petegojn de la pastroj kaj konsentus esti baptitaj mem. Edgardo estis ŝtelita unue pro ŝprucero da akvo kaj dekduo da sensignifaj vortoj. Tia estas la stulteco de la religie endoktrinigita menso, ke plia paro da ŝprucoj estus sufiĉa por inversigi la procezon. Por kelkaj el ni, la rifuzo de la gepatroj indikas senbridan obstinecon. Por aliaj, ilia principa sinteno levas ilin en la longan liston de martiroj por ĉiuj religioj tra la epokoj.

'Estu kuraĝa, Majstro Ridley, kaj ludu la viron: ni hodiaŭ, per la graco de Dio, ekbruligos tian kandelon en Anglujo, kian mi esperas, ke ĝi neniam estingiĝos.' Sendube ekzistas kaŭzoj, pro kiuj morti estas nobla. Sed kiel povis la martiroj Ridley, Latimer kaj Cranmer lasi sin esti bruligitaj anstataŭ forlasi sian protestantan etendisman favore al katolika grandendismo - ĉu vere gravas tiom multe, de kiu fino vi malfermas boligitan ovon? Tia estas la obstina - aŭ admirinda, se tio estas via vidpunkto -

konvinko de la religia menso, ke la Mortara-oj ne povis devigi sin kapti la ŝancon ofertitan de la sensignifa rito de bapto. Ĉu ili ne povus krucigi la fingrojn, aŭ flustri "ne" sub sia spiro dum baptiĝo? Ne, ili ne povis, ĉar ili estis edukitaj en (modera) religio, kaj tial prenis la tutan ridindan ŝajnigon serioze. Koncerne min, mi pensas nur pri la kompatinda malgranda Edgardo - senscie naskita en mondon dominatan de la religia menso, malfeliĉa en la krucpafado, preskaŭ orfigita pro ago de bonintenco sed, por juna infano, frakasanta krueleco.

Kvare, por daŭrigi la saman temon, estas la supozo, ke sesjara infano povas esti konvene dirita havi religion, ĉu ĝi estas juda aŭ kristana aŭ io ajn alia. Alivorte, la ideo, ke bapti nesciantan, nekomprenantan infanon povas ŝanĝi lin de unu religio al alia per unu bato, ŝajnas absurda - sed ĝi certe ne estas pli absurda ol etikedi malgrandan infanon kiel apartenantan al iu ajn aparta religio. Kio gravis por Edgardo ne estis "lia" religio (li estis tro juna por posedi pripensitajn religiajn opiniojn), sed la amo kaj zorgo de liaj gepatroj kaj familio, kaj li estis senigita de tiuj fare de celibataj pastroj, kies groteska krueleco estis mildigita nur per ilia kruda nesentemo al normalaj homaj sentoj - nesentemo, kiu venas tro facile al menso kaptita de religia kredo.

Eĉ sen fizika forkapto, ĉu ne ĉiam estas formo de infanmistrakto etikedi infanojn kiel posedantojn de kredoj, pri kiuj ili estas tro junaj por esti pensintaj? Tamen la praktiko daŭras ĝis hodiaŭ, preskaŭ tute nepridubita. Pridubi ĝin estas mia ĉefa celo en ĉi tiu ĉapitro.

FIZIKA KAJ MENSA MISUZO

Pastra misuzo de infanoj nuntempe estas komprenata kiel seksa misuzo, kaj mi sentas min devigita, komence, klarigi kaj forigi la tutan aferon de seksa misuzo.

Aliaj rimarkigis, ke ni vivas en tempo de histerio pri pedofilio, homamasa psikologio, kiu memorigas pri la sorĉistinĉasadoj en Salem en 1692. En julio 2000, la News of the World, vaste laŭdata malgraŭ forta konkurenco kiel la plej abomeninda gazeto de Britio, organizis kampanjon "nomu kaj hontu", apenaŭ ĉesante inciti civilprotektistojn preni rektan perfortan agon kontraŭ pedofiloj. La domo de hospitala pediatro estis atakita de fanatikuloj nekonataj pri la diferenco inter pediatro kaj pedofilo. 136 La homamasa histerio pri pedofiloj atingis epidemiajn proporciojn kaj igis Finns, hodiaŭaj Swallows kaj ~~ge~~ gepatrojn panikiĝi. Hodiaŭaj Just Williams, hodiaŭaj Huck Amazonoj estas senigitaj de la libereco vagadi, kiu estis unu el la ĝojoj de infanaĝo en pli fruaj tempoj (kiam la efektiva, kontraste al perceptita, risko de molestado estis verŝajne ne malpli).

Juste rilate al News of the World, dum la kampanjo pasiojn vekis vere terura murdo, sekse motivita, de okjara knabino kidnapita en Sussex. Tamen, estas klare maljuste trudi al ĉiuj pedofiloj venĝon taŭgan por la eta malplimulto, kiuj ankaŭ estas murdintoj. Ĉiuj tri el la

loĝlernejojn, kiujn mi frekventis, dungitajn instruistojn, kies amo por malgrandaj knaboj transpasis la limojn de deĉeco. Tio estis efektive malaprobinda. Tamen, se, kvindek jarojn poste, ili estus persekutitaj de civilprotektistoj aŭ advokatoj kiel ne pli bonaj ol infanmurdistoj, mi devus senti min devigita defendi ilin, eĉ kiel viktimo de unu el ili (embarasa sed alie sendanĝera sperto).

La Romkatolika Eklezio portis grandan parton de tia retrospektiva malgloro. Pro ĉiaj kialoj mi malŝatas la Romkatolikan Eklezion. Sed mi malŝatas maljustecon eĉ pli, kaj mi ne povas ne demandi min ĉu ĉi tiu institucio estis maljuste demonigita pri la afero, precipe en Irlando kaj Ameriko. Mi supozas, ke iom da plia publika indigno devenas de la hipokriteco de pastroj, kies profesia vivo estas plejparte dediĉita al vekado de kulpo pri "peko". Kaj estas ankaŭ la misuzo de fido fare de aŭtoritatulo, kiun la infano estis trejnita de la lulilo por adori. Tiaj pliaj indignoj devus igi nin des pli singardaj ne rapidi al juĝo. Ni devus esti konsciaj pri la rimarkinda povo de la menso por krei falsajn memorojn, precipe kiam ĝi estas helpata de senskrupulaj terapistoj kaj dungosoldatoj. La psikologino Elizabeth Loftus montris grandan kuraĝon, fronte al malicaj propraj interesoj, montrante kiom facile estas por homoj krei memorojn, kiuj estas tute falsaj, sed kiuj ŝajnas, al la viktimo, same realaj kiel veraj memoroj. ¹³⁷ Ĉi tio estas tiel kontraŭintuicia, ke ĵurioj estas facile influitaj de sincera sed malvera atesto de atestantoj.

En la aparta kazo de Irlando, eĉ sen la seksmisuzo, la brutaleco de la Kristanaj Fratoj, respondecaj pri la edukado de signifa ¹³⁸proporcio de la vira loĝantaro de la lando, estas legenda. Kaj la samo povus esti dirita pri la ofte sadisme kruelaj monaĥinoj, kiuj administris multajn knabinajn lernejojn de Irlando. La fifamaj Magdalene-aziloj, temo de la filmo de Peter Mullan, "La Fratinoj Magdalene", daŭris ekzisti ĝis 1996. Kvardek jarojn poste, estas pli malfacile ricevi kompenson pro vipadoj ol pro seksaj karesoj, kaj ne mankas advokatoj aktive petante kompenson de viktimoj, kiuj alie eble ne estus traserĉantaj la malproksiman pasintecon. Estas oro en ili, tiuj delonge forgesitaj fuŝoj en la sakristio - kelkaj el ili, efektive, tiel longe forpasintaj, ke la supozebla krimulo verŝajne estas mortinta kaj nekapabla prezenti sian version de la rakonto. La

La Katolika Eklezio tutmonde pagis pli ol miliardon da dolaroj en kompenco. ¹³⁹
Vi eble preskaŭ simpatius kun ili, ĝis vi memoras, de kie venis ilia mono unue.

Iam, dum la demandosesio post prelego en Dublino, oni demandis al mi, kion mi pensas pri la vaste diskonigitaj kazoj de seksmisuzo fare de katolikaj pastroj en Irlando. Mi respondis, ke kvankam sendube seksmisuzo estis terura, la damaĝo estis verŝajne malpli granda ol la longdaŭra psikologia damaĝo kaŭzita de la edukado de la infano katolike. Ĝi estis senprepara rimarko farita en la varmo de la momento, kaj mi estis surprizita, ke ĝi gajnis entuziasman aplaŭdon de tiu irlanda aŭdantaro (konsistita, konfesinde, el dublinaj intelektuloj kaj supozeble ne reprezenta de la...).

lando ĝenerale). Sed mi rememoris la okazaĵon poste, kiam mi ricevis leteron de usona virino en siaj kvardekaj jaroj, kiu estis edukita romkatolikisme. En la aĝo de sep jaroj, ŝi diris al mi, du malagrablaj aferoj okazis al ŝi. Ŝi estis sekse misuzita de sia parokestro en lia aŭto. Kaj, ĉirkaŭ la sama tempo, malgranda lerneja amikino ŝia, kiu tragedie mortis, iris al infero ĉar ŝi estis protestantino. Aŭ tion mia korespondanto kredis la tiama oficiala doktrino de la eklezio de ŝiaj gepatroj. Ŝia vidpunkto kiel matura plenkreskulo estis, ke el ĉi tiuj du ekzemploj de romkatolika infanmistraktado, unu fizika kaj la alia mensa, la dua estis sendube la plej malbona. Ŝi skribis:

Esti karesita de la pastro simple lasis la impreson (el la menso de sejarulo) kiel "abomenan", dum la memoro pri mia amiko iranta al infero estis unu de malvarma, nemezurebla timo. Mi neniam perdis dormon pro la pastro - sed mi pasigis multajn noktojn terurante, ke la homoj, kiujn mi amis, irus al Infero. Ĝi donis al mi koŝmarojn.

Konfesinde, la seksa karesado, kiun ŝi suferis en la aŭto de la pastro, estis relative milda kompare kun, ekzemple, la doloro kaj abomeno de budroita mesknabo. Kaj nuntempe la katolika eklezio laŭdire ne plu tro emfazas inferon kiel iam. Sed la ekzemplo montras, ke almenaŭ eblas, ke psikologia misuzo de infanoj superas fizikan. Oni diras, ke Alfred Hitchcock, la granda kinematografia specialisto pri la arto timigi homojn, iam veturis tra Svislando, kiam li subite montris el la aŭtofenestro kaj diris: "Jen la plej timiga vidaĵo, kiun mi iam vidis." Estis pastro, kiu parolis kun malgranda knabo, lia mano sur la ŝultro de la knabo. Hitchcock klinis sin el la aŭtofenestro kaj kriis: "Kuru, malgranda knabo! Kuru por savi vian vivon!"

'Bastonoj kaj ŝtonoj povas rompi miajn ostojn, sed vortoj neniam povas vundi min.' La diraĵo estas vera kondiĉe ke vi ne vere kredas la vortojn. Sed se via tuta edukado, kaj ĉio, kion gepatroj, instruistoj kaj pastroj iam ajn diris al vi, kondukis vin kredi, vere kredi, tute kaj komplete, ke pekuloj brulas en infero (aŭ iu alia abomena doktrino, kiel ekzemple, ke virino estas la posedaĵo de sia edzo), estas tute kredinde, ke vortoj povus havi pli longdaŭran kaj damaĝan efikon ol agoj. Mi estas konvinkita, ke la frazo 'infanmistrakto' ne estas troigo kiam uzata por priskribi tion, kion instruistoj kaj pastroj faras al infanoj, kiujn ili instigas kredi je io simila al la puno de nekonesitaj mortaj pekoj en eterna infero.

En la televida dokumenta filmo *Radiko de Ĉia Malbono? *, kiun mi jam menciis, mi intervjuis kelkajn religiajn gvidantojn kaj estis kritikita pro tio, ke mi kritikis kontraŭ usonaj ekstremistoj anstataŭ respektindaj ĉeftendenculoj kiel ĉefepiskopoj.* Ĝi ŝajnas justa kritiko - escepte ke, en la frua 21-a jarcento en Usono, tio, kio ŝajnas ekstrema al la ekstera mondo, estas fakte ĉeftendenco. Unu el miaj intervjuitoj, kiu plej konsternis la britan televidan publikon, ekzemple, estis Pastro Ted Haggard el Colorado Springs. Sed, tute ne ekstrema en la Usono de Bush, 'Pastro Ted' estas prezidanto de la tridek-

milion-nombra Nacia Asocio de Evangelianoj, kaj li asertas esti favorita per telefona konsulto kun Prezidanto Bush ĉiun lundon. Se mi volus intervjui verajn ekstremistojn laŭ modernaj usonaj normoj, mi elektus "Rekonstruistojn", kies "Dominia Teologio" malkaŝe pledas por kristana teokration en Usono. Kiel maltrankvila usona kolego skribas al mi:

Eŭropanoj bezonas scii, ke ekzistas vojaĝanta teo-stranga spektaklo, kiu fakte pledas por restarigo de la malnovtestamenta leĝo - mortigo de samseksemuloj ktp. - kaj la rajto plenumi oficojn, aŭ eĉ voĉdoni, nur por kristanoj. Mezklasaj homamasoj ĝojkrias pri ĉi tiu retoriko. Se sekularistoj ne estas atentemaj, dominiistoj kaj rekonstruistoj baldaŭ estos ĉefaj en vera usona teokratio.*

Alia el miaj televidaj intervjuoj estis Pastro Keenan Roberts, el la sama ŝtato Kolorado kiel Pastro Ted. La aparta speco de frenezeco de Pastro Roberts prenas la formon de tio, kion li nomas Inferaj Domoj. Infera Domo estas loko, kie infanoj estas alportitaj, fare de iliaj gepatroj aŭ iliaj kristanaj lernejoj, por esti stultaj timigitaj pri tio, kio povus okazi al ili post ilia morto. Aktoroj ludas timindajn scenojn de apartaj "pekoj" kiel aborto kaj samseksemo, kun skarlat-vestita diablo triumfe ĉeestanta. Ĉi tiuj estas preludo al la ĉefa verko, Infero mem, kompleta kun realisma sulfuraodoro de brulanta sulfuro kaj la turmentaj krioj de la eterne damnitaj.

Post spektado de provludo, en kiu la diablo estis konvene diabla en la komplikita stilo de fiulo de viktoria melodramo, mi intervjuis Pastron Roberts en la ĉeesto de lia rolantaro. Li diris al mi, ke la optimuma aĝo por infano viziti Inferan Domon estas dek du. Tio iom ŝokis min, kaj mi demandis al li, ĉu ĝi maltrankviligus lin se dekdujara infano havus koŝmarojn post unu el liaj prezentadoj. Li respondis, supozeble honeste:

Mi preferus, ke ili komprenu, ke Infero estas loko, kien ili absolute ne volas iri. Mi preferus atingi ilin per tiu mesaĝo je la dekdua ol ne atingi ilin per tiu mesaĝo kaj lasi ilin vivi vivon de peko kaj neniam trovi la Sinjoron Jesuo Kristo. Kaj se ili finfine havos koŝmarojn, kiel rezulto de tio, mi pensas, ke ekzistas pli alta bono, kiu finfine estus atingita kaj plenumita en ilia vivo ol simple havi koŝmarojn.

Mi supozas, ke se vi vere kaj sincere kredus tion, kion Pastro Roberts diras, ke li kredas, vi ankaŭ opinius, ke estas ĝuste timigi infanojn.

Ni ne povas flankenmeti Pastron Roberts kiel ekstremisman flugilfanatikon. Kiel Ted Haggard, li estas ĉefa fokuso en la hodiaŭa Usono. Mi surpriziĝus se eĉ ili mem kredus la kredon de kelkaj el iliaj samreligiuloj, ke oni povas aŭdi la kriojn de la damnitaj se oni aŭskultas [140](#) kaj aŭskultas vulkanojn estas ~~ke~~ la gigantaj tubvermoj trovitaj en varmaj profundaj oceanaj ellastruoj plenumoj de Marko 9:43-4: 'Kaj se via mano faligas vin, detranĉu ĝin: ĝi estas pli bona por...'

eniri en la vivon kripla, ol havi du manojn iri en inferon, en la fajron, kiu neniam estingiĝos: kie ilia vermo ne mortas, kaj la fajro ne estingiĝas.' Kion ajn ili kredas, kia estas la infero efektive, ĉiuj ĉi tiuj entuziasmoj pri inferfajro ŝajnas dividi la triumfantan Schadenfreude kaj memkontentecon de tiuj, kiuj scias, ke ili estas inter la savitoj, bone transdonitan de tiu plej elstara inter la teologoj, Sankta Tomaso de Akvino, en Summo Theologica: 'Por ke la sanktuloj ĝuu sian beatecon kaj la gracon de Dio pli abunde, ili estas permesitaj vidi la punon de la damnitaj en infero.' Simpatia viro.* La timo pri inferfajro povas esti tre reala, eĉ inter alie raciaj homoj. Post mia televida dokumentario pri religio, inter la multaj leteroj, kiujn mi ricevis,

estis ĉi tiu, de evidente inteligenta kaj honesta virino:

Mi iris al katolika lernejo ekde la aĝo de kvin jaroj, kaj estis endoktrinigita de monaĥinoj, kiuj uzis rimenojn, bastonojn kaj bastonojn. Dum mia adoleskeco mi legis Darwin, kaj tio, kion li diris pri evolucio, havis tiom da senco por la logika parto de mia menso. Tamen, mi travivis la vivon suferante multe da konflikto kaj profundan timon pri infero, kiu ekiĝas sufiĉe ofte. Mi havis iom da psikoterapio, kiu ebligis al mi prilabori kelkajn el miaj pli fruaj problemoj, sed ŝajnas, ke mi ne povas superi ĉi tiun profundan timon.

Do, la kialo, kial mi skribas al vi, estas ĉu vi bonvolu sendi al mi la nomon kaj adreson de la terapiisto, kiun vi intervjuis en la ĉi-semajna programo, kiu traktas ĉi tiun specifan timon.

Ŝia letero kortuŝis min, kaj (subpremante momentan kaj malnoblan bedaŭron, ke ne ekzistas infero, kien tiuj monaĥinoj povas iri) respondis, ke ŝi fidu sian racion kiel grandan donacon, kiun ŝi - male al malpli bonŝancaj homoj - evidente posedas. Mi sugestis, ke la ekstrema terureco de infero, kiel portretita de pastroj kaj monaĥinoj, estas ŝveligita por kompensi ĝian neverŝajnecon. Se infero estus kredinda, ĝi nur devus esti modere malagraba por malinstigi. Ĉar estas tiel malverŝajne, ke ĝi estas vera, ĝi devas esti reklamita kiel tre tre timiga efektive, por balanci ĝian neverŝajnecon kaj konservi iom da malinstiga valoro. Mi ankaŭ kontaktigis ŝin kun la terapiistino, kiun ŝi menciis, Jill Mytton, ĉarma kaj profunde sincera virino, kiun mi intervjuis antaŭ la fotilo. Jill mem estis edukita en pli ol kutime abomeninda sekto nomata la Ekskluzivaj Fratoj: tiel malagraba, ke eĉ ekzistas retejo, www.peebs.net, tute dediĉita al zorgado pri tiuj, kiuj eskapis el ĝi.

Jill Mytton estis edukita terurita pri infero, eskapis de kristanismo kiel plenkreskulo, kaj nun konsilas kaj helpas aliajn simile traŭmatigitajn en la infanaĝo: "Se mi rememoras mian infanaĝon, ĝi estas unu dominata de timo. Kaj ĝi estis la timo de malaprobo dum la nuntempo, sed ankaŭ de eterna kondamno. Kaj por infano, bildoj de inferfajro kaj dentogrincado estas fakte tre realaj. Ili tute ne estas metaforaj." Mi tiam petis ŝin detale klarigi kion ŝi efektive estis dirita pri infero, kiel infano, kaj ŝia

La fina respondo estis tiel kortuŝa kiel ŝia esprimplena vizaĝo dum la longa hezito antaŭ ol ŝi respondis: "Estas strange, ĉu ne? Post ĉiu tiu tempo ĝi ankoraŭ havas la potencon... influi min... kiam vi... kiam vi demandas al mi tiun demandon. Infero estas timiga loko. Ĝi estas kompleta malakcepto fare de Dio. Ĝi estas kompleta juĝo, estas vera fajro, estas vera turmento, vera torturo, kaj ĝi daŭras eterne, do ne estas paŭzo de ĝi." Ŝi daŭrigis

rakontante al mi pri la subtengrupo, kiun ŝi gvidas por fuĝintoj el infanaĝo simila al sia propra, kaj ŝi emfazis kiom malfacile estas por multaj el ili foriri: "La procezo de foriro estas eksterordinare malfacila. Ha, vi postlasas tutan socian reton, tutan sistemon, en kiu vi preskaŭ estis edukita, vi postlasas kredsistemon, kiun vi tenis dum jaroj. Tre ofte vi forlasas familiojn kaj amikojn... Vi ne plu vere ekzistas por ili." Mi povis aldoni mian propran sperton pri leteroj de homoj en Usono, kiuj diris, ke ili legis miajn librojn kaj rezignis pri sia religio kiel rezulto. Maltrankvilige multaj plu diras, ke ili ne kuraĝas diri al siaj familioj, aŭ ke ili diris tion al siaj familioj kun teruraj rezultoj. La sekvanta estas tipa. La verkisto estas juna usona medicinstudento.

Mi sentis la deziron skribi al vi retroŝton ĉar mi dividas vian vidpunkton pri religio, vidpunkto kiu, kiel mi certas, vi scias, estas izoliga en Usono. Mi kreskis en kristana familio kaj kvankam la ideo pri religio neniam plaĉis al mi, mi nur antaŭ nelonge kuraĝis diri al iu. Tiu iu estis mia amatino, kiu estis... terurigita. Mi komprenas, ke deklaro de ateismo povus esti ŝoka, sed nun estas kvazaŭ ŝi rigardas min kiel tute alian personon.

Ŝi ne povas fidi min, ŝi diras, ĉar mia moralo ne venas de Dio. Mi ne scias ĉu ni superos ĉi tion, kaj mi ne aparte volas dividi mian kredon kun aliaj homoj, kiuj estas proksimaj al mi, ĉar mi timas la saman reagon de abomeno... Mi ne atendas respondon. Mi skribas al vi nur ĉar mi esperis, ke vi simpatius kaj dividus mian frustriĝon. Imagu perdi iun, kiun vi amis, kaj kiu amis vin, pro religio. Krom ŝia vidpunkto, ke mi nun estas sendia pagano, ni estis perfektaj unu por la alia. Ĝi memorigas min pri via observado, ke homoj faras frenezajn aferojn en la nomo de sia kredo. Dankon pro la aŭskultado.

Mi respondis al tiu ĉi malfeliĉa junulo, atentigante lin, ke dum lia amatino malkovris ion pri li, li ankaŭ malkovris ion pri ŝi. Ĉu ŝi vere estis sufiĉe bona por li? Mi dubis pri tio.

Mi jam menciis la usonan komikan aktorinon Julia Sweeney kaj ŝian obstinan kaj amige humuran lukton por trovi iujn elaĉetajn trajtojn en religio kaj savi la Dion de ŝia infanaĝo el ŝiaj kreskantaj plenkreskaj duboj. Fine ŝia serĉado finiĝis feliĉe, kaj ŝi nun estas admirinda rolmodelo por junaj ateistoj ĉie.

La solvo estas eble la plej kortuŝa sceno de ŝia spektaklo * Letting Go of God*. Ŝi provis ĉion. Kaj poste...

...dum mi marŝis de mia oficejo en mia korto en mian domon, mi rimarkis, ke estis tiu eta voĉeto fluŝanta en mia kapo. Mi ne certas kiom longe ĝi estis tie, sed ĝi subite fariĝis nur unu decibelon pli laŭta. Ĝi fluŝis, 'Ne ekzistas dio.' Kaj mi provis ignori ĝin. Sed ĝi fariĝis iomete pli

laŭta. 'Ne ekzistas dio.'

Ne ekzistas dio. Ho mia dio, ne ekzistas dio.'...

Kaj mi ekstremitis. Mi sentis, ke mi deglitas de la flosa.

Kaj tiam mi pensis, 'Sed mi ne povas. Mi ne scias ĉu mi ne povas kredi je Dio.'

Mi bezonas Dion. Nu, ni havas historion...

"Sed mi ne scias kiel ne kredi je Dio. Mi ne scias kiel vi faras"

ĝin. Kiel vi leviĝas, kiel vi travivas la tagon?' Mi sentis min malekvilibra...

Mi pensis, 'Bone, trankviliĝu. Ni nur provu la okulvitrojn de ne-kredado-je-Dio por momento, nur por sekundo. Nur surmetu la okulvitrojn de ne-Dio kaj rapide rigardu ĉirkaŭen kaj poste tuj deĵetu ilin.' Kaj mi surmetis ilin kaj rigardis ĉirkaŭen.

Mi hontas raporti, ke mi komence sentis kapturon. Mi fakte pensis, "Nu, kiel la Tero restas supre en la ĉielo? Ĉu vi volas diri, ke ni nur rapidas tra la kosmo? Tio estas tiel vundebla!" Mi volis kuri eksteren kaj kapti la Teron dum ĝi falis el la kosmo en miajn manojn.

Kaj tiam mi memoris, 'Ho jes, gravito kaj angula movokvanto estas tenos nin rondirantaj ĉirkaŭ la suno dum verŝajne longa, longa tempo.

Kiam mi vidis **Letting Go of God** en kinejo en Los-Anĝeleso, mi estis profunde kortuŝita de ĉi tiu sceno. Precipe kiam Julia daŭrigis rakonti al ni pri la reago de ŝiaj gepatroj al gazetara raporto pri ŝia resaniĝo:

Mia unua voko de mia patrino estis pli kiel kriego. "Ateisto? ATEISTO?!?" Mia paĉjo telefonis kaj diris: "Vi perfidis vian familion, vian lernejon, vian urbon." Estis kvazaŭ mi vendis sekretojn al la rusoj. Ili ambaŭ diris, ke ili ne plu parolos al mi. Mia paĉjo diris: "Mi eĉ ne volas, ke vi venu al mia funebro." Post kiam mi finis la vokon, mi pensis: "Nur provu haltigi min."

Parto de la talento de Julia Sweeney estas igi vin plori kaj ridi samtempe:

Mi kredas, ke miaj gepatroj iom seniluziiĝis, kiam mi diris, ke mi ne plu kredas je Dio, sed esti ateisto estas tute alia afero.

"Perdante Kredon en Kredo: De Predikisto al Ateisto" de Dan Barker estas la rakonto pri lia laŭgrada konvertiĝo de sindona fundamentisma pastro kaj fervora vojaĝanta predikisto al la forta kaj memfida ateisto, kiu li estas hodiaŭ. Signife, Barker daŭre trairis la movojn de predikado de kristanismo dum kelka tempo post kiam li fariĝis ateisto,

ĉar ĝi estis la sola kariero, kiun li konis, kaj li sentis sin ŝlosita en reto de sociaj devoj. Li nun konas multajn aliajn usonajn pastrojn, kiuj estas en la sama situacio kiel li, sed konfidis sin nur al li, legante lian libron. Ili ne kuraĝas konfesi sian ateismon eĉ al siaj propraj familioj, tiom terura estas la atendata reago.

La propra rakonto de Barker havis pli feliĉan finon. Komence, liaj gepatroj estis profunde kaj dolore ŝokitaj. Sed ili aŭskultis lian kvietan rezonadon, kaj fine mem fariĝis ateistoj.

Du profesoroj el unu universitato en Usono skribis al mi sendepende pri siaj gepatroj. Unu diris, ke lia patrino suferas konstantan funebron, ĉar ŝi timas pri lia senmorta animo. La alia diris, ke lia patro deziras, ke li neniam naskiĝis, tiel konvinkita li estas, ke lia filo pasigos eternecon en infero. Ĉi tiuj estas altkvalifikitaj universitataj profesoroj, memfidaj pri sia scienccon kaj maturecon, kiuj supozeble forlasis siajn gepatrojn en ĉiuj aferoj de la intelekto, ne nur religio. Nur imagi, kia devas esti la suferado por malpli intelektu fortikaj homoj, malpli ekipitaj per edukado kaj retorika kapablo ol ili, aŭ ol Julia Sweeney, por argumenti sian flankon fronte al obstinaj familianoj. Kiel estis por multaj el la pacientoj de Jill Mytton, eble.

Antaŭe en nia televidigita konversacio, Jill priskribis ĉi tiun specon de religia edukado kiel formon de mensa misuzo, kaj mi revenis al la temo jene: "Vi uzas la vortojn religia misuzo. Se vi komparus la misuzon de edukado de infano vere por kredi je infero... kiel vi pensas, ke tio komparus laŭ traŭmato kun seksa misuzo?" Ŝi respondis: "Tio estas tre malfacila demando... Mi pensas, ke estas multaj similecoj fakte, ĉar temas pri misuzo de fido; temas pri nei al la infano la rajton senti sin libera kaj malferma kaj kapabla rilati al la mondo laŭ la normala maniero... ĝi estas formo de kalumnio; ĝi estas formo de ne de la vera memo en ambaŭ kazoj."

POR LA DEFENDO DE INFANOJ

Mia kolego, la psikologo Nicholas Humphrey, uzis la proverbon "bastonetoj kaj ŝtonoj" enkondukante sian Amnestia Prelegon en Oksfordo en 1997.¹⁴¹ Humphrey komencis sian prelegon argumentante, ke la proverbo ne ĉiam veras, citante la kazon de haitiaj voduaj kredantoj, kiuj mortas, ŝajne pro ia psikosomata efiko de teruro, ene de tagoj post kiam oni ĵetis malbonan "sorĉon" sur ilin. Li poste demandis, ĉu Amnestio Internacia, la profitanto de la prelegserio, al kiu li kontribuis, devus kampanji kontraŭ doloraj aŭ damaĝaj paroladoj aŭ publikaĵoj. Lia respondo estis resona ne al tia cenzuro ĝenerale: "Parolibereco estas tro valora libereco por esti enmiksita en ĝin." Sed li poste ŝokis sian liberalan memon per rekomendado de unu grava escepto: argumenti favore al cenzuro por la speciala kazo de infanoj...

...morala kaj religia edukado, kaj precipe la edukado, kiun infano ricevas hejme, kie gepatroj rajtas - eĉ atendas - decidi

por iliaj infanoj kio validas kiel vero kaj malvero, ĝuste kaj malĝuste.

Infanoj, mi argumentos, havas homan rajton ne havi siajn mensojn kripligitajn per eksponiĝo al la malbonaj ideoj de aliaj homoj - sendepende de kiuj tiuj aliaj homoj estas.

Gepatroj, sekve, ne havas dian permeson enkulturigi siajn infanojn laŭ kiaj ajn manieroj ili persone elektas: neniun rajton limigi la horizontojn de la scio de siaj infanoj, eduki ilin en atmosfero de dogmo kaj superstiĉo, aŭ insisti, ke ili sekvu la rektajn kaj mallarĝajn vojojn de sia propra kredo.

Mallonge, infanoj rajtas ne havi siajn mensojn konfuzitaj de sensencaĵoj, kaj ni kiel socio havas devon protekti ilin kontraŭ tio. Do ni ne plu permesu al gepatroj instrui siajn infanojn kredi, ekzemple, je la laŭvorta vero de la Biblio aŭ ke la planedoj regas iliajn vivojn, ol ni ne permesu al gepatroj elbati la dentojn de siaj infanoj aŭ ŝlosi ilin en karcero.

Kompreneble, tia forta aserto bezonas, kaj ricevis, multajn kvalifikojn. Ĉu ne estas afero de opinio, kio estas sensencaĵo? Ĉu la ĉaro de ortodoksa scienco ne estis sufiĉe ofte renversita por nin riproĉi al singardo? Sciencistoj eble pensas, ke estas sensencaĵo instrui astrologion kaj la laŭvortan veron de la Biblio, sed estas aliaj, kiuj pensas la malon, kaj ĉu ili ne rajtas instrui ĝin al siaj infanoj? Ĉu ne estas same arogante insisti, ke al infanoj oni instruu sciencon?

Mi dankas miajn proprajn gepatrojn pro tio, ke ili opinias, ke infanoj estu instruataj ne tiom pri kion pensi, kiom pri kiel pensi. Se, juste kaj konvene eksponitaj al ĉiuj sciencaj pruvoj, ili kreskas kaj decidas, ke la Biblio estas laŭvorte vera aŭ ke la movoj de la planedoj regas iliajn vivojn, tio estas ilia privilegio. La grava punkto estas, ke estas ilia privilegio decidi, kion ili pensos, kaj ne la privilegio de iliaj gepatroj trudi ĝin per fortomaĵoro. Kaj tio, kompreneble, estas aparte grava kiam ni pripensas, ke infanoj fariĝas la gepatroj de la sekva generacio, kapablaj transdoni ajnan endoktrinigon, kiu eble formis ilin.

Humphrey sugestas, ke, dum infanoj estas junaj, vundeblaj kaj bezonas protekton, vere morala kuratoreco montriĝas en honesta provo diveni, kion ili elektus por si mem, se ili estus sufiĉe aĝaj por fari tion. Li kortuŝe citas la ekzemplon de juna inkaa knabino, kies 500-jaraĝaj restaĵoj estis trovitaj frostaj en la montoj de Peruo en 1995. La antropologo, kiu malkovris ŝin, skribis, ke ŝi estis viktimo de rita ofero. Laŭ la rakonto de Humphrey, dokumenta filmo pri ĉi tiu juna "glacijunulino" estis montrita en usona televido. Spektantoj estis invitataj...

miri pri la spirita sindediĉo de la inkaaj pastroj kaj dividi kun la knabino dum ŝia lasta vojaĝo ŝian fieron kaj eksciton pro tio, ke ŝi estis elektita por la rimarkinda honoro esti oferita. La mesaĝo de la televida programo estis efektive, ke la praktiko de homofero estis en si mem

maniero glora kultura inventaĵo – alia juvelo en la krono de multkulturismo, se vi volas.

Humphrey estas ŝokita, kaj mi ankaŭ.

Tamen, kiel iu ajn kuraĝas eĉ sugesti tion? Kiel ili kuraĝas inviti nin - en niaj salonoj, spektante televidon - senti nin levitaj per kontemplado de ago de rita murdo: la murdo de dependa infano fare de grupo de stultaj, ŝvelintaj, superstiĉaj, sensciaj maljunuloj? Kiel ili kuraĝas inviti nin trovi bonon por ni mem en kontemplado de malmorala ago kontraŭ iu alia?

Denove, la deca liberala leganto eble sentos pikon de maltrankvilo. Malmorala laŭ niaj normoj, certe, kaj stulta, sed kio pri inkaaj normoj? Certe, por la inkaoj, la ofero estis morala ago kaj malproksime de stulta, aprobita de ĉio, kion ili konsideris sankta? La knabineto estis, sendube, lojala kredanto en la religio, en kiu ŝi estis edukita. Kiu ni estas por uzi vorton kiel "murdo", juĝante inkaajn pastrojn laŭ niaj propraj normoj anstataŭ iliaj? Eble ĉi tiu knabino estis ravite feliĉa pri sia sorto: eble ŝi vere kredis, ke ŝi iras rekte al eterna paradizo, varmigita de la radianta kompanio de la Sundio. Aŭ eble - kio ŝajnas multe pli probable - ŝi kriis pro teruro.

La argumento de Humphrey - kaj mia - estas, ke, sendepende de ĉu ŝi estis preta viktimo aŭ ne, ekzistas forta kialo supozi, ke ŝi ne estus preta se ŝi estus plene informita pri la faktoj. Ekzemple, supozu, ke ŝi sciis, ke la suno estas fakte hidrogena pilko, pli varma ol miliono da Kelvingradoj, kiu transformiĝas en heliumon per nuklea fuzio, kaj ke ĝi origine formiĝis el gasdisko, el kiu la resto de la sunsistemo, inkluzive de la Tero, ankaŭ kondensiĝis... Supozeble, do, ŝi ne adorus ĝin kiel dion, kaj tio ŝanĝus ŝian perspektivon pri esti oferita por akordigi ĝin.

La inkaaj pastroj ne povas esti kulpigitaj pro sia nescio, kaj eble oni povus konsideri severe juĝi ilin stultaj kaj ŝvelintaj. Sed oni povas kulpigi ilin pro trudado de siaj propraj kredoj al infano tro juna por decidi ĉu adori la sunon aŭ ne.

La plia poento de Humphrey estas, ke la hodiaŭaj dokumentaj filmistoj, kaj ni ilia publiko, povas esti kulpigitaj pro vidi belecon en la morto de tiu knabineto - "io, kio riĉigas nian kolektivan kulturon". La sama tendenco glori pri la kuriozeco de etnaj religiaj kutimoj, kaj pravigi kruelecojn en ilia nomo, reaperas denove kaj denove. Ĝi estas la fonto de tordiĝanta interna konflikto en la mensoj de afablaj liberalaj homoj, kiuj, unuflanke, ne povas elteni suferon kaj kruelecon, sed aliflanke estis trejnitaj de postmodernistoj kaj relativistoj por respekti aliajn kulturojn ne malpli ol sian propran. Ina genitala mutilado (foje nomata cirkumcido) estas sendube terure dolora, ĝi sabotas seksan plezuron ĉe virinoj (efektive, tio estas verŝajne ĝia subesta celo), kaj unu duono de la deca liberala menso volas abolicii la praktikon. La alia duono, tamen, "respektas" etnajn kulturojn kaj sentas, ke ni ne devus interrompi se "ili" volas.

mutili "iliajn" knabinojn.* La afero, kompreneble, estas, ke "iliaj" knabinoj estas fakte la propraj knabinoj de la knabinoj, kaj iliaj deziroj ne estu ignorataj. Pli malfacile respondi, kio se knabino diras, ke ŝi volas esti cirkumcidita? Sed ĉu ŝi, kun la retrospektivo de plene informita plenkreskulo, dezirus, ke tio neniam okazis? Humphrey emfazas, ke neniuj plenkreska virino, kiu iel maltrafis cirkumcidon kiel infano, volontulas por la operacio pli poste en la vivo.

Post diskuto pri la amiŝoj, kaj ilia rajto kreskigi "siajn proprajn" infanojn en laŭ sia propra maniero, Humphrey akre parolas pri nia entuziasmo kiel socio por

konservante kulturan diversecon. Bone, vi eble volas diri, do estas malfacile por infano de la amiŝoj, aŭ la hasidoj, aŭ la ciganoj esti formita de siaj gepatroj tiel, kiel ili estas - sed almenaŭ la rezulto estas, ke ĉi tiuj fascinaj kulturaj tradicioj daŭras. Ĉu nia tuta civilizo ne malriĉiĝus se ili malaperus? Estas domaĝe, eble, kiam individuoj devas esti oferitaj por konservi tian diversecon. Sed jen ĝi estas: ĝi estas la prezo, kiun ni pagas kiel socio. Krom, mi sentus min devigita memorigi vin, ni ne pagas ĝin, ili ja pagas.

La afero venis al publika atento en 1972 kiam la Supera Kortumo de Usono juĝis pri testa kazo, Viskonsino kontraŭ Yoder, kiu koncernis la rajton de gepatroj retiri siajn infanojn de lernejo pro religiaj kialoj. La amiŝa popolo vivas en fermitaj komunumoj en diversaj partoj de Usono, plejparte parolante arkaikan dialekton de la germana lingvo nomatan pensilvania nederlanda lingvo kaj evitante, je diversaj gradoj, elektron, eksplodmotorojn, zipojn kaj aliajn manifestiĝojn de moderna vivo. Efektive, ekzistas io alloga kurioza pri insulo de deksepa-jarcenta vivo kiel spektaklo por la okuloj de hodiaŭ. Ĉu ĝi ne valoras konservi, por la riĉigo de homa diverseco? Kaj la sola maniero konservi ĝin estas permesi al la amiŝoj eduki siajn proprajn infanojn laŭ sia propra maniero, kaj protekti ilin kontraŭ la korupta influo de moderneco. Sed, ni certe volas demandi, ĉu la infanoj mem ne devus havi iom da influo en la afero?

La Supera Kortumo estis petita decidi en 1972, kiam kelkaj amiŝaj gepatroj en Viskonsino retiris siajn infanojn de mezlernejo. La ideo mem pri edukado post certa aĝo kontraŭis la amiŝajn religiajn valorojn, kaj precipe sciencon edukadon. La ŝtato Viskonsino procesis la gepatrojn, asertante, ke la infanoj estas senigitaj je sia rajto al edukado. Post trapaso de la tribunaloj, la kazo fine atingis la Superan Kortumon de Usono, kiu faris dividitan (6:1) decidon favore al la gepatroj.

¹⁴² La plimulta opinio, verkita de ĉefjuĝisto Warren Burger, inkluzivis la jenon: "Kiel montras la protokolo, deviga lerneja ĉeesto ĝis la aĝo de 16 por amiŝaj infanoj portas kun si tre realan minacon subfosi la amiŝan komunumon kaj religian praktikon kiel ili ekzistas hodiaŭ; ili devas..."

aŭ forlasi kredon kaj esti asimilita en la socion ĝenerale, aŭ esti devigita migri al iu alia kaj pli tolerema regiono.'

La minoritata opinio de juĝisto William O. Douglas estis, ke la infanoj mem devus esti konsultitaj. Ĉu ili vere volis mallongigi sian edukadon? Ĉu ili efektive vere volis resti en la amiŝa religio? Nicholas Humphrey irus plu. Eĉ se la infanoj estus demanditaj kaj esprimintaj preferon por la amiŝa religio, ĉu ni povas supozi, ke ili farus tion, se ili estus edukitaj kaj informitaj pri la disponeblaj alternativoj? Por ke tio estu kredinda, ĉu ne devus ekzisti ekzemploj de junuloj el la ekstera mondo voĉdonantaj per siaj piedoj kaj volontulantaj aliĝi al la amiŝoj? Juĝisto Douglas iris plu en iomete malsama direkto. Li vidis neniun apartan kialon doni al la religiaj vidpunktoj de gepatroj specialan statuson en decidado kiomgrade ili rajtu senigi siajn infanojn de edukado.

Se religio estas kialo por escepto, ĉu ne eble ekzistus sekularaj kredoj, kiuj ankaŭ kvalifikiĝas?

La plimulto de la Supera Kortumo faris paralelon kun kelkaj el la pozitivaj valoroj de monaĥaj ordenoj, kies ĉeesto en nia socio verŝajne riĉigas ĝin. Sed, kiel Humphrey atentigas, ekzistas decida diferenco. Monaĥoj volontulas por la monaĥa vivo laŭ sia propra libera volo. Amiŝaj infanoj neniam volontulas esti amiŝoj; ili naskiĝis en ĝi kaj ili ne havis elekton.

Estas io imprese aroganta, kaj ankaŭ malhoma, pri la oferado de iu ajn, precipe infanoj, sur la altaro de "diverseco" kaj la virto konservi diversajn religiajn tradiciojn. La resto de ni estas kontentaj pri niaj aŭtoj kaj komputiloj, niaj vakcinoj kaj antibiotikoj. Sed vi kuriozaj malgrandaj homoj kun viaj ĉapeloj kaj ĝisgenua pantalono, viaj ĉevalĉaroj, via arkaika dialekto kaj viaj ter-necesejoj, vi riĉigas niajn vivojn. Kompreneble, oni devas permesi al vi kapti viajn infanojn kun vi en via deksepa-jarcenta tempodistordo, alie io nerehavebla perdiĝus por ni: parto de la mirinda diverseco de homa kulturo. Malgranda parto de mi povas vidi ion en tio. Sed la pli granda parto sentas sin tre naŭzita.

EDUKA SKANDALO

La ĉefministro de mia lando, Tony Blair, alvokis "diversecon" kiam defiite en la Ĉambro de Komunuloj fare de parlamentano Jenny Tonge por pravigi registaran subvencion de lernejo en la nordoriento de Anglio, kiu (preskaŭ unike en Britio) instruas laŭvortan biblian kreismon. S-ro Blair respondis, ke estus bedaŭrinde, se zorgoj pri tiu afero...

malhelpus nian akiron de "tiel diversa lerneja sistemo kiel eble plej bone".

[143](#)

La koncerna lernejo, Emmanuel College en Gateshead, estas unu el la "urbaj akademioj" starigitaj laŭ fiera iniciato de la Blair-registaro. Riĉaj bonfarantoj estas instigitaj donaci relative malgrandan monsumon (2 milionoj da britaj pundoj en la kazo de Emmanuel), kiu aĉetas multe pli grandan sumon da registara mono (20 milionoj da britaj pundoj por la lernejo, plus funkciaj kostoj kaj salajroj por ĉiam), kaj ankaŭ aĉetas al la bonfaranto la rajton kontroli la...

la etoso de la lernejo, la nomumo de plimulto de la lernejestroj, la politiko pri ekskludo aŭ inkludo de lernantoj, kaj multe alia.

La 10-procenta bonfaranto de Emmanuel estas Sinjoro Peter Vardy, riĉa aŭtovendisto kun kredinda deziro doni al la hodiaŭaj infanoj la edukadon, kiun li deziris havi, kaj malpli kredinda deziro enstampi siajn personajn religiajn konvinkojn sur ilin.* Vardy bedaŭrinde implikiĝis kun klico de uson-inspiraj fundamentismaj instruistoj, gvidataj de Nigel McQuoid, iam lernejestro de Emmanuel kaj nun direktoro de tuta konsorcio de Vardy-lernejoj. La nivelo de la scienca kompreno de McQuoid povas esti juĝita el lia kredo, ke la mondo estas malpli ol dek mil jarojn aĝa, kaj ankaŭ el la jena citaĵo: "Sed pensi, ke ni nur evoluis el eksplodo, ke ni iam estis simioj, tio ŝajnas nekredebla kiam oni rigardas la kompleksecon de la homa korpo... Se oni diras al infanoj, ke ne ekzistas celo por ilia vivo - ke ili estas nur kemia mutacio - tio ne konstruas memfidon."¹⁴⁴

Neniu sciencisto iam sugestis, ke infano estas "kemia mutacio". La uzo de la frazo en tia kunteksto estas analfabeta sensencaĵo, samnivela kun la deklaroj de "Episkopo" Wayne Malcolm, gvidanto de la preĝejo Christian Life City en Hackney, orienta Londono, kiu, laŭ la Guardian de la 18a de aprilo 2006, "kontestas la sciencajn pruvojn por evolucio". La kompreno de Malcolm pri la pruvoj, kiujn li kontestas, povas esti taksita el lia deklaro, ke "Ekzistas klare manko en la fosilia registro de mezaj niveloj de evoluo. Se rano fariĝis simio, ĉu vi ne devus havi multajn fruntotojn?"

Nu, scienco ankaŭ ne estas la temo de S-ro McQuoid, do ni devus, juste dirite, turni nin anstataŭe al lia scienca estro, Stephen Layfield. La 21an de septembro 2001, S-ro Layfield prelegis ĉe Emmanuel College pri "La Instruado de Scienco: Biblia Perspektivo". La teksto de la prelego estis afiŝita en kristana retejo (www.christian.org.uk). Sed vi ne trovos ĝin tie nun. La Kristana Instituto forigis la prelegon la tagon post kiam mi atentigis pri ĝi en artikolo en la Daily Telegraph la 18an de marto 2002, kie mi submetis ĝin al kritika analizo.¹⁴⁵ Tamen, estas malfacile forigi ion porĉiame de la Tutmonda Reto. Serĉiloj atingas sian rapidecon parte per konservado de kaŝmemoroj de informoj, kaj ĉi tiuj neeviteble daŭras iom da tempo eĉ post kiam la — Ĝi estas originaloj estas forigitaj. Atenta brita ĵurnalisto, Andrew Brown, la unua korespondanto pri religiaj aferoj de The Independent, tuj trovis la prelegon de Layfield, elŝutis ĝin el la kaŝmemoro de Google kaj afiŝis ĝin de la retejo <http://www.darwinwars.com/lunatic/liars/layfield.html>. Vi rimarkos, ke la vortoj elektitaj de Brown por la URL mem faras amuzan legadon. Ili tamen perdas sian amuzigan potencon, kiam ni rigardas la enhavon de la prelego mem.

sekura

forigo,

sur

lia

propra

Cetere, kiam scivola leganto skribis al Emmanuel College por demandi kial la prelego estis forigita de la retejo, li ricevis la jenan malhonestan respondon de la lernejo, denove registritan de Andrew Brown:

La Kolegio Emmanuel estis en la centro de debato pri la instruado de kreado en lernejoj. Praktike, la Kolegio Emmanuel havis grandegan nombron da gazetaraj alvokoj. Tio okupis konsiderindan kvanton da tempo por la Direktoro kaj ĉefdirektoroj de la Kolegio. Ĉiuj ĉi tiuj homoj havas aliajn taskojn. Por helpi, ni provizore forigis prelegon de Stephen Layfield de nia retejo.

Kompreneble, la lernejoj oficistoj eble estis tro okupataj por klarigi al ĵurnalistoj sian sintenon pri la instruado de kreismo. Sed kial do forigi de sia retejo la tekston de prelego, kiu faras ĝuste tion, kaj al kiu ili povus esti plusendintaj la ĵurnalistojn, tiel ŝparante al si multe da tempo? Ne, ili forigis la prelegon de sia sciencestro, ĉar ili rekonis, ke ili havis ion kaŝotan. La jena paragrafo estas de la komenco de lia prelego:

Ni do deklaru tuj dekomence, ke ni malakceptas la ideon popularigitan, eble preterintence, de Francis Bacon en la 17-a jarcento, ke ekzistas "Du Libroj" (t.e., la Libro de naturo kaj la Skriboj), kiujn oni povas elfosi sendepende por trovi la veron. Prefere, ni firme staras sur la simpla propono, ke Dio parolis aŭtoritate kaj neeraripove en la paĝoj de la sankta Skribo.

Kiel ajn delikata, malmoderna aŭ naiva ĉi tiu aserto ŝajne povas ŝajni, precipe al nekredanta, televido-ebria moderna kulturo, ni povas esti certaj, ke ĝi estas tiel fortika fundamento, kiel eblas meti kaj konstrui sur ĝi.

Vi devas daŭre pinĉi vin mem. Vi ne sonĝas. Ĉi tio ne estas iu predikisto en tendo en Alabamo, sed la estro de scienco en lernejo, en kiun la brita registaro investas monon, kaj kiu estas la fiero kaj ĝojo de Tony Blair. Mem pia kristano, s-ro Blair en 2004 plenumis la ceremonian malfermon de unu el la pli postaj aldonoj al la Vardy-aro de lernejoj. 146 Diverseco eble estas virto, sed ĉi tio estas diverseco freneziĝinta. —

Layfield daŭrigas per listigado de la komparo inter scienco kaj skribaĵoj, konkludante, en ĉiu kazo kie ŝajnas esti konflikto, ke skribaĵoj estas preferataj. Rimarkante, ke terscienco nun estas inkludita en la nacia instruplano, Layfield diras: "Ŝajnus aparte prudente, ke ĉiuj, kiuj liveras ĉi tiun aspekton de la kurso, konatiĝu kun la artikoloj pri diluva geologio de Whitcomb & Morris." Jes, "Diluva geologio" signifas tion, kion vi pensas, ke ĝi signifas. Ni parolas pri la Arkeo de Noa ĉi tie. La Arkeo de Noa! - kiam la infanoj povus lerni la terurigan fakton, ke Afriko kaj Sudameriko iam estis kunigitaj, kaj disiĝis laŭ la rapideco, kun kiu ungoj kreskas. Jen pli de Layfield (la estro de scienco) pri la diluvo de Noa kiel la lastatempa kaj rapida klarigo por fenomenoj, kiuj, laŭ reala geologia pruvo, bezonis centojn da milionoj da jaroj por disvolviĝi:

Ni devas agnoski ene de nia granda geofizika paradigmo la historiecon de tutmonda diluvo kiel skizite en Genezo 6-10. Se la biblia rakonto estas sekura kaj la listigitaj genealogioj (ekz. Genezo 5; 1 Kroniko 1; Mateo 1 kaj Luko 3) estas preskaŭ kompletaj, ni devas kalkuli, ke ĉi tiu tutmonda katastrofo okazis en relative lastatempa pasinteco. Ĝiaj efikoj estas ĉie abunde videblaj.

Ĉefa pruvo troviĝas en la fosili-ŝarĝitaj sedimentaj rokoj, la ampleksaj rezervoj de hidrokarbonaj fueloj (karbo, nafto kaj gaso) kaj la "legendaj" raportoj pri tia granda inundo komuna al diversaj loĝantargrupoj tutmonde. La ebleco konservi arkeon plenan de reprezentaj estaĵoj dum jaro ĝis la akvoj sufiĉe retiriĝis estis bone dokumentita de, inter aliaj, John Woodmorappe.

Iasence tio estas eĉ pli malbona ol la eldiraĵoj de neniuloj kiel Nigel McQuoid aŭ Episkopo Wayne Malcolm cititaj supre, ĉar Layfield estas edukita en scienco. Jen alia miriga pasaĝo:

Kiel ni diris komence, kristanoj, kun tre bona kialo, rigardas la Skribojn de la Malnova kaj Nova Testamento kiel fidindan gvidilon pri tio, kion ni devas kredi. Ili ne estas nur religiaj dokumentoj. Ili provizas al ni veran rakonton pri la historio de la Tero, kiun ni ignoras je nia risko.

La implico, ke la skribaĵoj provizas laŭvortan raporton pri geologia historio, igus ajnan bonfaman teologon ektemi. Mia amiko Richard Harries, Episkopo de Oksfordo, kaj mi skribis komunan leteron al Tony Blair, kaj ni sukcesis subskribi ĝin de ok episkopoj kaj naŭ altrangaj sciencistoj. 147 La naŭ sciencistoj inkluzivis la tiaman Prezidanton de la Reĝa Societo (antaŭe la ĉefa scienca konsilisto de Tony Blair), ambaŭ la biologiajn kaj fizikajn sekretariojn de la Reĝa Societo, la Reĝan Astronomon (nun Prezidanto de la Reĝa Societo), la direktoron de la Muzeo pri Natura Historio, kaj Sir David Attenborough, eble la plej respektatan homon en Anglio. La episkopoj inkluzivis unu romkatolikan kaj sep anglikanajn episkopojn - altrangajn religiajn gvidantojn el la tuta Anglio. Ni ricevis supraĵan kaj neadekvatan respondon de la oficejo de la ĉefministro, rilatante al la bonaj ekzamenrezultoj de la lernejo kaj ĝia bona raporto de la oficiala lerneja inspekta agentejo, OFSTED. Ŝajne s-ro Blair ne venis en la kapon, ke se la inspektistoj de OFSTED donos laŭdan raporton al lernejo, kies scienca estro instruas, ke la tuta universo komenciĝis post la malsovaĝigo de la hundo, eble estos io iomete malĝusta kun la normoj de la inspektoraro.

Eble la plej maltrankviliga parto de la prelego de Stephen Layfield estas lia fina "Kio fareblas?", kie li konsideras la taktikojn uzatajn de tiuj instruistoj, kiuj volas enkonduki fundamentisman kristanismon en la scienca klasĉambron. Ekzemple, li instigas sciencajn instruistojn...

notu ĉiun okazon kiam evolua/malnov-tera paradigmo (milionoj aŭ miliardoj da jaroj) estas eksplicite menciita aŭ implicita de lernolibro, ekzamena demando aŭ vizitanto kaj ĝentile atentigu pri la erareblo de la aserto. Kie ajn eblas, ni devas doni la alternativon (ĉiam pli bonan)

Biblia klarigo de la samaj datumoj. Ni rigardos kelkajn ekzemplojn el ĉiu el Fiziko, Kemio kaj Biologio poste.

La resto de la prelego de Layfield estas nenio malpli ol propaganda manlibro, rimedo por religiaj instruistoj pri biologio, kemio kaj fiziko, kiuj deziras, restante nur ene de la gvidlinioj de la nacia instruplano, subfosi sciencbazitan sciencan edukadon kaj anstataŭigi ĝin per bibliaj skribaĵoj.

La 15-an de aprilo 2006, James Naughtie, unu el la plej spertaj prezentistoj de BBC, intervjuis Sir Peter Vardy per radio. La ĉefa temo de la intervjuo estis polica enketo pri akuzoj, neitaj de Vardy, ke subaĉetoj - kavaliraroj kaj nobelecoj - estis ofertitaj de la Blair-registaro al riĉuloj, por provi instigi ilin aboni la urbajn akademio-skemon. Naughtie ankaŭ demandis Vardy pri la kreismo-afero, kaj Vardy kategorie neis, ke Emmanuel antaŭenigas junan Teran kreismon al ĝiaj lernantoj. Unu el la eks-studentoj de Emmanuel, Peter French, same kategorie deklaris, 148 "Oni instruis al ni, ke la tero havas 6000 jarojn."* Kiu diras la veron ĉi tie? Nu, ni ne scias, sed la prelego de Stephen Layfield prezentas lian politikon por instruado de scienco sufiĉe sincere. Ĉu Vardy neniam legis la tre eksplicitan manifeston de Layfield? Ĉu li vere ne scias, kion lia sciencestro faris?

Peter Vardy gajnis sian monon vendante uzitajn aŭtojn. Ĉu vi aĉetus unu de li? Kaj ĉu vi, kiel Tony Blair, vendus al li lernejon por 10 procentoj de ĝia prezo - aldonante oferton pagi ĉiujn liajn funkciajn kostojn? Ni estu bonkoraj al Blair kaj supozu, ke li, almenaŭ, ne legis la prelegon de Layfield. Mi supozas, ke estas tro multe esperi, ke lia atento nun povus esti altirita al ĝi.

Lernejestro McQuoid defendis tion, kion li klare vidis kiel la kulpon de sia lernejo senantaŭjuĝeco, kiu estas rimarkinda pro sia aroganta memkontenteco:

La plej bona ekzemplo, kiun mi povas doni pri kiel estas ĉi tie, estas filozofia prelego en la sesa klaso, kiun mi donis. Shaquille sidis tie kaj diris: "La Korano estas ĝusta kaj vera." Kaj Clare, ĉi tie, diris: "Ne, la Biblio estas vera." Do ni parolis pri la similecoj inter tio, kion ili diras, kaj la lokoj, kie ili malkonsentas. Kaj ni konsentis, ke ili ne povas ambaŭ esti veraj. Kaj fine mi diris: "Pardonu Shaquille, vi eraras, estas la Biblio, kiu estas vera." Kaj li diris: "Pardonu sinjoro McQuoid, vi eraras, estas la Korano." Kaj ili daŭrigis tagmanĝi kaj daŭrigis diskuti ĝin tie. Jen kion ni volas. Ni volas, ke infanoj sciu, kial ili kredas tion, kion ili kredas, kaj ke ili defendu ĝin. 149

Kia ĉarma bildo! Shaquille kaj Clare iris tagmanĝi kune, energie argumentante siajn kazojn kaj defendante siajn nekongruajn kredojn. Sed ĉu ĝi vere estas tiel ĉarma? Ĉu ne estas fakte bedaŭrinda bildo, kiun pentris sinjoro McQuoid? Sur kio, finfine, bazigis sian argumenton Shaquille kaj Clare? Kiujn konvinkajn pruvojn ĉiu povis prezenti en sia vigla kaj helpema debato? Clare kaj Shaquille ĉiu simple asertis, ke ŝia aŭ lia sankta libro estas supera, kaj tio estis ĉio. Ŝajne tio estas ĉio, kion ili diris, kaj tio efektive estas ĉio, kion oni povas diri, kiam oni instruis al vi, ke la vero venas de la skribaĵoj anstataŭ de pruvoj. Clare kaj Shaquille kaj iliaj samklasanoj ne estis edukitaj. Ili estis seniluziigitaj de sia lernejo, kaj ilia lernejestro misuzis, ne iliajn korpojn, sed iliajn mensojn.

KONSCIENCO-LEVANTE DENOVE

Kaj nun, jen alia ĉarma bildo. Iun jaron, dum Kristnasko, mia ĉiutaga gazeto, la Independent, serĉis laŭsezonan bildon kaj trovis kortuŝe ekumenan bildon ĉe lerneja kristnaska teatraĵo. La Tri Saĝulojn ludis, kiel la priskribon varme diris, Shadbreet (sikulino), Musharaff (islamino) kaj Adele (kristano), ĉiuj kvarjaraj.

Ĉarma? Kortuŝa? Ne, ĝi ne estas, nek ĝi estas; ĝi estas groteska. Kiel povus iu ajn deca homo pensi, ke estas ĝuste etikedi kvarjarajn infanojn per la kosmaj kaj teologiaj opinioj de iliaj gepatroj? Por vidi tion, imagu identan foton, kun la apudskribo ŝanĝita jene: 'Shadbreet (kejnesano), Musharaff (monetaristo) kaj Adele (marksisto), ĉiuj kvarjaraj.' Ĉu ĉi tio ne estus kandidato por koleraĵoj protestletero? Certe ĝi devus esti. Tamen, pro la strange privilegia statuso de religio, neniuj pepado estis aŭdita, nek ĝi iam estas aŭdita en iu ajn simila okazo. Nur imagu la protestegon se la apudskribo legus, 'Shadbreet (ateisto), Musharaff (agnostikulo) kaj Adele (sekulara humanisto), ĉiuj kvarjaraj.' Ĉu la gepatroj ne povus esti efektive esploritaj por vidi ĉu ili taŭgas kreskigi infanojn? En Britio, kie ni ne havas konstitucian apartigon inter eklezio kaj ŝtato, ateismaj gepatroj kutime sekvas la fluon kaj lasas lernejojn instrui al siaj infanoj kian ajn religion regas en la kulturo. 'The-Brights.net' (usona iniciato por renomi ateistojn kiel 'Brilojn' same kiel samseksemuloj sukcese renomis sin kiel 'gejojn') estas skrupula en difinado de la reguloj por ke infanoj aliĝu: 'La decido esti Brilo devas esti la infano. Ĉiu junulo, al kiu oni diras, ke li aŭ ŝi devas, aŭ devus, esti Brilo, NE povas esti Brilo.' Ĉu vi eĉ povas imagi preĝejon aŭ moskeon eldonantan tian memneadan ordonon? Sed ĉu ili ne devus esti devigitaj fari tion? Cetere, mi aliĝis al la Briloj, parte ĉar mi estis vere scivola ĉu tia vorto povus esti memetike enmetita en la lingvon. Mi ne scias, kaj ŝatus scii, ĉu la transmutacio de "gejo" estis intence realigita aŭ ĉu ĝi simple okazis.¹⁵⁰ La kampanjo de la Briloj komenciĝis malstabile kiam ĝi estis furioze kondamnita de kelkaj ateistoj, teruritaj pro esti

markita kiel "aroganta". La movado de Geja Fiero, feliĉe, ne suferas de tia falsa modesteco, kio eble estas la kialo, kial ĝi sukcesis.

En pli frua ĉapitro, mi ĝeneraligis la temon de "konsciigo", komencante per la atingo de feministinoj, ke ili ekstremigas nin kiam ni aŭdas frazon kiel "homoj de bonvolo" anstataŭ "homoj de bonvolo". Ĉi tie mi volas levi konscion alimaniere. Mi pensas, ke ni ĉiuj devus ekstermi kiam ni aŭdas malgrandan infanon esti etikedita kiel apartenanta al iu aparta religio aŭ alia. Malgrandaj infanoj estas tro junaj por decidi siajn opiniojn pri la originoj de la kosmo, de la vivo kaj de la moralo. La sono mem de la frazo "kristana infano" aŭ "islama infano" devus grati kiel ungoj sur tabulo.

Jen raporto, datita la 3-an de septembro 2001, el la programo Irish Aires ĉe la usona radiostacio KPFT-FM.

Katolikaj lernejoj knabinoj alfrontis protestojn de lojalistoj dum ili provis eniri la Primaran Lernejon de la Knabinoj de Sankta Kruco sur Ardoyne Vojo en norda Belfasto. Oficiroj de la Reĝa Ulstera Policistaro (RUC) kaj soldatoj de la Brita Armeo (BA) devis forpeli la protestantojn, kiuj provis bloki la lernejon. Bariloj estis starigitaj por permesi al la infanoj trairi la proteston al la lernejo. Lojalistoj mokis kaj kriis sektisman insulton dum la infanoj, kelkaj eĉ nur kvarjaraj, estis eskortitaj de la gepatroj en la lernejon. Kiam infanoj kaj gepatroj eniris la ĉefan pordegon de la lernejo, lojalistoj ĵetis botelojn kaj ŝtonojn.

Kompreneble, ĉiu deca homo grimacos pro la suferado de ĉi tiuj malfeliĉaj lernejknabinoj. Mi provas instigi nin grimaci ankaŭ pro la sola ideo etikedi ilin "katolikaj lernejknabinoj". ("Lojaluloj", kiel mi notis en Ĉapitro 1, estas la senvorta Nord-Irlanda eŭfemismo por protestantoj, same kiel "Naciistoj" estas la eŭfemismo por katolikoj. Homoj, kiuj ne hezitas marki infanojn "katolikoj" aŭ "protestantoj", ne aplikas tiujn samajn religiajn etiketojn - multe pli konvene - al plenkreskaj teroristoj kaj homamasoj.)

Nia socio, inkluzive de la nereligia sektoro, akceptis la absurdan ideon, ke estas normale kaj ĝuste endoktrinigi malgrandajn infanojn laŭ la religio de iliaj gepatroj, kaj almeti religiajn etiketojn al ili - "katolika infano", "protestanta infano", "juda infano", "islama infano", ktp. - kvankam neniu aliaj kompareblaj etiketoj: neniu konservativaj infanoj, neniu liberalaj infanoj, neniu respublikanaj infanoj, neniu demokratiaj infanoj. Bonvolu, bonvolu levi vian konscion pri tio, kaj levu la tegmenton kiam ajn vi aŭdas ĝin okazi. Infano ne estas kristana infano, ne islama infano, sed infano de kristanaj gepatroj aŭ infano de islamaj gepatroj. Ĉi tiu lasta nomenklaturado, cetere, estus bonega peco de konsciigo por la infanoj mem. Infano, al kiu oni diras, ke ŝi estas "infano de islamaj gepatroj", tuj komprenos, ke religio estas io, kion ŝi povas elekti - aŭ malakcepti - kiam ŝi fariĝos sufiĉe aĝa por fari tion.

Oni ja povas argumenti pri la edukaj avantaĝoj de instruado de kompara religio. Certe miaj propraj duboj unue vekiĝis, en la aĝo de ĉirkaŭ naŭ jaroj, per la leciono (kiu venis ne de la lernejo sed de miaj gepatroj), ke la kristana religio, en kiu mi estis edukita, estis nur unu el multaj reciproke nekongruaj kredsistemoj. Religiaj apologiistoj mem komprenas tion kaj ĝi ofte timigas ilin. Post tiu rakonto pri la kristnaska teatraĵo en la Independent, neniu letero al la Redaktoro plendis pri la religia etikedado de la kvarjaruloj. La sola negativa letero venis de "La Kampanjo por Vera Edukado", kies reprezentanto, Nick Seaton, diris, ke multkreda religia edukado estas ekstreme danĝera, ĉar "Infanoj nuntempe estas instruitaj, ke ĉiuj religioj havas egalan valoron, kio signifas, ke ilia propra ne havas specialan valoron." Jes ja; tio estas ĝuste kion ĝi signifas. Nu, ĉi tiu reprezentanto eble maltrankviliĝas. Alifoje, la sama individuo diris: "Prezenti ĉiujn kredojn kiel egale validajn estas malĝuste."

Ĉiu rajtas pensi, ke sia kredo estas supera al aliaj, ĉu ili estas hinduoj, judoj, islamanoj aŭ kristanoj - alie kio estas la senco havi kredon?' 151

Kio efektive? Kaj kia travidebla sensencaĵo ĉi tio estas! Ĉi tiuj kredoj estas reciproke nekongruaj. Alie kio estas la senco pensi vian kredon supera? La plej multaj el ili, tial, ne povas esti "superaj al aliaj". Lasu infanojn lerni pri malsamaj kredoj, lasu ilin rimarki ilian nekongruecon, kaj lasu ilin fari siajn proprajn konkludojn pri la sekvoj de tiu nekongrueco. Pri ĉu iuj estas "validaj", lasu ilin decidi mem kiam ili estos sufiĉe aĝaj por fari tion.

RELIGIA EDUKO KIEL PARTO DE LITERATURA KULTURO

Mi devas konfesi, ke eĉ mi estas iom surprizita de la biblia nescio ofte montrata de homoj edukitaj en pli lastatempaj jardekoj ol mi. Aŭ eble ĝi ne estas afero de jardeko. Jam en 1954, laŭ Robert Hinde en lia pripensema libro * Why Gods Persist* (Kial Dioj Persistas), enketo de Gallup en Usono trovis la jenon.

Tri kvaronoj de katolikoj kaj protestantoj ne povis nomi eĉ unu malnovtestamentan profeton. Pli ol du trionoj ne sciis, kiu predikis la Surmontan Paroladon. Konsiderinda nombro opiniis, ke Moseo estis unu el la dek du apostoloj de Jesuo. Tio, ripetu, okazis en Usono, kiu estas draste pli religia ol aliaj partoj de la evoluinta mondo.

La Biblio de Reĝo Jakobo de 1611 – la Rajtigita Versio – inkluzivas pasaĝojn de elstara literatura merito en si mem, ekzemple la Altan Kanton de Salomono, kaj la subliman Koheleton (kiu, laŭ mia informo, estas sufiĉe bona ankaŭ en la originala hebrea). Sed la ĉefa kialo, kial la angla Biblio devas esti parto de nia edukado, estas ke ĝi estas grava fontlibro por literatura kulturo. La samo validas por la legendoj pri la grekaj kaj romiaj dioj, kaj ni lernas pri ili sen esti petitaj kredi je ili. Jen rapida listo de bibliaj, aŭ Biblio-inspiraj, frazoj kaj propozicioj, kiuj ofte aperas en literatura aŭ konversacia angla lingvo, de bonega poezio ĝis banala kliŝo, de proverbo ĝis klaĉo.

Estu fruktaj kaj multiĝu • Oriente de Edeno • Ripo de Adamo • Ĉu mi estas la gardanto de mia frato? • La marko de Kain • Tiel maljuna kiel Metuŝelah • Manĝaĵo el supo • Vendis sian unuenaskiĝan rajton • Ŝtuparo de Jakob • Multkolora mantelo • Meze de fremda greno • Senokula en Gazao • La graso de la lando • La grasigita bovido • Fremdulo en fremda lando • Brulanta arbusto • Lando, kie fluas lakto kaj mielo • Lasu mian popolon iri • Viandpotoj • Okulo pro okulo kaj dento pro dento • Certiĝu, ke via peko vin trovos • La pupilo de lia okulo • La steloj en iliaj vojoj • Butero en nobla poto • La armeoj de Midjan • Ŝibolet • El la fortulo eliris dolĉeco • Li frapis ilin kokson kaj femuron • Filiŝto • Viro laŭ sia koro • Kiel David kaj Jonatano • Superante la amon de virinoj • Kiel falis la potenculoj? • Ŝafido • Viro de Belial • Izebel • Reĝino de Ŝeba • Saĝo de Salomono • La duono ne estis dirita al mi • Zonis siajn lumbojn • Streĉis pafarkon riske • La konsolantoj de Ijob • La pacienco de Ijob • Mi eskapis kun haŭto de miaj dentoj • La prezo de saĝo estas pli alta ol rubenoj • Leviatano • Iru al la formiko, vi mallaboremulo; konsideru ŝiajn vojojn, kaj estu saĝa • Ŝparu la bastonon kaj dorlotu la infanon • Vorto en ĝia tempo • Vanteco de vaneco • Por ĉio estas sezono, kaj tempo por ĉiu celo • La kuro ne estas por la rapiduloj, nek la batalo por la fortuloj • De verkado de multaj libroj ne estas fino • Mi estas la rozo de Ŝaron • Ĝardeno enfermita • La malgrandaj vulpoj • Multaj akvoj ne povas estingi amon • Forĝu iliajn glavojn en plugilojn • Muelu la vizaĝojn de la malriĉuloj • Ankaŭ la lupo loĝos kun la ŝafido, kaj la leopardo kuŝos kun la kaprido • Ni manĝu kaj trinku; ĉar morgaŭ ni mortos • Ordigu vian domon • Voĉo krianta en la dezerto • Neniu paco por la malbonuloj • Vidu okulon kontraŭ okulo • Fortranĉitaj el la lando de la vivantoj • Balzamo en Gilead • Ĉu la leopardo povas ŝanĝi siajn makulojn? • La disiĝo de la vojoj • Daniel en la leonkavo • Ili semis venton, kaj ili rikoltos ventegon • Sodom kaj Gomora • Homo ne vivos nur per pano • Foriru de mi, Satano • La salo de la tero • Kaŝu vian lumon sub buŝelo • Turnu la alian vangon • Iru pli foren • Tineoj kaj rusto malbonigas • Ĵetu viajn perlojn antaŭ porkojn • Lupo en ŝafa felo • Ploro kaj grincado de dentoj • Gadarena porko • Nova vino en malnovaj boteloj • Skuu la polvon de viaj piedoj • Kiu ne estas kun mi, estas kontraŭ mi • Juĝo de Salomono • Falis sur ŝtonan teron • Profeto ne estas sen honoro, krom en sia propra lando • La paneroj de la tablo • Signo de la tempoj • Ŝtelkaverno • Fariseo • Blankigita tombo • Militoj kaj famoj pri militoj • Bona kaj fidela servisto • Apartigu la ŝafojn de la kaproj • Mi lavas miajn manojn de ĝi • La sabato estis farita por la homo, kaj ne la homo por la sabato • Lasu la malgrandajn infanojn • La obleo de la vidvino • Kuracisto sanigu vin • Bona Samariano • Preterpasis aliflanke • Vinberoj de kolero • Perdita ŝafo • Malŝparema filo • Granda abismo fiksita • Kies ŝurimenon mi ne estas inda malligi • Ĵetu la unuan ŝtonon • Jesuo ploris • Pli grandan amon havas neniu ol ĉi tiu • Dubanta Tomaso • Vojo al Damasko • Leĝo

al si mem • Tra vitro malhele • Morto, kie estas via piko? • Dorno en la karno • Falinta de graco
• Malpura lukro • La radiko de ĉia malbono • Batalu la bonan batalon • Ĉiu karno estas kiel
herbo • La pli malforta vazo • Mi estas Alfa kaj Omega • Armagedono • De profundis • Quo
vadis • Pluvo sur la justulojn kaj sur la maljustulojn

Ĉiu el ĉi tiuj idiomaĵoj, frazoj aŭ kliŝoj devenas rekte de la Aŭtorizita Versio de la Biblio laŭ Reĝo
Jakobo. Certe nescio pri la Biblio nepre malriĉigos onian aprezon por angla literaturo? Kaj ne nur solena
kaj serioza literaturo. La jena rimo de Lord Justice Bowen estas inĝenie spriteca:

La pluvo pluvas sur la justulojn, Kaj
ankaŭ sur la maljustulojn.
Sed ĉefe sur la justulo, ĉar la
maljustulo havas la ombrelon de la justulo.

Sed la ĝuo estas obtuza se vi ne povas kompreni la aludon al Mateo 5:45 ("Ĉar Li levas Sian sunon super la
malbonulojn kaj la bonulojn, kaj sendas pluvon sur la justulojn kaj la maljustulojn"). Kaj la subtila punkto
de la fantazio de Eliza Dolittle en My Fair Lady eskapus al iu ajn, kiu ne scias pri la fino de Johano la Baptisto:

"Multan dankon, Reĝo," mi diras laŭ maniero bonedukita,
"Sed ĉio, kion mi volas, estas 'Enry 'Iggins' 'ead.'"

P.G. Wodehouse estas, laŭ mia opinio, la plej granda verkisto de malpeza komedio en la angla, kaj mi
vetas, ke plena duono de mia listo de bibliaj frazoj troviĝos kiel aludoj en liaj paĝoj. (Tamen, serĉo en
Google ne trovos ĉiujn. Ĝi maltrafos la devenon de la novelo "La Onklino kaj la Maldiligento", el Proverboj
6:6.) La Wodehouse-kanono estas riĉa je aliaj bibliaj frazoj, kiuj ne estas en mia listo supre kaj ne estas
integritaj en la lingvon kiel idiomaĵoj aŭ proverboj. Aŭskultu la elvokon de Bertie Wooster pri kiel estas
vekiĝi kun malbona postebrio: "Mi sonĝis, ke iu barulo pikis pikilojn tra mian kapon - ne nur ordinarajn
pikilojn, kiel uzis Jael, la edzino de Heber, sed ardajn." Bertie mem estis ege fiera pri sia sola skolastika
atingo, la premio, kiun li iam gajnis pro scio pri la skribaĵoj.

Kio veras pri komika verkado en la angla lingvo estas pli evidente vera pri serioza literaturo. La
kalkulo de Naseeb Shaheen pri pli ol dek tri cent bibliaj referencoj en la verkoj de Shakespeare estas vaste
citita kaj tre kredinda. [152](#) La Biblia Legopovo-Raporto publikigita en Fairfax, Virginio (konfesinde financita
de la fifama Templeton Foundation) provizas multajn ekzemplojn, kaj citas superfortan konsenton de
instruistoj pri angla literaturo, ke biblia legopovo estas esenca por plena aprezo de iliaj [153](#) Sendube la
ekvivalento veras pri franca, germana, rusa, itala, hispana kaj aliaj grandaj eŭropaj literaturoj. Kaj, por
~~par~~olantoj de arabaj kaj hindaj lingvoj,

scio pri la Korano aŭ la Bhagavad Gita estas supozeble same esenca por plena aprezo de ilia literatura heredaĵo. Fine, por kompletigi la liston, oni ne povas aprezi Wagner-on (kies muziko, kiel oni sprite diris, estas pli bona ol ĝi sonas) sen koni la nordajn diojn.

Mi ne tro emfazu la aferon. Mi verŝajne jam sufiĉe diris por konvinki almenaŭ miajn pli maljunajn legantojn, ke ateisma mondkoncepto ne pravigas forigi la Bibliion kaj aliajn sanktajn librojn el nia edukado. Kaj kompreneble ni povas konservi sentimentalajn lojalecon al la kulturaj kaj literaturaj tradicioj de, ekzemple, judismo, anglikanismo aŭ islamo, kaj eĉ partopreni en religiaj ritoj kiel geedziĝoj kaj funebroj, sen kredi je la supernaturaj kredoj, kiuj historie akompanis tiujn tradiciojn. Ni povas rezigni pri kredo je Dio sen perdi kontakton kun altvalora heredaĵo.

CHAPTER 10

TRE BEZONATA INTERSPACO?

Kio povas esti pli animskua ol rigardi per 100-cola teleskopo malproksiman galaksion, teni 100-milion-jaraĝan fosilion aŭ 500.000-jaraĝan ŝtonan ilon en la mano, stari antaŭ la grandega abismo de spaco kaj tempo, kiu estas la Granda Kanjono, aŭ aŭskulti scienciston, kiu rigardis la vizaĝon de la kreaĵo de la universo kaj ne palpebrumis? Tio estas profunda kaj sankta scienco.

—MICHAEL SHERMER

„Ĉi tiu libro plenigas multe bezonatan mankon.“ La ŝerco funkcias ĉar ni samtempe komprenas la du kontraŭajn signifojn. Cetere, mi pensis, ke ĝi estas inventita spritaĵo, sed, al mia surprizo, mi trovas, ke ĝi efektive estis uzata, tute senkulpe, de eldonistoj. Vidu www.amazon.co.uk/Tel-Quel-Reader-Patrick-Ffrench/dp/0415157145 por libro, kiu „plenigas multe bezonatan mankon en la literaturo havebla pri la poststrukturisma movado“. Ŝajnas bonguste konvene, ke ĉi tiu deklariĝe superflua libro temas tute pri Michel Foucault, Roland Barthes, Julia Kristeva kaj aliaj ikonoj de alta frankofonismo.

Ĉu religio plenigas multe bezonatan mankon? Oni ofte diras, ke ekzistas dioforma manko en la cerbo, kiun oni devas plenigi: ni havas psikologian bezonon por Dio - imaga amiko, patro, granda frato, konfesanto, konfidulo - kaj la bezono devas esti kontentigita, ĉu Dio vere ekzistas aŭ ne. Sed ĉu eblas, ke Dio plenigas mankon, kiun estus pli bone por ni plenigi per io alia? Eble per scienco? Per arto? Per homa amikeco? Per humanismo? Per amo al ĉi tiu vivo en la reala mondo, donante neniun kredindecon al aliaj vivoj trans la tombo? Per amo al la naturo, aŭ per tio, kion la granda entomologo EO Wilson nomis Biofilio?

Iam oni konsideris, ke religio plenumas kvar ĉefajn rolojn en la homa vivo: klarigo, admono, konsolo kaj inspiro. Historie, religio celis klarigi nian propran ekziston kaj la naturon de la universo, en kiu ni troviĝas. En tiu rolo ĝi nun estas tute anstataŭita de scienco, kaj mi traktis ĝin en Ĉapitro 4. Per admono mi celas moralan instruon pri kiel ni devus konduti, kaj mi traktis tion en Ĉapitroj 6 kaj 7. Mi ĝis nun ne pravigis konsolon kaj inspiron, kaj ĉi tiu fina ĉapitro mallonge traktos ilin. Kiel antaŭparolon al konsolo mem, mi volas komenci per la infaneca fenomeno de la "imaga amiko", kiu laŭ mi havas afinecojn kun religia kredo.

BINKER

Mi supozas, ke Kristoforo Robin ne kredis, ke Porkido kaj Urso la Pu vere parolis al li. Sed ĉu Binker estis malsama?

Binker — kiel mi nomas lin — estas mia propra sekreto,
Kaj Binker estas la kialo, kial mi neniam sentas min sola.
Ludante en la infanĉambro, sidante sur la
ŝtuparo, Kion ajn mi faras, Binker estos tie.
Ho, Paĉjo estas lerta, li estas lerta homo, Kaj Panjo
estas la plej bona de post la komenco de la mondo, Kaj
Infanistino estas Infanistino, kaj mi nomas ŝin
Avino — Sed ili ne povas vidi Binkeron.
Binker ĉiam parolas, ĉar mi instruas lin paroli. Li kelkfoje ŝatas fari
ĝin per stranga pepado, kaj li kelkfoje ŝatas fari ĝin per stulta
muĝado...
Kaj mi devas fari ĝin por li, ĉar lia gorĝo estas sufiĉe dolora.
Ho, Paĉjo estas lerta, li estas lerta viro, Kaj Panjo scias
ĉion, kion ĉiu povas, Kaj Infanistino estas
Infanistino, kaj mi nomas ŝin Avino — Sed ili ne
Konas Binkeron.
Binker estas kuraĝa kiel leonoj kiam ni kuras en la parko; Binker
estas kuraĝa kiel tigroj kiam ni kuŝas en la mallumo; Binker
estas kuraĝa kiel elefantoj. Li neniam, neniam ploras...
Krom (kiel aliaj homoj) kiam la sapo eniras liajn okulojn.
Ho, Paĉjo estas Paĉjo, li estas Paĉja speco de viro, Kaj
Panjo estas tiel Panjo kiel iu ajn povas esti, Kaj
Infanistino estas Infanistino, kaj mi nomas ŝin Avino...
Sed ili ne estas kiel Binker.
Binker ne estas avida, sed li ja ŝatas manĝeblaĵojn. Do mi
devas diri al homoj, kiam ili donas al mi dolĉaĵon: "Ho, Binker volas
ĉokoladon, ĉu vi povus doni al mi du?" Kaj poste mi manĝas ĝin por li,
ĉar liaj dentoj estas sufiĉe novaj.
Nu, mi tre ŝatas Paĉjon, sed li ne havas tempon ludi, Kaj mi tre
ŝatas Panjon, sed ŝi kelkfoje foriras, Kaj mi ofte koleras kontraŭ
Infanistino kiam ŝi volas brosi miajn harojn...
Sed Binker ĉiam estas Binker, kaj certe estos tie.

—AA MILNE, Nun Ni Estas Ses *

Ĉu la fenomeno de la imaga amiko estas pli alta iluzio, en malsama kategorio ol ordinara infaneca fikcio? Mia propra sperto ne multe helpas ĉi tie. Kiel multaj gepatroj, mia patrino konservis notlibron de miaj infanecaj diraĵoj. Aldone al simplaj ŝajnigoj (nun mi estas la homo sur la luno... akcelilo... babilonano) mi estis

evidente ŝatanta duarangajn ŝajnigojn (nun mi estas strigo ŝajniganta esti akvorado) kiuj povus esti reflektivaj (nun mi estas knabeto ŝajniganta esti Rikardo). Mi neniam iam kredis, ke mi vere estas iu ajn el tiuj estaĵoj, kaj mi pensas, ke tio normale veras pri infanaj ŝajnludoj. Sed mi ne havis Binker-on. Se oni kredas la ateston de iliaj plenkreskaj memoj, almenaŭ kelkaj el tiuj normalaj infanoj, kiuj havas imagajn amikojn, vere kredas, ke ili ekzistas, kaj, en iuj kazoj, vidas ilin kiel klarajn kaj vivecajn halucinojn. Mi suspektas, ke la Binker-fenomeno de infanaĝo povus esti bona modelo por kompreni teisman kredon ĉe plenkreskuloj. Mi ne scias, ĉu psikologoj studis ĝin el ĉi tiu vidpunkto, sed ĝi estus valora esploro.

Kunulo kaj konfidulo, Binker por la tuta vivo: tio certe estas unu rolo, kiun Dio ludas - unu breĉo, kiu eble restus se Dio forirus.

Alia infano, knabino, havis "malgrandan purpuran viron", kiu ŝajnis al ŝi reala kaj videbla ĉeesto, kaj kiu manifestiĝus, brilante el la aero, kun milda tintanta sono. Li vizitis ŝin regule, precipe kiam ŝi sentis sin soleca, sed kun malpliiganta ofteco dum ŝi pli aĝiĝis. En aparta tago, tuj antaŭ ol ŝi iris al infanĝardeno, la malgranda purpura viro venis al ŝi, anoncita per sia kutima tintanta fanfaro, kaj anoncis, ke li ne plu vizitos ŝin. Tio malĝojigis ŝin, sed la malgranda purpura viro diris al ŝi, ke ŝi nun fariĝas pli granda kaj ne bezonos lin en la estonteco. Li devas forlasi ŝin nun, por ke li povu zorgi pri aliaj infanoj. Li promesis al ŝi, ke li revenos al ŝi se iam ŝi vere bezonos lin. Li ja revenis al ŝi, multajn jarojn poste en sonĝo, kiam ŝi havis personan krizon kaj provis decidi, kion fari kun sia vivo. La pordo de ŝia dormoĉambro malfermiĝis kaj aperis ĉaro da libroj, puŝitaj en la ĉambron de... la malgranda purpura viro. Ŝi interpretis tion kiel konsilon, ke ŝi iru al universitato - konsilo, kiun ŝi akceptis kaj poste taksis bona. La rakonto preskaŭ larmigas min, kaj ĝi alproksimigas min, kiel mi probable atingos, al kompreno de la konsola kaj konsila rolo de imagaj dioj en la vivoj de homoj. Estaĵo povas ekzisti nur en la imago, tamen ankoraŭ ŝajni tute reala al la infano, kaj tamen doni veran konsolon kaj bonajn konsilojn. Eble eĉ pli bone: imagaj amikoj - kaj imagaj dioj - havas la tempon kaj paciencon dediĉi sian tutan atenton al la suferanto.

Kaj ili estas multe pli malmultekostaj ol psikiatroj aŭ profesiaj konsilistoj.

Ĉu dioj, en sia rolo kiel konsolantoj kaj konsilantoj, evoluis el ŝparemuloj, per ia psikologia "pedomorfozo"? Pedomorfozo estas la reteno de infanecaj trajtoj en plenaĝeco. Pekinaj hundoj havas pedomorfajn vizaĝojn: la plenkreskuloj aspektas kiel hundoj. Ĝi estas bone konata ŝablono en evolucio, vaste akceptita kiel grava por la evoluo de tiaj homaj trajtoj kiel nia bulba frunto kaj mallongaj makzeloj.

Evoluciistoj priskribis nin kiel junajn simiojn, kaj certe veras, ke junaj ĉimpanzoj kaj goriloj aspektas pli kiel homoj ol plenkreskaj. Ĉu religioj povus esti origine evoluintaj per laŭgrada prokrasto, tra generacioj, de la momento en la vivo, kiam infanoj rezignis pri siaj kruroj - same kiel ni malrapidigis, dum la evolucio, la platigon de niaj fruntoj kaj la elstaradon de niaj makzeloj?

Mi supozas, por kompleto, ke ni devus konsideri la inversan eblecon. Anstataŭ dioj evoluantaj el praulaj stultuloj, ĉu stultuloj povus esti evoluintaj el praulaj dioj? Tio ŝajnas al mi malpli probable. Mi estis igita pensi pri tio legante la libron de la usona psikologo Julian Jaynes, "The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind" (La Origino de Konscio en la Kolapso de la Bikamera Menso), libro tiel stranga kiel ĝia titolo sugestas. Ĝi estas unu el tiuj libroj, kiuj estas aŭ kompleta sensencaĵo aŭ verko de perfekta genio, nenio inter tio! Probable la unua, sed mi ŝparas.

Jaynes rimarkas, ke multaj homoj perceptas siajn proprajn pensmanierojn kiel specon de dialogo inter la "memo" kaj alia interna protagonisto en la kapo. Nuntempe ni komprenas, ke ambaŭ "voĉoj" estas niaj propraj - aŭ se ni ne faras tion, ni estas traktataj kiel mensmalsanuloj. Tio okazis, nelonge, al Evelyn Waugh. Neniam hakanta vortojn, Waugh rimarkigis al amiko: "Mi ne vidis vin de longe, sed mi vidis tiel malmultajn homojn ĉar - ĉu vi sciis? - mi frenezigis." Post sia resaniĝo, Waugh verkis romanon, La Suferado de Gilbert Pinfold, kiu priskribis lian halucinigan periodon kaj la voĉojn, kiujn li aŭdis.

La sugesto de Jaynes estas, ke iom antaŭ 1000 a.K. homoj ĝenerale ne sciis, ke la dua voĉo - la voĉo de Gilbert Pinfold - venis el si mem. Ili pensis, ke la voĉo de Pinfold estis dio: ekzemple Apolono, aŭ Astarte aŭ Jahve aŭ, pli probable, malgranda hejma dio, donanta al ili konsilojn aŭ ordonojn.

Jaynes eĉ lokigis la voĉojn de la dioj en la kontraŭa hemisfero de la cerbo ol tiu, kiu regas aŭdeblan paroladon. La "kolapso de la dukamera" menso estis, por Jaynes, historia transiro. Ĝi estis la momento en la historio, kiam homoj komprenis, ke la eksteraj voĉoj, kiujn ili ŝajnis aŭdi, estis vere internaj. Jaynes eĉ iras ĝis difini ĉi tiun historian transiron kiel la tagiĝon de homa konscio.

Ekzistas antikva egipta surskribo pri la kreinta dio Ptaho, kiu priskribas la diversajn aliajn diojn kiel variaĵojn de la "voĉo" aŭ "lango" de Ptaho. Modernaj tradukoj malakceptas la laŭvortan "voĉon" kaj interpretas la aliajn diojn kiel "objektivigitajn konceptojn de la menso [de Ptaho]". Jaynes malakceptas tiajn klerajn interpretojn, preferante preni la laŭvortan signifon serioze. La dioj estis halucinitaj voĉoj, parolantaj ene de la kapoj de homoj. Jaynes plue sugestas, ke tiaj dioj evoluis el memoroj pri mortintaj reĝoj, kiuj tamen, iel paroli, konservis kontrolon super siaj regatoj per imagitaj voĉoj en siaj kapoj. Ĉu vi trovas lian tezon kredinda aŭ ne, la libro de Jaynes estas sufiĉe interesa por gajni mencion en libro pri religio.

Nun, pri la ebleco, kiun mi levis, prunti de Jaynes por konstrui teorion, ke dioj kaj Binker-oj estas evolue parencaj, sed inverse kompare al la pedomorfoza teorio. Ĝi sumiĝas al la sugesto, ke la kolapso de la dukamera menso ne okazis subite en la historio, sed estis progresema retroiro en la infanaĝon de la momento, kiam halucinitaj voĉoj kaj aperoj estis tondritaj kiel nerealaj. En ia inversigo de la pedomorfoza hipotezo, la halucinitaj dioj unue malaperis el plenkreskaj mensoj, poste estis retiritaj pli kaj pli frue en la infanaĝon, ĝis hodiaŭ ili postvivas nur en la fenomeno de Binker aŭ la malgranda purpura ulo.

La problemo kun ĉi tiu versio de la teorio estas, ke ĝi ne klarigas la persiston de dioj en plenaĝecon hodiaŭ.

Eble estus pli bone ne trakti diojn kiel praulojn al stultuloj, aŭ inverse, sed prefere vidi ambaŭ kiel kromproduktojn de la sama psikologia dispozicio. Dioj kaj stultuloj havas komune la potencon konsoli, kaj provizas vivecan resonilon por elprovi ideojn. Ni ne moviĝis malproksimen de la psikologia kromprodukta teorio de ĉapitro 5 pri la evoluo de religio.

KONSOLO

Estas tempo alfronti la gravan rolon, kiun Dio ludas en nia konsolo; kaj la humanitaran defion, se li ne ekzistas, meti ion en lian lokon. Multaj homoj, kiuj koncedas, ke Dio verŝajne ne ekzistas, kaj ke li ne estas necesa por moraleco, tamen revenas kun tio, kion ili ofte rigardas kiel atuton: la supozeblan psikologian aŭ emocian bezonon de dio. Se vi forprenas religion, homoj bataleme demandas, kion vi metas en ĝian lokon? Kion vi ofertas al la mortantaj pacientoj, al la plorantaj funebrantoj, al la solecaj Eleanor Rigby, por kiuj Dio estas ilia sola amiko?

La unua afero dirinda responde al ĉi tio estas io, kion oni ne devus diri.

La povo de religio konsoli ne igas ĝin vera. Eĉ se ni farus grandegan koncedon; eĉ se estus decide pruvite, ke kredo je la ekzisto de Dio estas tute esenca por homa psikologia kaj emocia bonfarto; eĉ se ĉiuj ateistoj estus malesperaj neŭrozuloj pelitaj al memmortigo de senĉesa kosma angoro - nenio el ĉi tio kontribuas la plej etan pruvon, ke religia kredo estas vera. Ĝi povus esti pruvo favore al la dezirindeco konvinki vin, ke Dio ekzistas, eĉ se li ne ekzistas. Kiel mi jam menciis, Dennett, en "Rompante la Sorĉon", faras la distingon inter kredo je Dio kaj kredo je kredo: la kredo, ke estas dezirinde kredi, eĉ se la kredo mem estas falsa: "Sinjoro, mi kredas; helpu mian nekredemon" (Marko 9:24). La fideluloj estas kuraĝigitaj konfesi kredon, ĉu ili estas konvinkitaj de ĝi aŭ ne. Eble se vi ripetas ion sufiĉe ofte, vi sukcesos konvinki vin pri ĝia vero. Mi kredas, ke ni ĉiuj konas homojn, kiuj ĝuas la ideon de religia kredo, kaj indignas pri atakoj kontraŭ ĝi, dum ili kontraŭvole agnoskas, ke ili mem ne havas ĝin. Mi iom ŝokiĝis malkovrante bonegan ekzemplon en la dua ĉapitro de la libro de mia heroo Peter Medawar, "La Limoj de Scienco": "Mi bedaŭras mian nekredon je Dio kaj religiaj respondoj ĝenerale, ĉar mi kredas, ke ĝi donus kontenton kaj komforton al multaj, kiuj bezonas ĝin, se estus eble malkovri bonajn sciencajn kaj filozofiajn kialojn por kredi je Dio."

De post legado de la distingo de Dennett, mi trovis okazon uzi ĝin denove kaj denove. Apenaŭ estas troigo diri, ke la plimulto de ateistoj, kiujn mi konas, kaŝas sian ateismon malantaŭ pia fasado. Ili mem ne kredas je io supernatura, sed konservas vagan sentemon por neracia kredo. Ili kredas je kredo. Estas mirige kiom da homoj ŝajne ne povas distingi inter "X estas vera" kaj

'Estas dezirinde, ke homoj kredu, ke X estas vera'. Aŭ eble ili ne vere falas en tiun logikan eraron, sed simple taksas la veron kiel negravan kompare kun homaj sentoj. Mi ne volas mallaŭdi homajn sentojn. Sed ni estu klaraj, en iu ajn aparta konversacio, pri kio ni parolas: sentoj, aŭ vero. Ambaŭ povas esti gravaj, sed ili ne estas la sama afero.

Ĉiukaze, mia hipotezo koncedo estis ekstravaganca kaj malĝusta. Mi konas neniun pruvon, ke ateistoj havas ian ĝeneralan tendencon al malfeliĉa, angoro plena senkuraĝiĝo. Kelkaj ateistoj estas feliĉaj. Aliaj estas mizeraj. Simile, kelkaj kristanoj, judoj, islamanoj, hinduoj kaj budhanoj estas mizeraj, dum aliaj estas feliĉaj. Eble ekzistas statistikaj pruvoj rilatantaj al la rilato inter feliĉo kaj kredo (aŭ nekredo), sed mi dubas, ĉu ĝi estas forta efiko, tiel aŭ alie. Mi trovas pli interese demandi, ĉu ekzistas ia bona kialo senti sin deprimitaj, se ni vivas sen Dio. Mi finas ĉi tiun libron argumentante, male, ke estas eŭfemismo diri, ke oni povas vivi feliĉan kaj plenumitan vivon sen supernatura religio. Unue, tamen, mi devas ekzameni la pretendojn de religio oferti konsolon.

Konsolo, laŭ la Pli Mallonga Oksforda Vortaro, estas la mildigo de malĝojo aŭ mensa aflikto. Mi dividos konsolon en du tipojn.

1. Rekta fizika konsolo. Viro blokita por la nokto sur nuda monto povas trovi konsolon en granda, varma San-Bernarda hundo, ne forgesante, kompreneble, la brandan barelon ĉirkaŭ ĝia kolo. Ploranta infano povas esti konsolata per la brakumo de fortaj brakoj ĉirkaŭ ŝi kaj trankviligaj vortoj flustritaj en ŝian orelon.
2. Konsolo per malkovro de antaŭe neaprezita fakto, aŭ antaŭe nemalkovrita maniero rigardi ekzistantajn faktojn. Virino, kies edzo estis mortigita en milito, povas esti konsolata per la malkovro, ke ŝi estas graveda de li, aŭ ke li mortis kiel heroo. Ni ankaŭ povas ricevi konsolon per malkovro de nova maniero pensi pri situacio. Filozofo atentigas, ke nenio speciala estas pri la momento, kiam maljunulo mortas. La infano, kiu li iam estis, "mortis" antaŭ longe, ne per subita ĉesado de vivo, sed per kreskado. Ĉiu el la sep homaj epokoj de Shakespeare "mortas" per malrapida transformiĝo en la sekvan. El ĉi tiu vidpunkto, la momento, kiam la maljunulo fine mortas, ne diferencas de la malrapidaj "mortoj" dum lia vivo. 154 Viro, kiu ne ĝuas la perspektivon de sia propra morto, povas trovi ĉi tiun ŝanĝitan perspektivon konsola. Aŭ eble ne, sed ĝi estas ebla ekzemplo de konsolo per reflektado. La malakcepto de Mark Twain pri la timo de morto estas alia: "Mi ne timas la morton." Mi estis mortinta dum miliardoj kaj miliardoj da jaroj antaŭ ol mi naskiĝis, kaj ne suferis la plej etan ĝenon pro ĝi.' La aperçu nenion ŝanĝas pri la fakto de nia neevitebla morto. Sed oni proponis al ni malsaman manieron rigardi tiun neeviteblon kaj ni eble trovos ĝin konsola. Ankaŭ Thomas Jefferson ne timis morton kaj ŝajnas, ke li kredis je neniuj specoj de postvivo. Laŭ la rakonto de Christopher Hitchens, 'Kiel lia

Kiam la tagoj komencis malkreski, Jefferson pli ol unufoje skribis al amikoj, ke li frontis la alproksimiĝantan finon sen espero nek timo. Tio estis kvazaŭ diri, per la plej nedubeblaj vortoj, ke li ne estis kristano.

Fortikaj intelektoj eble pretas por la forta kerno de la deklaro de Bertrand Russell, en lia eseo de 1925 "Kion mi kredas":

Mi kredas, ke kiam mi mortos, mi putros, kaj nenio el mia memo postvivos. Mi ne estas juna kaj mi amas la vivon. Sed mi malŝatus tremi pro teruro ĉe la penso pri neniigo. Feliĉo tamen estas vera feliĉo, ĉar ĝi devas finiĝi, nek penso kaj amo perdas sian valoron, ĉar ili ne estas eternaj. Multaj homoj fiere portis sin sur la eŝafodo; certe la sama fiereco devus instrui nin vere pensi pri la loko de la homo en la mondo. Eĉ se la malfermitaj fenestroj de la scienco komence igas nin tremi post la komforta endoma varmo de tradiciaj humanigaj mitoj, fine la freŝa aero alportas viglecon, kaj la grandaj spacoj havas propran splendoron.

Mi estis inspirita de ĉi tiu eseo de Russell kiam mi legis ĝin en mia lerneja biblioteko en la aĝo de ĉirkaŭ dek ses jaroj, sed mi forgesis ĝin. Eblas, ke mi pagis senkonscian omaĝon al Russell (kaj ankaŭ konscian omaĝon al Darwin) kiam mi skribis, en ** A Devil's Chaplain** en 2003,

Estas pli ol nur grandiozeco en ĉi tiu vivkoncepto, kvankam ĝi povas ŝajni malgaja kaj malvarma sub la sekureca kovrilo de nescio. Estas profunda refreŝigo trovebla stariĝante kaj rekte rigardante la fortan akran venton de kompreno: la "Ventoj kiuj blovas tra la stelplenaj vojoj" de Yeats.

Kiel religio komparas kun, ekzemple, scienco en provizado de ĉi tiuj du specoj de konsolo? Rigardante unue Tipon 1 konsolon, estas tute kredinde, ke la fortaj brakoj de Dio, eĉ se ili estas pure imagaj, povus konsoli same kiel la veraj brakoj de amiko, aŭ San-Bernarda hundo kun brandobarelo ĉirkaŭ la kolo. Sed kompreneble scienca medicino ankaŭ povas oferti konsolon - kutime pli efike ol brando.

Turnante nin nun al Tipo 2 konsolo, estas facile kredi, ke religio povus esti ekstreme efika. Homoj kaptitaj en terura katastrofo, kiel ekzemple tertremo, ofte raportas, ke ili ricevas konsolon el la reflektado, ke ĉio estas parto de la nekomprenebla plano de Dio: sendube bono venos el ĝi en la pleneco de la tempo. Se iu timas morton, sincera kredo, ke li havas senmortan animon, povas esti konsola - krom se, kompreneble, li pensas, ke li iros al infero aŭ purgatorio. Malveraj kredoj povas esti same konsolaj kiel veraj, ĝis la momento de seniluziiĝo. Ĉi tio validas ankaŭ por nereligiaj kredoj. Viro kun fina kancero povas esti konsolata de kuracisto.

kiu mensogas al li, ke li estas resanigita, same efike kiel alia homo, al kiu oni diras vere, ke li estas resanigita. Sincera kaj tutkora kredo je la vivo post la morto estas eĉ pli imuna kontraŭ seniluziigo ol kredo je mensoganta kuracisto. La mensogo de la kuracisto restas efika nur ĝis kiam la simptomoj fariĝas nedubeblaj. Kredanto je la vivo post la morto neniam povas esti finfine seniluziigita.

Enketoj sugestas, ke proksimume 95 procentoj de la loĝantaro de Usono kredas, ke ili postvivos sian propran morton. Krom aspirantaj martiroj, mi ne povas ne demandi min, kiom da moderaj religiemaj homoj, kiuj asertas tian kredon, vere tenas ĝin en la fundo de siaj koroj. Se ili estus vere sinceraj, ĉu ili ne ĉiuj devus kondukti kiel la Abato de Ampleforth? Kiam Kardinalo Basil Hume diris al li, ke li mortas, la abato ĝojis por li: "Gratulon! Tio estas brila novaĵo. Mi deziras, ke mi venus kun vi."¹⁵⁵ La abato, ŝajnas, vere estis sincera kredanto. Sed ĝuste ĉar ĝi estas tiel malofta kaj neatendita, lia rakonto kaptas nian atenton, preskaŭ provokas nian amuziĝon - laŭ maniero rememoriga pri la bildstrio de juna virino portanta standardon "Amu, ne militon", tute nuda, kaj kun ĉeestanto ekkrianta: "Jen kion mi nomas sincereco!" Kial ne ĉiuj kristanoj kaj islamanoj diras ion similan al la abato, kiam ili aŭdas, ke amiko mortas? Kiam pia virino estas informita de kuracisto, ke ŝi havas nur monatojn por vivi, kial ŝi ne radiantas pro ekscitita antaŭĝojo, kvazaŭ ŝi ĵus gajnis ferion en Sejŝeloj? "Mi ne povas atendi!" Kial fidelaj vizitantoj apud ŝia litro ne ŝutas ŝin per mesaĝoj por tiuj, kiuj jam foriris? "Transdonu mian amon al Onklo Roberto, kiam vi vidos lin..." Kial religiemaj homoj ne parolas tiel, kiam ili ĉeestas mortantojn? Ĉu eblas, ke ili ne vere kredas ĉion, kion ili ŝajnigas kredi? Aŭ eble ili kredas ĝin, sed timas la procezon de morto. Kun bona kialo, ĉar nia specio estas la sola, kiu ne rajtas iri al la bestokuracisto por esti sendolora el nia mizero. Sed tiukaze, kial la plej laŭta opozicio al eŭtanazio kaj

helpata memmortigo venas de la religiemaj? Laŭ la modelo de morto "Abato de Ampleforth" aŭ "Ferio en Sejŝeloj", ĉu vi ne atendus, ke religiemaj homoj estus la malplej verŝajne, ke ili alkroĉiĝos malkonvene al la tera vivo? Tamen estas frapa fakto, ke se vi renkontas iun, kiu pasie kontraŭas kompatan mortigon, aŭ pasie kontraŭas helpatan memmortigon, vi povas veti bonan sumon, ke tiu persono montriĝos religia. La oficiala kialo eble estas, ke ĉia mortigo estas peko. Sed kial konsideri ĝin peko, se vi sincere kredas, ke vi akcelas vojaĝon al la ĉielo?

Mia sinteno pri helpata memmortigo, kontraste, devenas de la jam citita observado de Mark Twain. Esti mortinta estos neniel malsama ol esti nenaskita - mi estos ĝuste kia mi estis en la tempo de Vilhelmo la Konkerinto aŭ la dinosaŭroj aŭ la trilobitoj.

Nenio estas timinda pri tio. Sed la procezo de morto povus esti, depende de nia bonŝanco, dolora kaj malagrabla - la speco de sperto, de kiu ni kutimiĝis esti protektitaj per ĝenerala anestezo, kvazaŭ oni eltirus la appendicon.

Se via dorlotbesto mortas pro doloro, oni kondamnos vin pro krueleco se vi ne alvokos la bestokuraciston por doni al li ĝeneralan anestezon, de kiu li ne resaniĝos. Sed se via

kuracisto plenumas precize la saman kompateman servon por vi kiam vi mortas en doloro, li riskas esti procesigita pro murdo. Kiam mi mortas, mi ŝatus, ke mia vivo estu forigita sub ĝenerala anestezo, precize kvazaŭ ĝi estus malsana apendico.

Sed mi ne ricevos tiun privilegion, ĉar mi havas la malbonŝancon naskiĝi membro de Homo sapiens anstataŭ, ekzemple, Canis familiaris aŭ Felis catus. Almenaŭ, tio estos la kazo krom se mi translokiĝos al pli klera loko kiel Svislando, Nederlando aŭ Oregono. Kial tiaj kleraj lokoj estas tiel maloftaj? Plejparte pro la influo de religio.

Sed, oni eble dirus, ĉu ne ekzistas grava diferenco inter forigi vian apendicon kaj forigi vian vivon? Ne vere; ne se vi estas mortonta ĉiuokaze. Kaj ne se vi havas sinceran religian kredon je vivo post la morto. Se vi havas tiun kredon, mortado estas nur transiro de unu vivo al alia. Se la transiro estas dolora, vi ne devus pli deziri sperti ĝin sen anestezo ol vi dezirus forigi vian apendicon sen anestezo. Estas tiuj el ni, kiuj vidas morton kiel finan anstataŭ transiran, kiujn oni eble naive atendus, ke ili rezistu al eŭtanazio aŭ helpata memmortigo.

Tamen ni estas tiuj, kiuj subtenas ĝin.* [—](#)

Simile, kion ni faru pri la observado de ĉefa flegistino, kiun mi konas, kun dumviva sperto en administrado de hejmo por maljunuloj, kie morto estas regula okazo? Ŝi rimarkis tra la jaroj, ke la individuoj, kiuj plej timas morton, estas la religiaj. Ŝia observado devus esti statistike pruvita, sed, supozante, ke ŝi pravus, kio okazas ĉi tie? Kio ajn ĝi estas, ĝi ŝajne ne forte parolas pri la povo de religio konsoli la mortantojn.* Koncerne katolikojn, eble ili timas purgatorion? La sanktula Kardinalo Hume adiaŭis amikon per ĉi tiuj vortoj: "Nu, do adiaŭ. Ĝis revido en purgatorio, mi supozas." Kion mi supozas [—](#) estas, ke estis skeptika ekbrilo en tiuj afablaj maljunaj okuloj.

La doktrino de purgatorio proponas absurdan revelacion pri la funkciado de la teologia menso. Purgatorio estas ia dia Ellis-Insulo, Hadea atendejo, kien iras mortintaj animoj se iliaj pekoj ne estas sufiĉe malbonaj por sendi ilin al infero, sed ili ankoraŭ bezonas iom da ripara kontrolo kaj purigo antaŭ ol ili povas esti akceptitaj en la pekliberan zonon de la ĉielo.† En mezepokaj tempoj, la Eklezio kutimis vendi "indulgentojn" kontraŭ mono. [—](#) Tio egalas al pagado de iu nombro da tagoj da pardono el purgatorio, kaj la Eklezio laŭvorte (kaj kun impresa aroganteco) eldonis subskribitajn atestilojn specifante la nombron da aĉetitaj libertagoj. La Romkatolika Eklezio estas institucio, por kies profito la frazo "malbone akirita" eble estis speciale inventita. Kaj el ĉiuj ĝiaj mongajnaj fraŭdoj, la vendado de indulgentoj certe devas esti inter la plej grandaj trompoj en la historio, la mezepoka ekvivalento de la niĝeria interreta fraŭdo, sed multe pli sukcesa.

Ankoraŭ en 1903, Papo Pio la 10-a ankoraŭ povis kalkuli la nombron da tagoj da pardono el purgatorio, kiujn ĉiu rango en la hierarkio rajtis doni: kardinaloj ducent tagojn, ĉefepiskopoj cent tagojn, episkopoj nur kvindek tagojn. Tamen, tiutempe indulgentoj jam ne estis vendataj rekte kontraŭ mono. Eĉ en la Mezepoko,

Mono ne estis la sola valuto, per kiu oni povis aĉeti provliberigon el purgatorio. Oni ankaŭ povis pagi per preĝoj, aŭ per viaj propraj antaŭmortaj aŭ per la preĝoj de aliaj por vi, post via morto. Kaj mono povis aĉeti preĝojn. Se oni estis riĉa, oni povis provizi sian animon por ĉiam. Mia propra Oksforda Kolegio, Nova Kolegio, estis fondita en 1379 (ĝi estis nova tiam) de unu el la grandaj filantropoj de tiu jarcento, Vilhelmo de Wykeham, Episkopo de Winchester. Mezepoka episkopo povis fariĝi la Bill Gates de la epoko, kontrolante la ekvivalenton de la informa aŭtovojo (al Dio), kaj amasigante grandegan riĉaĵon. Lia diocezo estis escepte granda, kaj Wykeham uzis sian riĉecon kaj influon por fondi du grandajn edukejojn, unu en Winchester kaj unu en Oksfordo. Edukado estis grava por Wykeham, sed, laŭ la vortoj de la oficiala historio de Nova Kolegio, publikigita en 1979 por marki la sesan centjariĝon, la fundamenta celo de la kolegio estis "kiel granda kanta preĝejo por propeti por la ripozo de lia animo." Li zorgis pri la servo de la kapelo per dek armeaj pastroj, tri komizoj kaj dek ses ĥoristoj, kaj li ordonis, ke nur ili estu retenataj se la enspezoj de la kolegio malsukcesus.' Wykeham lasis New College en la manoj de la Kunularo, mem-elektanta korpo, kiu kontinue ekzistis kiel ununura organismo dum pli ol sescent jaroj. Supozeble li fidis, ke ni daŭre preĝos por lia animo tra la jarcentoj.

Hodiaŭ la kolegio havas nur unu armean pastron* kaj neniujn oficistojn, kaj la konstanta, jarcent-post-jarcenta torento da preĝoj por Wykeham en purgatorio malkreskis al nur du preĝoj jare. La ĥoristoj sole pli kaj pli fortiĝas kaj ilia muziko estas efektive magia. Eĉ mi sentas pikon de kulpo, kiel membro de tiu Kunularo, pro perfidita fido. Laŭ la kompreno de sia propra tempo, Wykeham faris la ekvivalenton de riĉulo hodiaŭ, kiu faras grandan antaŭpagon al kriogenika kompanio, kiu garantias frostigi vian korpon kaj teni ĝin izolita de tertremoj, civilaj malordoj, nuklea milito kaj aliaj danĝeroj, ĝis iu estonta tempo, kiam la medicina scienco lernos kiel degeli ĝin kaj kuraci iun ajn malsanon, de kiu ĝi mortas. Ĉu ni, pli postaj Uloj de New College, rompas kontrakton kun nia Fondinto? Se jes, ni estas en bona kompanio.

Centoj da mezepokaj bonfarantoj mortis fidante, ke iliaj heredantoj, bone pagitaj por fari tion, preĝus por ili en purgatorio. Mi ne povas ne demandi min, kia proporcio de la mezepokaj trezoroj de arto kaj arkitekturo de Eŭropo komenciĝis kiel antaŭpagoj por eterneco, en trustoj nun perfiditaj.

Sed kio vere fascinas min pri la doktrino de purgatorio estas la pruvoj, kiujn teologoj prezentis por ĝi: pruvoj tiel spektakle malfortaj, ke ili igas eĉ pli komika la aeran konfidon, kun kiu ĝi estas asertata. La artikolo pri purgatorio en la Katolika Enciklopedio havas sekcion nomatan "pruvoj". La esenca pruvo por la ekzisto de purgatorio estas jena. Se la mortintoj simple irus al la ĉielo aŭ infero surbaze de siaj pekoj dum ili estis sur la Tero, ne estus senco preĝi por ili. "Ĉar kial preĝi por la mortintoj, se ne ekzistas kredo je la povo de preĝo por doni konsolon al tiuj, kiuj ankoraŭ estas ekskluditaj de la vido de Dio." Kaj ni ja preĝas por la mortintoj, ĉu ne?

Tial purgatorio devas ekzisti, alie niaj preĝoj estus sencelaj! QED Ĉi tio serioze estas ekzemplo de tio, kio estas konsiderata rezonado en la teologia menso.

Tiu rimarkinda nekonsekvenco speguliĝas, je pli granda skalo, en alia ofta uzado de la Argumento el Konsolo. Devas esti Dio, la argumento diras, ĉar, se ne estus, la vivo estus malplena, sencela, vana, dezerto de sensignifeco kaj sensignifeco. Kiel povas esti necese atentigi, ke la logiko falas ĉe la unua barilo? Eble la vivo estas malplena. Eble niaj preĝoj por la mortintoj vere estas sencelaj. Supozi la malon estas supozi la veron de la konkludo mem, kiun ni celas pruvi. La supozata silogismo estas travideble cirkla. La vivo sen via edzino povas tre bone esti neeltenebla, dezerta kaj malplena, sed tio bedaŭrinde ne malhelpas ŝin esti mortinta. Estas io infaneca en la supozo, ke iu alia (gepatroj en la kazo de infanoj, Dio en la kazo de plenkreskuloj) havas respondecon doni al via vivo sencon kaj celon. Ĝi tute kongruas kun la infaneco de tiuj, kiuj, en la momento kiam ili tordas sian maleolon, serĉas iun por procesi. Iu alia devas respondi pri mia bonfarto, kaj iu alia devas kulpi se mi estas vundita. Ĉu simila infaneco vere kuŝas malantaŭ la "bezono" de Dio? Ĉu ni denove estas ĉe Binker?

La vere plenkreska vidpunkto, male, estas ke nia vivo estas tiel senchava, tiel plena kaj tiel mirinda kiel ni elektas fari ĝin. Kaj ni povas fari ĝin vere mirinda. Se scienco donas konsolon de nemateria speco, ĝi kunfandiĝas en mian finan temon, inspiron.

INSPIRO

Tio estas afero de gusto aŭ privata juĝo, kiu havas la iom bedaŭrindan efikon, ke la argumenta metodo, kiun mi devas uzi, estas retoriko prefere ol logiko. Mi jam faris tion antaŭe, kaj same faris multaj aliaj, inkluzive de, por nomi nur lastatempajn ekzemplojn, Carl Sagan en Pale Blue Dot, EO Wilson en Biophilia, Michael Shermer en The Soul of Science kaj Paul Kurtz en Affirmations. En Unweaving the Rainbow mi provis esprimi kiom bonŝancaj ni estas esti vivantaj, konsiderante ke la vasta plimulto de homoj, kiujn eble povus elĵeti la kombineca loterio de DNA, fakte neniam naskiĝos. Por tiuj el ni, kiuj estas sufiĉe bonŝancaj por esti ĉi tie, mi imagis la relativan mallongecon de la vivo imagante laser-maldikan lumĵetilon rampantan laŭ giganta reganto de tempo. Ĉio antaŭ aŭ post la lumĵetilo estas vualita en la mallumo de la morta pasinteco, aŭ la mallumo de la nekonata estonteco. Ni estas mirige bonŝancaj trovi nin en la lumĵetilo. Kvankam mallonga estas nia tempo en la suno, se ni malŝparas sekundon de ĝi, aŭ plendas, ke ĝi estas teda aŭ senfrukta aŭ (kiel infano) teda, ĉu tio ne povus esti vidata kiel kruela insulto al tiuj nenaskitaj trilionoj, al kiuj neniam estos ofertita vivo? Kiel multaj ateistoj diris pli bone ol mi, la scio, ke ni havas nur unu vivon, devus igi ĝin des pli altvalora. La ateisma vidpunkto estas sekve viv-asertanta kaj viv-pliboniganta, samtempe neniam makulita de mem-trompo, revpensado, aŭ la plendanta memkompato de tiuj, kiuj sentas, ke la vivo ŝuldas al ili ion. Emily Dickinson diris,

Ke ĝi neniam revenos, tio faras la vivon
tiel dolĉa.

Se la forpaso de Dio lasos breĉon, malsamaj homoj plenigos ĝin laŭ malsamaj manieroj. Mia maniero inkluzivas bonan dozon da scienco, la honestan kaj sisteman klopodon malkovri la veron pri la reala mondo. Mi vidas la homan klopodon kompreni la universon kiel modelkonstruan entreprenon. Ĉiu el ni konstruas, ene de sia kapo, modelon de la mondo, en kiu ni troviĝas. La minimuma modelo de la mondo estas la modelo, kiun niaj prapatroj bezonis por pluvivi en ĝi. La simuladprogramaro estis konstruita kaj sencimigita per natura selektado, kaj ĝi estas plej lerta en la mondo konata al niaj prapatroj sur la afrika savano: tridimensia mondo de mezgrandaj materiaj objektoj, moviĝantaj je mezaj rapidoj unu relative al la alia. Kiel neatendita bonuso, niaj cerboj montriĝas sufiĉe potencaj por akomodi multe pli riĉan mondmodelon ol la mezbona utilisma, kiun niaj prapatroj bezonis por pluvivi. Arto kaj scienco estas senbridaj manifestiĝoj de ĉi tiu bonuso. Permesu al mi pentri unu finan bildon, por peri la potencon de scienco malfermi la menson kaj kontentigi la psikon.

LA PATRINO DE ĈIUJ BURKOJ

Unu el la plej malfeliĉaj spektakloj videblaj sur niaj stratoj hodiaŭ estas la bildo de virino vestita per senforma nigro de kapo ĝis piedfingroj, rigardanta la mondon tra eta fendo. La burko ne estas nur instrumento de subpremo de virinoj kaj enferma subpremo de ilia libereco kaj ilia beleco; ne nur simbolo de skandala vira krueleco kaj tragedie timigita virina submetiĝo. Mi volas uzi la mallarĝan fendon en la vualo kiel simbolon de io alia.

Niaj okuloj vidas la mondon tra mallarĝa fendo en la elektromagneta spektro. Videbla lumo estas fendo de brileco en la vasta malhela spektro, de radioondoj ĉe la longa fino ĝis gama-radioj ĉe la mallonga fino. Malfacilas aprezi kiom mallarĝa estas kaj defio esprimi ĝin. Imagu gigantan nigran burkon, kun vidfendo de proksimume la norma larĝo, ekzemple ĉirkaŭ unu colo. Se la longo de nigra ŝtofo super la fendo reprezentas la kurtondan finon de la nevidebla spektro, kaj se la longo de nigra ŝtofo sub la fendo reprezentas la longondan parton de la nevidebla spektro, kiom longa devus esti la burko por akomodi unu-colan fendon al la sama skalo? Malfacilas reprezenti ĝin prudente sen alvoki logaritmajn skalojn, tiom grandegaj estas la longoj, kiujn ni traktas. La lasta ĉapitro de libro kiel ĉi tiu ne estas loko por komenci ĵeti logaritmojn, sed vi povas kredi de mi, ke ĝi estus la patrino de ĉiuj burkoj. La unu-cola fenestro de videbla lumo estas ridinde eta kompare kun la mejloj kaj mejloj da nigra ŝtofo reprezentanta la nevideblan parton de la spektro, de radioondoj ĉe la rando de la jupo ĝis gama-radioj ĉe la supro de la kapo. Kion scienco faras por ni estas plilarĝigi la fenestron. Ĝi malfermiĝas tiel larĝe, ke la malliberiganta nigra vesto preskaŭ tute malaperas, eksponante niajn sentojn al aera kaj entuziasmiga libereco.

Optikaj teleskopoj uzas vitrajn lensojn kaj spegulojn por skani la ĉielon, kaj kion ili vidas estas steloj, kiuj hazarde radias en la mallarĝa bendo de ondolongoj, kiujn ni nomas videbla lumo. Sed aliaj teleskopoj "vidas" en la rentgen- aŭ radio-ondolongoj, kaj prezentas al ni abundon da alternativaj noktaj ĉieloj. Je pli malgranda skalo, fotiloj kun taŭgaj filtriloj povas "vidi" en la ultraviola lumo kaj foti florojn, kiuj montras fremdan gamon da strioj kaj makuloj, kiuj estas videblaj al, kaj ŝajne "desegnitaj" por, insektaj okuloj, sed kiujn niaj senhelpaj okuloj tute ne povas vidi. Insektaj okuloj havas spektran fenestron de simila larĝo al la nia, sed iomete ŝovita supren laŭ la burko: ili estas blindaj al ruĝo kaj ili vidas pli profunde en la ultraviolan lumon ol ni - en la "ultraviolan ĝardenon".*

La metaforo de la mallarĝa fenestro de lumo, larĝiĝanta en sensacie larĝan spektron, servas nin en aliaj sciencaj kampoj. Ni vivas proksime al la centro de kaverneca muzeo de magnitudoj, rigardante la mondon per sensorganoj kaj nervaj sistemoj, kiuj estas ekipitaj por percepti kaj kompreni nur malgrandan mezan gamon de grandecoj, moviĝante je meza gamo de rapidoj. Ni estas hejme kun objektoj variantaj en grandeco de kelkaj kilometroj (la vido de montopinto) ĝis ĉirkaŭ dekono de milimetro (la pinto de pinglo). Ekster ĉi tiu gamo eĉ nia imago estas handikapita, kaj ni bezonas la helpon de instrumentoj kaj de matematiko - kiujn, feliĉe, ni povas lerni uzi. La gamo de grandecoj, distancoj aŭ rapidoj, kun kiuj niaj imagoj estas komfortaj, estas eta bendo, metita meze de giganta gamo de la ebla, de la skalo de kvantuma strangeco ĉe la pli malgranda fino ĝis la skalo de Einstein-a kosmologio ĉe la pli granda.

Niaj imagoj estas senespere nesufiĉe ekipitaj por trakti distancojn ekster la mallarĝa meza gamo de la praulaj konataj. Ni provas bildigi elektronon kiel malgrandan globeton, en orbito ĉirkaŭ pli granda aro da globetoj reprezentantaj protonojn kaj neŭtronojn. Tio tute ne estas kia ĝi estas. Elektronoj ne estas kiel malgrandaj globetoj. Ili ne estas kiel io ajn, kion ni rekonas. Ne estas klare, ke "simila" eĉ signifas ion ajn, kiam ni provas flugi tro proksimen al la pli malproksimaj horizontoj de la realeco. Niaj imagoj ankoraŭ ne estas preparitaj por penetri la ĉirkaŭaĵon de la kvantumo. Nenio je tiu skalo kondukas tiel, kiel materio - kiel ni evoluis por pensi - devus kondukti. Nek ni povas trakti la konduton de objektoj, kiuj moviĝas je iu konsiderinda frakcio de la lumrapideco. Ordinara racio seniluziigas nin, ĉar ordinara racio evoluis en mondo, kie nenio moviĝas tre rapide, kaj nenio estas tre malgranda aŭ tre granda.

Ĉe la fino de fama eseo pri 'Eblaj Mondo', la granda biologo JBS Haldane skribis, 'Nun, mia propra suspekto estas, ke la universo estas ne nur pli stranga ol ni supozas, sed pli stranga ol ni povas supozi... Mi suspektas, ke estas pli da aferoj en la ĉielo kaj la tero ol oni sonĝas, aŭ povas sonĝi, en iu ajn filozofio.' Cetere, min fascinas la sugesto, ke la fama Hamleta parolado citita de Haldane estas konvencie misparolita. La normala akcento estas sur 'via':

Estas pli da aferoj en la ĉielo kaj la tero, Horatio, Ol estas sonĝataj en via filozofio.

Efektive, la linio ofte estas plurfoje citita kun la implico, ke Horacio reprezentas supraĵajn racionalistojn kaj skeptikulojn ĉie. Sed iuj akademiuloj emfazas "filozofion", kie "via" preskaŭ malaperas: "...ol oni revis pri enya filozofio." La diferenco ne vere gravas por nunaj celoj, krom ke la dua interpreto jam prizorgas la "ajnan" filozofion de Haldane.

La dediĉinto de ĉi tiu libro vivtenis sin per la strangeco de scienco, puŝante ĝin ĝis la punkto de komedio. La sekvanta estas prenita el la sama improvizita parolado en Kembriĝo en 1998, kiun mi citis en Ĉapitro 1: "La fakto, ke ni vivas ĉe la fundo de profunda gravita puto, sur la surfaco de gaskovrita planedo, kiu rondiras ĉirkaŭ nuklea fajroglobo naŭdek milionojn da mejloj for, kaj pensas, ke tio estas normala, estas evidente iu indiko pri kiom distordita nia perspektivo emas esti." Kie aliaj sciencfikciaj verkistoj ludis per la strangeco de scienco por veki nian senton pri la mistero, Douglas Adams uzis ĝin por ridigi nin (tiuj, kiuj legis La Petveturantan Gvidlibron pri la Galaksio, eble pensos pri la "senfina neverŝajneca impulso", ekzemple). Rido estas verŝajne la plej bona respondo al kelkaj el la pli strangaj paradoksoj de moderna fiziko. La alternativo, mi foje pensas, estas plori.

Kvantuma mekaniko, tiu maldensa pinto de dudeka-jarcenta scienca atingo, faras brile sukcesajn antaŭdirojn pri la reala mondo. Richard Feynman komparis ĝian precizecon kun antaŭdiro de distanco tiel granda kiel la larĝo de Nordameriko kun precizeco de unu homa harlarĝo. Ĉi tiu antaŭdira sukceso ŝajnas signifi, ke kvantuma teorio devas esti vera en iu senco; tiel vera kiel io ajn, kion ni scias, eĉ inkluzive de la plej praktikaj ordinaraj faktoj. Tamen la supozoj, kiujn kvantuma teorio bezonas fari, por liveri tiujn antaŭdirojn, estas tiel misteraj, ke eĉ la granda Feynman mem sentis sin movita por rimarki (ekzistas diversaj versioj de ĉi tiu citaĵo, el kiuj la sekva ŝajnas al mi la plej lerta): "Se vi pensas, ke vi komprenas kvantumteorion... vi ne komprenas kvantumteorion."* Kvantuma teorio estas tiel stranga, ke fizikistoj uzas unu aŭ alian paradoksan "interpreton" de ĝi. Uzi estas la ĝusta vorto. David Deutsch, en "La Ŝtofo de Realeco", ampleksas la "multmondan" interpreton de kvantuma teorio, eble ĉar la plej malbona, kion oni povas diri pri ĝi, estas, ke ĝi estas absurde malŝparema. Ĝi postulas vastan kaj rapide kreskantan nombron da universoj, ekzistantaj paralele kaj — reciproke nerimarkeblaj krom tra la mallarĝa fenestro de kvantummekanikaj eksperimentoj. En kelkaj el ĉi tiuj universoj mi jam estas mortinta. En malgranda malplimulto de ili, vi havas verdan lipharon. Kaj tiel plu.

La alternativa "kopenhaga interpreto" estas same absurda - ne malŝparema, nur tremigante paradoksa. Erwin Schrödinger satirigis ĝin per sia parabolo pri la kato. La kato de Schrödinger estas enfermita en skatolo kun mortigmekanismo ekigita de kvantmekanika evento. Antaŭ ol ni malfermas la kovrilon de la skatolo, ni ne scias ĉu la kato estas morta. La ordinara racio diras al ni, ke tamen la kato devas esti aŭ viva aŭ morta ene de la skatolo. La kopenhaga interpreto kontraŭdiras la ordinaran racion: ĉio, kio ekzistas antaŭ ol ni malfermas la skatolon, estas probable. Tuj kiam ni malfermas la skatolon, la ondfunkcio

kolapsas kaj ni restas kun la sola evento: la kato estas morta, aŭ la kato estas viva. Ĝis ni malfermis la skatolon, ĝi estis nek morta nek viva.

La interpreto de la samaj eventoj laŭ la principo "multmonda" estas, ke en iuj universoj la kato estas morta; en aliaj universoj la kato estas viva. Nek unu nek la alia interpreto kontentigas la homan ordinaran racion aŭ intuicion. Ju pli maĉistaj fizikistoj ne zorgas. Gravas, ke la matematiko funkcias, kaj la antaŭdiroj estas eksperimente plenumitaj. La plej multaj el ni estas tro timemaj por sekvi ilin. Ŝajnas, ke ni bezonas ian bildigon de tio, kio "vere" okazas. Mi komprenas, cetere, ke Schrödinger origine proponis sian penseksperimenton pri kato por malkaŝi tion, kion li vidis kiel la absurdaĵon de la kopenhaga interpreto.

La biologo Lewis Wolpert kredas, ke la strangeco de moderna fiziko estas nur la pinto de la glacimonto. Scienco ĝenerale, kontraste al teknologio, perfortas Wolpert, kalkulante ekzemple, "ke estas multe pli da molekuloj en glaso da akvo ordinara racio. ¹⁵⁶ ol estas glasoj da akvo en la maro". Ĉar la tuta akvo sur la planedo cirkulas tra la maro, ŝajnus sekvi, ke ĉiufoje kiam vi trinkas glason da akvo, estas probable, ke io el tio, kion vi trinkas, trapasis la vezikon de Oliver Cromwell. Kompreneble, nenio speciala estas pri Cromwell aŭ vezikoj. Ĉu vi ne ĵus enspiris nitrogenatomon, kiun iam elspiris la tria iguanodonto maldekstre de la alta cikadarbo? Ĉu vi ne ĝojas vivi en mondo, kie ne nur tia supozo eblas, sed vi havas la privilegion kompreni kial? Kaj publike klarigi ĝin al iu alia, ne kiel vian opinion aŭ kredon, sed kiel ion, kion ili, kiam ili komprenos vian rezonadon, sentos sin devigitaj akcepti? Eble ĉi tio estas aspekto de tio, kion Carl Sagan celis, kiam li klarigis sian motivon verkante La Demon-Hantoita Mondo: Scienco kiel Kandelo en la Mallumo: "Ne klarigi sciencon ŝajnas al mi perversa. Kiam vi estas enamiĝinta, vi volas diri al la mondo. Ĉi tiu libro estas persona deklaro, reflektante mian dumvivan amrilaton kun scienco."

La evoluo de kompleksa vivo, efektive ĝia ekzisto mem en universo obeanta fizikajn leĝojn, estas mirinde surpriza - aŭ estus se ne estus la fakto, ke surprizo estas emocio, kiu povas ekzisti nur en cerbo, kiu estas la produkto de tiu tre surpriza procezo. Ekzistas do antropa senco, laŭ kiu nia ekzisto ne devus esti surpriza. Mi ŝatus pensi, ke mi parolas por miaj kunhomoj insistante, tamen, ke ĝi estas urĝe surpriza.

Pripensu ĝin. Sur unu planedo, kaj eble nur unu planedo en la tuta universo, molekuloj, kiuj normale farus nenion pli komplika ol rokpeco, kolektiĝas en rokgrandajn materio-pecojn de tia ŝokiga komplekseco, ke ili kapablas kuri, salti, naĝi, flugi, vidi, aŭdi, kapti kaj manĝi aliajn tiajn viglajn kompleksecajn pecojn; kapablaj en iuj kazoj pensi kaj senti, kaj enamiĝi al ankoraŭ aliaj komplikaj pecoj. Ni nun komprenas esence kiel la truko estas farita, sed nur ekde 1859. Antaŭ 1859 ĝi ŝajnus tre tre stranga. Nun, danke al Darwin, ĝi estas simple tre...

strange. Darwin kaptis la fenestron de la burko kaj tordis ĝin malfermen, enlasante inundon de kompreno, kies brila noveco kaj povo levi la homan spiriton eble havis neniun precedencon - krom se temis pri la kopernika kompreno, ke la Tero ne estas la centro de la universo.

„Diru al mi,” la granda dudeka-jarcenta filozofo Ludwig Wittgenstein iam demandis amikon, „kial homoj ĉiam diras, ke estis nature por la homo supozi, ke la suno moviĝas ĉirkaŭ la Tero anstataŭ ke la Tero rotacias?” Lia amiko respondis, „Nu, evidente ĉar ŝajnas kvazaŭ la Suno moviĝas ĉirkaŭ la Tero.” Wittgenstein respondis, „Nu, kiel ĝi aspektas se ĝi aspektas kvazaŭ la Tero rotacias?” Mi foje citas ĉi tiun rimarkon de Wittgenstein en prelegoj, atendente, ke la aŭdantaro ridos. Anstataŭe, ili ŝajnas miregigitaj en silenton.

En la limigita mondo, en kiu niaj cerboj evoluis, malgrandaj objektoj pli emas moviĝi ol grandaj, kiuj estas vidataj kiel la fono de movado. Dum la mondo rotacias, objektoj, kiuj ŝajnas grandaj ĉar ili estas proksimaj - montoj, arboj kaj konstruaĵoj, la tero mem - ĉiuj moviĝas en preciza sinkroneco unu kun la alia kaj kun la observado, relative al ĉielaj korpoj kiel la suno kaj steloj. Niaj evoluintaj cerboj projekcias iluzion de movado sur ilin anstataŭ la montojn kaj arbojn en la malfono.

Mi nun volas daŭrigi la supre menciitan punkton, ke la maniero kiel ni vidas la mondon, kaj la kialo kial ni trovas iujn aferojn intuicie facile kompreneblaj kaj aliajn malfacile kompreneblaj, estas ke niaj cerboj mem estas evoluintaj organoj: enkonstruitaj komputiloj, evoluintaj por helpi nin pluvivi en mondo - mi uzos la nomon Meza Mondo - kie la objektoj, kiuj gravas por nia pluvivo, estis nek tre grandaj nek tre malgrandaj; mondo kie aferoj aŭ staris senmove aŭ moviĝis malrapide kompare kun la lumrapido; kaj kie la tre neverŝajna povus esti sekure traktata kiel neebla. Nia mensa burka fenestro estas mallarĝa ĉar ĝi ne bezonis esti pli larĝa por helpi niajn prapatrojn pluvivi.

Scienco instruis al ni, kontraŭ ĉia evoluinta intuicio, ke ŝajne solidaj aferoj kiel kristaloj kaj rokoj fakte konsistas preskaŭ tute el malplena spaco. La konata ilustraĵo prezentas la nukleon de atomo kiel muŝon meze de sportstadiono.

La sekva atomo estas tuj ekster la stadiono. La plej malmola, plej solida, plej densa roko, do, estas 'vere' preskaŭ tute malplena spaco, rompita nur de etaj partikloj tiel malproksimaj unu de la alia, ke ili ne devus esti kalkulataj. Do kial rokoj aspektas kaj sentiĝas solidaj kaj malmolaj kaj nepenetreblaj?

Mi ne provos imagi kiel Wittgenstein eble respondus tiun demandon. Sed, kiel evolua biologo, mi respondus ĝin jene. Niaj cerboj evoluis por helpi niajn korpojn trovi sian vojon tra la mondo je la skalo, je kiu tiuj korpoj funkcias.

Ni neniam evoluis por navigi la mondon de atomoj. Se ni farus tion, niaj cerboj verŝajne perceptus rokojn kiel plenajn de malplena spaco. Rokoj sentiĝas malmolaj kaj nepenetreblaj por niaj manoj ĉar niaj manoj ne povas penetri ilin. La kialo, kial ili ne povas penetri ilin, estas senrilata al la grandecoj kaj apartigoj de la partikloj, kiuj konsistigas materion.

Anstataŭe, ĝi rilatas al la fortokampoj, kiuj estas asociitaj kun tiuj vaste interspacigitaj partikloj en "solida" materio. Estas utile por niaj cerboj konstrui nociojn kiel solideco kaj nepenetrebleco, ĉar tiaj nocioj helpas nin navigi niajn korpojn tra

mondo en kiu objektoj – kiujn ni nomas solidaj – ne povas okupi la saman spacon unu kiel la alia.

Iom da komika trankviliĝo je ĉi tiu punkto - el La Viroj Kiuj Rigardas Kaprojn de Jon Ronson:

Jen vera rakonto. Estas la somero de 1983. Generalmajoro Albert Stubblebine la 3-a sidas malantaŭ sia skribotablo en Arlington, Virginio, kaj li rigardas sian muron, sur kiu pendas liaj multaj militaj premioj. Ili detaligas longan kaj eminentan karieron. Li estas la ĉefo de la spionservo de la Usona Armeo, kun dek ses mil soldatoj sub sia komando... Li rigardas preter siaj premioj al la muro mem. Estas io, kion li sentas, ke li devas fari, kvankam la penso pri ĝi timigas lin. Li pripensas la elekton, kiun li devas fari. Li povas resti en sia oficejo aŭ li povas iri al la sekva oficejo. Tio estas lia elekto. Kaj li faris ĝin. Li iras al la sekva oficejo... Li stariĝas, moviĝas de malantaŭ sia skribotablo, kaj komencas marŝi. Nu, li pensas, el kio konsistas plejparte la atomo? Spaco! Li akcelas sian paŝon. El kio mi konsistas plejparte? Li pensas. Atomoj! Li preskaŭ trotras nun. El kio konsistas plejparte la muro? Li pensas. Atomoj! Mi nur devas kunfandi la spacojn... Tiam Generalo Stubblebine forte batas sian nazon kontraŭ la muron de sia oficejo. Damne, li pensas. Generalo Stubblebine estas konfuzita de sia konstanta malsukceso trairi sian muron.

Generalo Stubblebine estas konvene priskribita kiel "eksterordinara pensulo" en la retejo de la organizaĵo, kiun, emeritiĝinte, li nun administras kun sia edzino. Ĝi nomiĝas HealthFreedomUSA, kaj ĝi dediĉas sin al "suplementoj (vitaminoj, mineraloj, aminoacidoj, ktp.), herboj, homeopatiaj kuraciloj, nutra medicino kaj pura manĝaĵo (senmakulita de pesticidoj, herbicidoj, antibiotikoj), sen ke korporacioj (per registara devigo) daktu al vi kiajn dozojn kaj kuracadojn vi rajtas uzi". Ne estas mencio pri altvaloraj korpaj fluidoj.*

—

Evoluante en la Meza Mondo, ni trovas intuicie facile kompreni ideojn kiel: "Kiam generalmajoro moviĝas, je la speco de meza rapideco, je kiu generalmajoroj kaj aliaj objektoj de la Meza Mondo ja moviĝas, kaj trafas alian solidan objekton de la Meza Mondo kiel muron, lia progreso estas dolore haltigita." Niaj cerboj ne estas ekipitaj por imagi, kia estus esti neŭtrino trapasanta muron, en la vastaj interspacoj, el kiuj tiu muro "vere" konsistas. Nek nia kompreno povas trakti, kio okazas, kiam aferoj moviĝas je proksima al la lumrapido.

Senhelpa homa intuicio, evoluinta kaj edukita en la Meza Mondo, eĉ trovas malfacile kredi Galileo'n kiam li diras al ni, ke kuglego kaj plumo, sen aera frikcio, trafus la teron en la sama momento kiam faligitaj de klinita turo.

Tio estas ĉar, en la Meza Mondo, aera frotado ĉiam ĉeestas. Se ni evoluus en vakuo, ni atendus, ke plumo kaj kuglego trafus la teron samtempe.

Ni estas evoluintaj loĝantoj de la Meza Mondo, kaj tio limigas tion, kion ni kapablas imagi. La mallarĝa fenestro de nia burko permesas al ni, krom se ni estas aparte talentaj aŭ strange bone edukitaj, vidi nur la Mezan Mondon.

Iasence ni bestoj devas pluvivi ne nur en la Meza Mondo, sed ankaŭ en la mikro-mondo de atomoj kaj elektronoj. La nervoimpulsoj mem, per kiuj ni pensas kaj imagas, dependas de agadoj en la Mikro-Mondo. Sed neniu ago, kiun niaj sovaĝaj prapatroj iam devis plenumi, neniu decido, kiun ili iam devis preni, estus helpita de kompreno pri la Mikro-Mondo. Se ni estus bakterioj, konstante skuataj de termikaj movoj de molekuloj, estus malsame. Sed ni Mezmondanoj estas tro maloportune masivaj por rimarki Brownian moviĝon. Simile, niaj vivoj estas regataj de gravito, sed preskaŭ nekonsciaj pri la delikata forto de surfaca tensio. Malgranda insekto renversus tiun prioritaton kaj trovus surfacan tension io ajn krom delikata.

Steve Grand, en * Creation: Life and How to Make It* (Kreado: Vivo kaj Kiel Fari Ĝin), estas preskaŭ akra pri nia okupiteco pri la materio mem. Ni emas pensi, ke nur solidaj, materiaj "aĵoj" estas "vere" aĵoj entute. "Ondoj" de elektromagneta fluktuo en vakuo ŝajnas "nerealaj". Viktorianoj pensis, ke ondoj devis esti ondoj "en" iu materia medio. Tia medio ne estis konata, do ili inventis unu kaj nomis ĝin la lumiga etero. Sed ni trovas "realan" materion komforta por nia kompreno nur ĉar niaj prapatroj evoluis por postvivi en la Meza Mondo, kie materio estas utila konstruicio.

Aliflanke, eĉ ni, Mezmondanoj, povas vidi, ke kirlo estas "aĵo" kun io simila al la realeco de roko, kvankam la materio en la kirlo konstante ŝanĝiĝas. En dezerta ebenaĵo en Tanzanio, en la ombro de Ol Donyo Lengai, sankta vulkano de la Masajoj, estas granda duno farita el cindro de erupcio en 1969. Ĝi estas ĉizita en formon de la vento. Sed la bela afero estas, ke ĝi moviĝas korpe.

Ĝi estas tio, kio teknike nomiĝas barĥano (prononcata baĥan). La tuta duno iras tra la dezerto okcidenten kun rapideco de ĉirkaŭ 17 metroj jare. Ĝi konservas sian duonlunan formon kaj rampas laŭ la direkto de la kornoj. La vento blovas sablon supren laŭ la pli malprofunda deklivo. Poste, kiam ĉiu sablero trafas la supron de la kresto, ĝi kaskadas laŭ la pli kruta deklivo interne de la duonluno.

Fakte, eĉ barĥano estas pli "aĵo" ol ondo. Ondo ŝajnas moviĝi horizontale trans la malferman maron, sed la molekuloj de akvo moviĝas vertikale. Simile, sonondoj povas vojaĝi de parolanto al aŭskultanto, sed molekuloj de aero ne: tio estus vento, ne sono. Steve Grand atentigas, ke vi kaj mi estas pli kiel ondoj ol permanentaj "aĵoj". Li invitas sian leganton pensi...

...pri sperto el via infanaĝo.

Ion, kion vi memoras klare, ion, kion vi povas vidi, senti, eble eĉ flari, kvazaŭ vi vere estus tie. Fine, vi vere estis tie tiutempe, ĉu ne? Kiel alie vi memorus ĝin? Sed jen la ŝoko:

vi ne estis tie. Neniu atomo, kiu estas en via korpo hodiaŭ, estis tie kiam tiu evento okazis...
Materio fluas de loko al loko kaj momente kuniĝas por esti vi. Kio ajn vi estas, tial, vi ne estas la materialo, el kiu vi estas farita. Se tio ne starigas la harojn sur via kolo, legu ĝin denove ĝis ĝi faros tion, ĉar ĝi estas grava.*

—

"Vere" ne estas vorto, kiun ni devus uzi kun simpla konfido. Se neŭtrino havus cerbon, kiu evoluis en neŭtrin-grandaj prapatroj, ĝi dirus, ke rokoj "vere" konsistas plejparte el malplena spaco. Ni havas cerbojn, kiuj evoluis en mezgrandaj prapatroj, kiuj ne povis marŝi tra rokoj, do nia "vere" estas "vere" en kiu rokoj estas solidaj.

"Vere", por besto, estas kia ajn ĝia cerbo bezonas ĝin esti, por helpi ĝian supervivon. Kaj ĉar malsamaj specioj vivas en tiaj malsamaj mondoj, estos maltrankviliga diverseco de "veroj".

Kion ni vidas de la reala mondo ne estas la nevernisita reala mondo, sed modelo de la reala mondo, reguligita kaj adaptita per sensaj datumoj - modelo konstruita tiel, ke ĝi estas utila por trakti la realan mondon. La naturo de tiu modelo dependas de la speco de besto, kiu ni estas. Fluganta besto bezonas malsaman specon de mondmodelo ol marŝanta, grimpanta aŭ naĝanta besto. Predantoj bezonas malsaman specon de modelo ol predo, kvankam iliaj mondoj nepre interkovriĝas. La cerbo de simio devas havi programaron kapablan simuli tridimensian labirinton de branĉoj kaj trunkoj. La cerbo de akvoboatisto ne bezonas 3D-programaron, ĉar ĝi vivas sur la surfaco de la lageto en Edwin Abbott-Ebenaĵo. La programaro de talpo por konstrui modelojn de la mondo estos adaptita por subtera uzo. Nuda talprato verŝajne havas mond-reprezentantan programaron similan al tiu de talpo. Sed sciuro, kvankam ĝi estas ronĝulo kiel la talprato, verŝajne havas mond-bildigan programaron multe pli similan al tiu de simio.

Mi konjektis, en *La Blinda Horloĝisto* kaj aliloke, ke vespertoj povas "vidi" kolorojn per siaj oreloj. La mondmodelo, kiun vesperto bezonas por navigi tra tri dimensioj kaptante insektojn, certe devas esti simila al la modelo, kiun hirundo bezonas por plenumi preskaŭ la saman taskon. La fakto, ke la vesperto uzas eĥojn por ĝisdatigi la variablojn en sia modelo, dum la hirundo uzas lumon, estas hazarda. Vespertoj, mi sugestas, uzas perceptitajn nuancojn kiel "ruĝa" kaj "blua" kiel internajn etiketojn por iu utila aspekto de eĥoj, eble la akustika teksturo de surfacoj; same kiel hirundoj uzas la samajn perceptitajn nuancojn por etikedi longajn kaj mallongajn ondolongojn de lumo. La afero estas, ke la naturo de la modelo estas regata de kiel ĝi estas uzata, prefere ol de la koncerna sensa modaleco. La leciono de la vespertoj estas jena. La ĝenerala formo de la mensmodelo - kontraste al la variabloj, kiujn konstante enigis sensaj nervoj - estas adaptiĝo al la vivmaniero de la besto, ne malpli ol ĝiaj flugiloj, kruroj kaj vosto.

JBS Haldane, en la artikolo pri "eblaj mondoj", kiun mi citis supre, diris ion gravan pri bestoj, kies mondon regasodoro. Li rimarkigis, ke hundoj povas distingi du tre similajn volatilajn grasacidojn - kaprilan acidon kaj kaproatan acidon - ĉiu diluita ĝis unu parto en miliono. La sola diferenco estas, ke kaprila

La ĉefa molekula ĉeno de acido estas du karbonatomojn pli longa ol la ĉefa ĉeno de kaproata acido. Hundo, Haldane divenis, verŝajne povus loki la acidojn "laŭ iliaj molekulaĵoj per iliaj odoroj, same kiel homo povus loki kelkajn pianajn dratojn laŭ iliaj longoj per iliaj notoj".

Ekzistas alia grasacido, kaprika acido, kiu estas tute simila al la aliaj du, escepte ke ĝi havas ankoraŭ du pliajn karbonatomojn en sia ĉefa ĉeno. Hundo, kiu neniam renkontis kaprikan acidon, eble ne havus pli da problemoj imagi ĝian odoron ol ni havus problemojn imagi trumpeton ludantan unu noton pli alte ol ni antaŭe aŭdis trumpeton ludi. Ŝajnas al mi tute racie diveni, ke hundo, aŭ rinocero, eble traktus miksaĵojn de odoroj kiel harmoniajn akordojn. Eble ekzistas misharmonioj. Probable ne melodioj, ĉar melodioj estas konstruitaj el notoj, kiuj komenciĝas aŭ finiĝas abrupte kun preciza tempigo, male al odoroj. Aŭ eble hundoj kaj rinoceroj odoras laŭ koloro. La argumento estus la sama kiel por la vespertoj.

Denove, la perceptoj, kiujn ni nomas koloroj, estas iloj uzataj de niaj cerboj por etikedi gravajn distingojn en la ekstera mondo. Perceptitaj nuancoj - kion filozofoj nomas qualia - havas neniun internan ligon kun lumoj de specifaj ondolongoj. Ili estas internaj etiketoj, kiujn la cerbo povas uzi, kiam ĝi konstruas sian modelon de ekstera realeco, por fari distingojn, kiuj estas aparte elstaraj por la koncerna besto.

En nia kazo, aŭ tiu de birdo, tio signifas lumon de malsamaj ondolongoj. En la kazo de vesperto, mi konjektis, ĝi povus esti surfacoj kun malsamaj eĥoj ecoj aŭ teksturoj, eble ruĝa por brila, blua por velura, verda por abrazia. Kaj en la kazo de hundo aŭ rinocero, kial ne devus esti odoroj? La povo imagi la fremdan mondon de vesperto aŭ rinocero, laĝetglitkuranto aŭ talpo, bakterio aŭ ŝskarabo, estas unu el la privilegioj, kiujn la scienco donas al ni, kiam ĝi tiras la nigran ŝtofon de nia burko kaj montras al ni la pli vastan gamon de tio, kio estas tie ekstere por nia ĝojo.

La metaforo de la Meza Mondo — pri la meza gamo de fenomenoj, kiujn la mallarĝa fendo en nia burko permesas al ni vidi — aplikiĝas al ankoraŭ aliaj skaloj aŭ "spektroj".

Ni povas konstrui skalon de neprobablaĵoj, kun simile mallarĝa fenestro tra kiu nia intuicio kaj imagopovo kapablas iri. Ĉe unu ekstremo de la spektro de neprobablaĵoj estas tiuj eblaj eventoj, kiujn ni nomas neeblaj.

Mirakloj estas eventoj ekstreme neverŝajnaj. Statuo de madono povus mansvingi al ni. La atomoj, kiuj konsistigas ĝian kristalan strukturon, ĉiuj vibras tien kaj reen. Ĉar estas tiom multaj el ili, kaj ĉar ne ekzistas interkonsentita prefero pri ilia direkto de moviĝo, la mano, kiel ni vidas ĝin en la Meza Mondo, restas rokstabla. Sed la skuiĝantaj atomoj en la mano povus ĉiuj hazarde moviĝi en la sama direkto samtempe. Kaj denove. Kaj denove... En ĉi tiu kazo la mano moviĝus, kaj ni vidus ĝin mansvingi al ni. Ĝi povus okazi, sed la probableco kontraŭe estas tiel granda, ke se vi estus komencinta skribi la nombron ĉe la origino de la universo, vi ankoraŭ ne estus skribinta sufiĉe da nuloj ĝis hodiaŭ. La povo kalkuli tiajn probablecojn - la povo kvantigi la preskaŭ neeblan anstataŭ simple levi niajn manojn en malespero - estas alia ekzemplo de la liberigaj bonfaroj de scienco al la homa spirito.

Evoluo en la Meza Mondo mis ekipis nin por trakti tre neverŝajnajn okazaĵojn.

Sed en la vasteco de astronomia spaco, aŭ geologia tempo, eventoj kiuj ŝajnas neeblaj en la Meza Mondo montriĝas neeviteblaj. Scienco malfermas la mallarĝan fenestron tra kiu ni kutimas rigardi la spektron de eblecoj. Ni estas liberigitaj per kalkulo kaj racio por viziti regionojn de ebleco kiuj iam ŝajnis ekster limoj aŭ loĝataj de drakoj. Ni jam uzis ĉi tiun plilarĝigon de la fenestro en Ĉapitro 4, kie ni konsideris la neprobablecon de la origino de vivo kaj kiel eĉ preskaŭ neebla kemia evento devas okazi donitaj sufiĉe da planedjaroj por ludi kun; kaj kie ni konsideris la spektron de eblaj universoj, ĉiu kun sia propra aro de leĝoj kaj konstantoj, kaj la antropoman neceson trovi nin en unu el la malplimulto de amikaj lokoj.

Kiel ni interpretu la "pli stranga ol ni povas supozi" de Haldane? Pli stranga ol oni povas, principe, supozi? Aŭ simple pli stranga ol ni povas supozi, konsiderante la limigojn de la evolua metilernado de niaj cerboj en la Meza Mondo? Ĉu ni povus, per trejnado kaj praktiko, emancipi nin de la Meza Mondo, deŝiri nian nigran burkon, kaj atingi ian intuician - same kiel nur matematikan - komprenon pri la tre malgranda, la tre granda, kaj la tre rapida? Mi vere ne scias la respondon, sed mi estas ravita vivi en tempo, kiam la homaro puŝas kontraŭ la limojn de kompreno. Eĉ pli bone, ni eble poste malkovros, ke ne ekzistas limoj.

Apendico

Parta listo de amikaj adresoj, por individuoj bezonantaj subtenon por eskapi de religio

Mi intencas konservi ĝisdatigitan version de ĉi tiu listo en la retejo de la Richard Dawkins Foundation for Reason and Science: www.richarddawkins.net. Mi pardonpetas pro limigado de la suba listo plejparte al la anglalingva mondo.

Usonaj

Amerikaj Ateistoj PO

Box 5733, Parsippany, NJ 07054-6733 Voĉpoŝto:

1-908-276-7300 Fakso:

1-908-276-7402 Retpoŝto:

info@atheists.org

www.atheists.org

Usona Humanista Asocio 1777 T Street,

NW, Vaŝingtono, DC 20009-7125 Telefono: (202) 238-9088

Senpaga: 1-800-837-3792 Fakso:

(202) 238-9003

www.americanhumanist.org

Ateista Alianco Internacia Poŝtkesto

26867, Los-Anĝeleso, Kalifornio 90026 Senpaga

telefono: 1-866-HERETIC Retpoŝto:

info@atheistalliance.org

www.atheistalliance.org

La Briloj

Poŝtkesto 163418, Sakramento, Kalifornio 95816 Usono

Retpoŝto: the-brights@the-brights.net

www.the-brights.net

Centro por Enketo Transnacia

Konsilio por Sekulara Humanismo

Kampuso Liberpensa Alianco

Centro por Enketo - Sur Kampuso

Afrik-usonanoj por Humanismo 3965

Rensch Road, Amherst, NY 14228 Telefono:

(716) 636-4869 Fakso: (716)

636-1733 Retpoŝto:

info@secularhumanism.org; www.centerforinquiry.net

www.secularhumanism.org; www.campusfreethought.org

www.secularhumanism.org/index.php?section=aah&page=index

Fondaĵo Libereco de Religio PO Box 750,

Madison, WI 53701 Telefono: (608)

256-5800 Retpoŝto: info@ffrf.org

www.ffrf.org

Reto por Subteno Kontraŭ Diskriminacio (ADSN)

Liberpensa Societo de Granda Filadelfio PO Box 242,

Pocopson, PA 19366-0242 Telefono: (610)

793-2737 Fakso: (610) 793-2569

Retpoŝto:

fsgp@freethought.org

www.fsgp.org/

Instituto por Humanismaj Studoj

48 Howard St, Albany, NY 12207 Telefono:

(518) 432-7820 Fakso: (518)

432-7821

www.humaniststudies.org

Internacia Humanisma kaj Etika Unio – Usono Appignani

Bioethics Center PO Box 4104,

Grand Central Station, Novjorko, NY 10162 Telefono: (212) 687-3324

Fakso: (212) 661-4188

Interretaj Malfiduloj

Poŝtkesto 142, Colorado Springs, CO 80901-0142 Fakso:

(877) 501-5113

www.infidels.org

Eduka Fonduso James Randi 201 SE 12th St

(E. Davie Blvd), Fort Lauderdale, FL 33316-1815 Telefono: (954) 467-1112

Fakso: (954) 467-1660
Retpoŝto: jref@randi.org
www.randi.org

Sekulara Koalicio por Ameriko
Poŝtkesto 53330, Vaŝingtono, DC 20009-9997 Telefono:
(202) 299-1091 www.secular.org

Sekulara Studenta Alianco PO
Box 3246, Columbus, OH 43210 Senpaga
Voĉpoŝto / Fakso: 1-877-842-9474 Retpoŝto:
ssa@secularstudents.org
www.secularstudents.org

La Societo de Skeptikuloj
PO Box 338, Altadena, CA 91001 Telefono:
(626) 794-3119 Fakso: (626)
794-1301 Retpoŝto:
editorial@skeptic.com www.skeptic.com

Societo por Humanisma Judismo 28611
W. 12 Mile Rd, Farmington Hills, MI 48334 Telefono: (248)
478-7610 Fakso: (248) 478-3159
Retpoŝto: info@shj.org
www.shj.org

Britio
Brita Humanista Asocio 1 Gower
Street, Londono WC1E 6HD Telefono: 020
7079 3580 Fakso: 020 7079 3588
Retpoŝto:
info@humanism.org.uk
www.humanism.org.uk

Internacia Humanisma kaj Etika Unio – Britio
1 Gower Street, Londono WC1E 6HD
Telefono: 020 7631 3170
Fakso: 020 7631 3171

www.iheu.org/

Nacia Sekulara Societo 25 Red
Lion Square, Londono WC1R 4RL Tel: 020 7404
3126 Fakso: 0870 762
8971

www.secularism.org.uk/

Nova Humanisto

1 Gower Street, Londono WC1E 6HD Telefono:
020 7436 1151 Fakso: 020 7079
3588 Retpoŝto:
info@newhumanist.org.uk
www.newhumanist.org.uk

Raciisma Gazetara Asocio 1 Gower
Street, Londono WC1E 6HD Telefono: 020
7436 1151 Fakso: 020 7079 3588
Retpoŝto:
info@rationalist.org.uk
www.rationalist.org.uk/

South Place Etika Societo (UK)
Conway Hall, Red Lion Square, Londono WC1R 4RL Telefono: 020
7242 8037/4 Fakso: 020 7242 8036
Retpoŝto:
library@ethicalsoc.org.uk
www.ethicalsoc.org.uk

Kanada
Humanista Asocio de Kanado Poŝtkesto
8752, Stacio T, Otavo, Ontario, K1G 3J1 Telefono: 877-HUMANS-1
Fakso: (613) 739-4801 Retpoŝto:
HAC@Humanists.ca <http://>
hac.humanists.net/

Aŭstralio

Aŭstraliaj skeptikuloj
Poŝtkesto 268, Roseville, Novsudkimrio 2069
Telefono: 02 9417 2071

Retpoŝto: skeptics@bdsn.com.au
www.skeptics.com.au

Konsilio de Aŭstraliaj Humanismaj Societoj GPO
Box 1555, Melburno, Viktorio 3001 Telefono: 613
5974 4096 Retpoŝto:
AMcPhate@bigpond.net.au [http://](http://home.vicnet.net.au/~humanist/resources/cahs.html)
home.vicnet.net.au/~humanist/resources/cahs.html

Nov-Zelando Nov-
Zelandaj Skeptikuloj
NZCSICOP Inc.
Poŝtkesto 29-492, Christchurch
Retpoŝto: skeptics@spis.co.nz; <http://skeptics.org.nz>

Humanista Societo de Nov-Zelando PO
Box 3372, Wellington Retpoŝto:
jeffhunt90@yahoo.co.nz
www.humanist.org.nz/

Barato
Rationalist International PO
Box 9110, Nov-Delhio 110091 Telefono:
91 11 556 990 12 Retpoŝto:
info@rationalistinternational.net
www.rationalistinternational.net/

Islamaj
Apostatoj de Islamo
www.apostatesofislam.com/index.htm

Fondaĵo Dr. Homa Darabi (Por
antaŭenigi la rajtojn de virinoj kaj infanoj sub Islamo)
Poŝtkesto 11049, Truckee, CA 96162, Usono Telefono
(530) 582 4197 Fakso (530) 582
0156 Retpoŝto:
homa@homa.org
www.homa.org/

FaithFreedom.org
www.faithfreedom.org/index.htm

Instituto por la Sekularigo de la Islama Socio
Retpoŝto: info@SecularIslam.org
www.secularislam.org

Libroj cititaj aŭ rekomenditaj

Adams, D. (2003). La Salmo de Dubo. Londono: Pan.

Alexander, RD kaj Tinkle, DW, red. (1981). Natura Selektado kaj Socia Konduto. Novjorko: Chiron Press.

Anonima. (1985). Vivo - Kiel ĝi alvenis ĉi tien? Per evolucio aŭ per kreado? Novjorko: Watchtower Bible and Tract Society.

Ashton, JF, red. (1999). En Ses Tagoj: Kial 50 Sciencistoj Elektas Kredi je Kreado. Sidnejo: New Holland.

Atkins, PW (1992). Kreado Revizitita. Oksfordo: WH Freeman.

Atran, S. (2002). Je Dioj Ni Fidas. Oksfordo: Oxford University Press.

Attenborough, D. (1960). Serĉo en Paradizo. Londono: Lutterworth.

Aunger, R. (2002). La Elektra Memeo: Nova Teorio Pri Kiel Ni Pensas. Novjorko: Free Press.

Baggini, J. (2003). Ateismo: Tre Mallonga Enkonduko. Oksfordo: Oxford University Press.

Barber, N. (1988). Lordoj de la Ora Korno. Londono: Arrow.

Barker, D. (1992). Perdi Kredon en Kredo. Madison, WI: Fonduso por Libereco de Religio.

Barker, E. (1984). La Kreado de Lumulo: Cerbolavado aŭ Elektro? Oksfordo: Blackwell.

Barrow, JD kaj Tipler, FJ (1988). La Antropa Kosmologia Principo.

Novjorko: Oxford University Press.

Baynes, NH, red. (1942). La Paroladoj de Adolf Hitler, volumo 1. Oksfordo: Oxford University Press.

Behe, MJ (1996). La nigra skatolo de Darwin. Novjorko: Simon & Schuster.

Beit-Hallahmi, B. kaj Argyle, M. (1997). La Psikologio de Religia Konduto, Kredo kaj Sperto. Londono: Routledge.

Berlinerblau, J. (2005). La Sekulara Biblio: Kial Nekredantoj Devas Preni Religion Serioze. Kembriĝo: Cambridge University Press.

Blackmore, S. (1999). La Memmaŝino. Oksfordo: Oxford University Press.

Blaker, K., red. (2003). La Fundamentoj de Ekstremismo: La Kristana Dekstro en Usono. Plymouth, MI: New Boston.

Bouquet, AC (1956). Kompara Religio. Harmondsworth: Penguin.

Boyd, R. kaj Richerson, PJ (1985). Kulturo kaj la Evolua Procezo.

Ĉikago: Universitato de Ĉikago Eldonejo.

Boyer, P. (2001). Religio Klarigita. Londono: Heinemann.

Brodie, R. (1996). Viruso de la Menso: La Nova Scienco de la Memeo. Seatlo: Integral Press.

Buckman, R. (2000). Ĉu ni povas esti bonaj sen Dio? Toronto: Viking.

Bullock, A. (1991). Hitler kaj Stalin. Londono: HarperCollins.

Bullock, A. (2005). Hitler: Studo pri Tiraneco. Londono: Penguin.

Buss, DM, red. (2005). La Manlibro de Evoluaj Psikologio. Hoboken, NJ: Wiley.

Cairns-Smith, AG (1985). Sep Indicoj pri la Origino de la Vivo. Kembriĝo: Cambridge University Press.

Comins, NF (1993). Kio se la Luno ne ekzistus? Novjorko: HarperCollins.

Coulter, A. (2006). Sendia: La Eklezio de Liberalismo. Novjorko: Crown Forum.

Darwin, C. (1859). Pri la Origino de Specioj per Natura Selektado.

Londono: John Murray.

Dawkins, M. Stamp (1980). Animal Suffering (Suferado de bestoj). Londono: Chapman & Hall.

Dawkins, R. (1976). La Egoisma Genio. Oksfordo: Oxford University Press.

Dawkins, R. (1982). La Plilongigita Fenotipo. Oksfordo: WH Freeman.

Dawkins, R. (1986). La Blinda Horloĝisto. Harlow: Longman.

Dawkins, R. (1995). Rivero El Edeno. Londono: Weidenfeld & Nicolson.

Dawkins, R. (1996). Grimpana Monto Neprobable. Novjorko: Norton.

Dawkins, R. (1998). Malteksanta la Ĉielarko. Londono: Penguin.

Dawkins, R. (2003). Armea Pastro de Diablo: Elektitaj Eseoj. Londono: Weidenfeld & Nicolson.

Dennett, D. (1995). La Danĝera Ideo de Darwin. Novjorko: Simon & Schuster.

Dennett, DC (1987). La Intenca Sinteno. Kembriĝo, MA: MIT Press.

Dennett, DC (2003). Libereco Evoluas. Londono: Viking.

Dennett, DC (2006). Rompana la Sorĉo: Religio kiel Natura Fenomeno.

Londono: Vikingo.

Deutsch, D. (1997). La Ŝtofo de Realeco. Londono: Allen Lane.

Distin, K. (2005). La Egoisma Memeo: Kritika Retakso. Kembriĝo: Cambridge University Press.

Dostojevskij, F. (1994). La fratoj Karamazov. Oksfordo: Oxford University Press.

Ehrman, BD (2003a). Perditaj kristanismoj: La bataloj por la Skribo kaj la kredoj, kiujn ni neniam konis. Oksfordo: Oxford University Press.

Ehrman, BD (2003b). Perditaj Skriboj: Libroj kiuj ne eniris la Novan Testamenton. Oksfordo: Oxford University Press.

Ehrman, BD (2006). Kies Vorto Estas Ĝi? Londono: Continuum.

Fisher, H. (2004). Kial Ni Amas: La Naturo kaj Kemio de Romantika Amo. Novjorko: Holt.

Forrest, B. kaj Gross, PR (2004). La Troja Ĉevalo de Kreismo: La Kojno de Inteligenta Dezajno. Oksfordo: Oxford University Press.

Frazer, JG (1994). La Ora Branĉo. Londono: Chancellor Press.

Freeman, C. (2002). La Fermo de la Okcidenta Menso. Londono: Heinemann.

Galouye, DF (1964). *Counterfeit World*. Londono: Gollancz.

Glover, J. (2001). La homaro: Morala historio de la dudeka jarcento.

Princeton: Yale University Press.

Glover, J. (2006). Elektado de Infanoj. Oksfordo: Oxford University Press.

Goodenough, U. (1998). La Sanktaj Profundoj de Naturo. Novjorko: Oxford University Press.

Goodwin, J. (1994). Honorprezo: Islamaj virinoj levas la vualon de silento sur la islama mondo. Londono: Little, Brown.

Gould, SJ (1999). Ŝtonoj de Epokoj: Scienco kaj Religio en la Pleno de Vivo.

Novjorko: Ballantine.

Grafen, A. kaj Ridley, M., red. (2006). Richard Dawkins: Kiel sciencisto ŝanĝis nian pensmanieron. Oksfordo: Oxford University Press.

Grand, S. (2000). Kreado: Vivo kaj Kiel Fari Ĝin. Londono: Weidenfeld & Nicolson.

Grayling, AC (2003). Kio Estas Bona? La Serĉo por la Plej Bona Maniero Vivi. Londono: Weidenfeld & Nicolson.

Gregory, RL (1997). Okulo kaj Cerbo. Princeton: Princeton University Press.

Halbertal, M. kaj Margalit, A. (1992). Idolatry. Kembriĝo, MA: Harvard University Press.

Harris, S. (2004). La Fino de Kredo: Religio, Teruro kaj la Estonteco de Racio. Novjorko: Norton.

Harris, S. (2006). Letero al Kristana Nacio. Novjorko: Knopf.

Haught, JA (1996). 2000 Jaroj da Nekredemo: Famaj Homoj kun la Kuraĝo Dubi. Bufalo, NY: Prometheus.

Hauser, M. (2006). Moralaj Mensoj: Kiel Naturo Dizajnis Nian Universalan Senton de Ĝusto kaj Malĝusto. Novjorko: Ecco.

Hawking, S. (1988). Mallonga Historio de Tempo. Londono: Bantam.

Henderson, B. (2006). La Evangelio de la Fluganta Spagetmonstro. Novjorko: Villard.

Hinde, RA (1999). Kial Dioj Daŭras: Scienca Aliro al Religio. Londono: Routledge.

Hinde, RA (2002). Kial Bono Estas Bono: La Fontoj de Moralo. Londono: Routledge.

Hitchens, C. (1995). La Misiista Pozicio: Patrino Teresa en Teorio kaj Praktiko. Londono: Verso.

Hitchens, C. (2005). Thomas Jefferson: Aŭtoro de Ameriko. Novjorko: HarperCollins.

Hodges, A. (1983). Alan Turing: La Enigmo. Novjorko: Simon & Schuster.
Holloway, R. (1999). Sendia Moraleco: Tenante Religion ekster Etiko.
Edinburgo: Canongate.
Holloway, R. (2001). Duboj kaj Amoj: Kio Restas de Kristanismo. Edinburgo: Canongate.

Humphrey, N. (2002). La Menso Farita Karno: Frontieroj de Psikologio kaj Evoluo. Oksfordo: Oxford University Press.
Huxley, A. (2003). La Plurjara Filozofio. Novjorko: Harper.
Huxley, A. (2004). Punkto Kontraŭ Punkto. Londono: Vintage.
Huxley, TH (1871). Laikaj Predikoj, Adresoj kaj Recenzoj. Novjorko: Appleton.
Huxley, TH (1931). Prelegoj kaj Eseoj. Londono: Watts.
Jacoby, S. (2004). Liberpensuloj: Historio de Usona Sekularismo. Novjorko: Holt.

Jammer, M. (2002). Einstein kaj Religio. Princeton: Princeton University Press.
Jaynes, J. (1976). La Origino de Konscio en la Kolapso de la Duĉambra Menso. Bostono: Houghton Mifflin.
Juergensmeyer, M. (2000). Teruro en la menso de Dio: La tutmonda kresko de religia perforto. Berkeley: Universitato de Kalifornio.
Kennedy, L. (1999). Ĉio en la Menso: Adiaŭo al Dio. Londono: Hodder & Stoughton.

Kertzer, DI (1998). La Kidnapo de Edgardo Mortara. Novjorko: Vintage.
Kilduff, M. kaj Javers, R. (1978). La Memmortiga Sekto. Novjorko: Bantam.
Kurtz, P., red. (2003). Scienco kaj Religio: Ĉu Ili Kongruas? Amherst, NY: Prometeo.

Kurtz, P. (2004). Asertoj: Ĝoja kaj Kreiva Vigleco. Amherst, NY: Prometeo.

Kurtz, P. kaj Madigan, TJ, red. (1994). Defioj al la Klerismo: Defendante Racion kaj Sciencon. Amherst, NY: Prometeo.
Lane, B. (1996). Murdistaj Sektoj. Londono: Headline.
Lane Fox, R. (1992). La Neaŭtorizita Versio. Londono: Penguin.
Levitt, N. (1999). Prometeo Ĝenata. Nov-Brunsviko, NJ: Rutgers University Press.

Loftus, E. kaj Ketcham, K. (1994). La Mito de Subpremita Memoro: Falsaj Memoroj kaj Akuzoj de Seksa Misuzo. Novjorko: St Martin's.
McGrath, A. (2004). La Dio de Dawkins: Genoj, Memeoj kaj la Signifo de la Vivo. Oksfordo: Blackwell.
Mackie, JL (1985). La Miraklo de Teismo. Oksfordo: Clarendon Press.
Medawar, PB (1982). La Respubliko de Plutono. Oksfordo: Oxford University Press.
Medawar, PB (1984). La Limoj de Scienco. Oksfordo: Oxford University Press.
Medawar, PB kaj Medawar, JS (1977). La Vivscienco: Aktualaj Ideoj pri Biologio. Londono: Wildwood House.

- Miller, Kenneth (1999). *Trovante la Dion de Darvino*. Novjorko: HarperCollins.
- Mills, D. (2006). *Ateisma Universo: La Respondo de la Pensanto al Kristana Fundamentismo*. Berkeley: Ulysses Books.
- Mitford, N. kaj Waugh, E. (2001). *La Leteroj de Nancy Mitford kaj Evelyn Waugh*. Novjorko: Houghton Mifflin.
- Mooney, C. (2005). *La Respublikana Milito kontraŭ Scienco*. Kembriĝo, MA: Basic Books.
- Pagels, E. kaj King, KL (2007). *Legante Judason*. Londono: Viking.
- Perica, V. (2002). *Balkanaj idoloj: Religio kaj naciismo en jugoslavaj ŝtatoj*. Novjorko: Oxford University Press.
- Phillips, K. (2006). *Amerika Teokratio*. Novjorko: Viking.
- Pinker, S. (1997). *Kiel Funkcias la Menso*. Londono: Allen Lane.
- Pinker, S. (2002). *La Malplena Tabulo: La Moderna Neo de Homa Naturo*. Londono: Allen Lane.
- Plimer, I. (1994). *Mensogi por Dio: Racio kontraŭ Kreismo*. Milsons Point, NSW: Random House.
- Polkinghorne, J. (1994). *Scienco kaj kristana kredo: Teologiaj reflektadoj de pensado de malsupre supren*. Londono: SPCK.
- Rees, M. (1999). *Nur Ses Nombroj*. Londono: Weidenfeld & Nicolson.
- Rees, M. (2001). *Nia Kosmo Vivejo*. Londono: Weidenfeld & Nicolson.
- Reeves, TC (1996). *La Malplena Preĝejo: La Memmortigo de Liberala Kristanismo*. Novjorko: Simon & Schuster.
- Richerson, PJ kaj Boyd, R. (2005). *Ne nur per genoj: Kiel kulturo transformis homan evoluon*. Ĉikago: Universitato de Ĉikago.
- Ridley, Mark (2000). *La demono de Mendel: Gena justeco kaj la komplekseco de la vivo*. Londono: Weidenfeld & Nicolson.
- Ridley, Matt (1997). *La Originoj de Virto*. Londono: Penguin.
- Ronson, J. (2005). *La Viroj Kiuj Rigardas Kaprojn*. Novjorko: Simon & Schuster.
- Ruse, M. (1982). *Darvinismo Defendita: Gvidilo al la Evoluciaj Konfliktoj*. Reading, Masaĉuseco: Addison-Wesley.
- Russell, B. (1957). *Kial Mi Ne Estas Kristano*. Londono: Routledge.
- Russell, B. (1993). *La Citebla Bertrand Russell*. Amherst, NY: Prometheus.
- Russell, B. (1997a). *La Kolektitaj Paperoj de Bertrand Russell, volumo 2: Lasta Filozofia Testamento, 1943–1968*. Londono: Routledge.
- Russell, B. (1997b). *Kolektitaj Artikoloj, volumo 11*, red. JC Slater kaj P. Köllner. Londono: Routledge.
- Russell, B. (1997c). *Religio kaj Scienco*. Oksfordo: Oxford University Press.
- Ruthven, M. (1989). *La Dia Superbazaro: Vojaĝoj Serĉante la Animo de Ameriko*. Londono: Chatto & Windus.
- Sagan, C. (1995). *Palblua Punkto*. Londono: Headline.

Sagan, C. (1996). La Demon-Hantoita Mondo: Scienco kiel Kandelo en la Mallumo. Londono: Frapitolo.

Scott, EC (2004). Evolucio kontraŭ Kreismo: Enkonduko. Westport, CT: Greenwood.

Shennan, S. (2002). Genoj, Memeoj kaj Homa Historio. Londono: Thames & Hudson.

Shermer, M. (1997). Kial homoj kredas strangajn aferojn: pseŭdoscienco, superstiĉo kaj aliaj konfuzoj de nia tempo. Novjorko: WH Freeman.

Shermer, M. (1999). Kiel Ni Kredas: La Serĉado de Dio en Epoko de Scienco. Novjorko: WH Freeman.

Shermer, M. (2004). La Scienco de Bono kaj Malbono: Kial Homoj Trompas, Klaĉas, Zorgas, Kunhavas kaj Sekvas la Oran Regulon. Novjorko: Holt.

Shermer, M. (2005). Scienca Frotado: Kie la Konata Renkontas la Nekonatan. Novjorko: Holt.

Shermer, M. (2006). La Animo de Scienco. Los-Anĝeleso: Skeptics Society.

Silver, LM (2006). Defiante Naturon: La Kolizio de Scienco kaj Spiriteco ĉe la Novaj Limoj de Vivo. Novjorko: HarperCollins.

Singer, P. (1990). Besta Liberigo. Londono: Jonathan Cape.

Singer, P. (1994). Etiko. Oksfordo: Oxford University Press.

Smith, K. (1995). Gvidlibro de Ken pri la Biblio. Novjorko: Blast Books.

Smolin, L. (1997). La Vivo de la Kosmo. Londono: Weidenfeld & Nicolson.

Smythies, J. (2006). Amara Frukto. Charleston, SC: Booksurge.

Spong, JS (2005). La Peko de la Skribo. San-Francisko: Harper.

Stannard, R. (1993). Forigi Dion? Kreado kaj la Praeksplodo. Londono: Pickering.

Steer, R. (2003). Letero al Influa Ateisto. Carlisle: Authentic Lifestyle Press.

Stenger, VJ (2003). Ĉu la scienco trovis Dion? La plej novaj rezultoj en la serĉado de celo en la universo. Novjorko: Prometheus.

Stenger, VJ (2007). Dio, la Malsukcesa Hipotezo: Kiel Scienco Montras, ke Dio Ne Ekzistas. Novjorko: Prometheus.

Susskind, L. (2006). La Kosma Pejzaĝo: Teorio de Ŝnuroj kaj la Iluzio de Inteligenta Dezajno. Novjorko: Little, Brown.

Swinburne, R. (1996). Ĉu Ekzistas Dio? Oksfordo: Oxford University Press.

Swinburne, R. (2004). La Ekzisto de Dio. Oksfordo: Oxford University Press.

Taverne, R. (2005). La Marŝo de Malsaĝo: Scienco, Demokratio kaj la Nova Fundamentismo. Oksfordo: Oxford University Press.

Tiger, L. (1979). Optimismo: La Biologio de Espero. Novjorko: Simon & Schuster.

Toland, J. (1991). Adolf Hitler: La Definitiva Biografio. Novjorko: Anchor.

Trivers, RL (1985). Socia Evoluo. Menlo Park, Kalifornio: Benjamin/Cummings.

- Unwin, S. (2003). La Probablo de Dio: Simpla Kalkulo kiu Pruvas la Finfinan Veron. Novjorko: Crown Forum.
- Vermes, G. (2000). La Ŝanĝigantaj Vizaĝoj de Jesuo. Londono: Allen Lane.
- Ward, K. (1996). Dio, Ŝanco kaj Neceso. Oksfordo: Oneworld.
- Warraq, I. (1995). Kial Mi Ne Estas Islamano. Novjorko: Prometeo.
- Weinberg, S. (1993). Revoj pri Fina Teorio. Londono: Vintage.
- Wells, GA (1986). Ĉu Jesuo ekzistis? Londono: Pemberton.
- Wheen, F. (2004). Kiel Mumbo-Jumbo konkeris la mondon: Mallonga historio de modernaj iluzioj. Londono: Fourth Estate.
- Williams, W., red. (1998). La Valoroj de Scienco: Oksfordaj Amnestiaj Prelegoj 1997. Boulder, Koloradio: Westview.
- Wilson, AN (1993). Jesuo. Londono: Flamingo.
- Wilson, AN (1999). La Entombigo de Dio. Londono: John Murray.
- Wilson, D. S. (2002). La Katedralo de Darvino: Evoluo, Religio kaj la Naturo de la Socio. Ĉikago: Universitato de Ĉikago Eldonejo.
- Wilson, EO (1984). Biofilio. Kembriĝo, MA: Harvard University Press.
- Winston, R. (2005). La Rakonto de Dio. Londono: Transworld/BBC.
- Wolpert, L. (1992). La Nenatura Naturo de Scienco. Londono: Faber & Faber.
- Wolpert, L. (2006). Ses Neeblaj Aĵoj Antaŭ Matenmanĝo: La Evoluaj Originoj de Kredo. Londono: Faber & Faber.
- Young, M. kaj Edis, T., red. (2006). Kial Inteligenta Dezajno Malsukcesas: Scienca Kritiko de la Nova Kreismo. Nov-Brunsviko: Rutgers University Press.

Notoj

Antaŭparolo 1 Wendy Kaminer, 'La lasta tabuo: kial Usono bezonas ateismon', New Republic, 14 okt. 1996;
<http://www.positiveatheism.org/writ/kaminer.htm>.

2 D-rino Zoë Hawkins, D-rino Beata Adams kaj D-ro Paul St John Smith, persona komunikado.

Ĉapitro 1: Profunde religia nekredanto Meritis respekton 3 La televida dokumentario, de kiu la intervjuo estis parto, estis akompanata de libro (Winston 2005).

4 Dennett (2006).

Nemerita respekto 5 La plena

parolado estas transskribita en Adams (2003) kiel 'Ĉu ekzistas artefarita Dio?' Perica (2002). 6 Vidu http://108.5/br_151.html.

www.historycooperative.org/journals/ahr/

ankaŭ

7 'Dolly kaj la ŝtofkapoj', en Dawkins (2003). 8 <http://www.oyez.org/cases/2000-2009/2005/2005-04-1084/>.

9 R. Dawkins, 'La neracieco de kredo', New Statesman (Londono), 31-a de marto 1989.

10 Columbus Dispatch, 19-a de aŭgusto 2005.

11 Los Angeles Times, 10a de aprilo 2006. 12

<http://gatewaypundit.blogspot.com/2006/02/islamic-societyof-denmark-used-fake.html>. 13 http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/4686536.stm;

<http://www.neandernews.com/?cat=6>.

14 Sendependa, 5-a de februaro 2006.

15 Andrew Mueller, 'Argumento kun Sinjoro Iqbal', Independent on Sunday, 2-a de aprilo 2006, sekcio Sunday Review, 12-16.

Ĉapitro 2: La Dio-Hipotezo 16 Mitford kaj
Waugh (2001).

Politeismo 17

<http://www.newadvent.org/cathen/06608b.htm>. 18 <http://www.catholic-forum.com/saints/indexsnt.htm?NF=1>.

Sekularismo, la Fondintoj kaj la religio de Usono 19 Congressional Record, 16 septembro 1981. 20 http://www.stephenjaygould.org/ctrl/buckner_tripoli.html.

21 Giles Fraser, 'Reviviĝinta religio forigis la kamparan vikarion', Guardian, 13-a de aprilo 2006.

22 Robert I. Sherman, en Free Inquiry 8: 4, Aŭtuno 1988, 16.

23 N. Angier, 'Konfeso de soleca ateisto', New York Times Magazine, 14 Jan. 2001: <http://www.geocities.com/mindstuff/Angier.html>. 24 <http://www.fsgp.org/adsn.html>.

25 Aparte bizara kazo de viro murdita simple ĉar li estis ateisto estas rakontita en la novaĵletero de la Liberpenso Societo de Granda Filadelfio por marto/aprilo 2006.

Iru al

http://www.fsgp.org/newsletters/newsletter_2006_0304.pdf kaj rulumu malsupren ĝis 'La murdo de Larry Hooper'. 26 [http://](http://www.hinduonnet.com/thehindu/mag/2001/11/18/stories/2001111800070400.htm)

www.hinduonnet.com/thehindu/mag/2001/11/18/stories/2001111800070400.htm.

La malriĉeco de agnostikismo 27

Quentin de la Bédoyère, Catholic Herald, 3 februaro 2006.

28 Carl Sagan, 'La ŝarĝo de skeptiko', Skeptical Inquirer 12, Aŭtuno 1987.

29 Mi diskutis ĉi tiun kazon en Dawkins (1998).

30 TH Huxley, 'Agnostikismo' (1889), represita en Huxley (1931). La kompleta teksto de 'Agnostikismo' ankaŭ haveblas ĉe http://www.infidels.org/library/historical/thomas_huxley/huxley_wace/part_02.html.

31 Russell, 'Ĉu ekzistas Dio?' (1952), represita en Russell (1997b).

32 Andrew Mueller, 'Disputado kun Sinjoro Iqbal', Independent on Sunday, 2-a de aprilo 2006, sekcio Sunday Review, 12-16.

33 New York Times, 29-a de aŭgusto 2005. Vidu ankaŭ Henderson (2006).

34 Henderson (2006). 35 <http://www.lulu.com/content/267888>.

La Granda Preĝa Eksperimento 36 H.

Benson et al., 'Studo pri la terapiaj efikoj de propeto (STEP) en korkirurgiaj pacientoj', American Heart Journal 151: 4, 2006, 934-42.

37 Richard Swinburne, en Sciencaj kaj Teologiaj Novaĵoj, 7a de aprilo 2006, <http://www.stnews.org/Commentary-2772.htm>.

38 New York Times, 11-a de aprilo 2006.

La evoluciistoj de la skolo de Neville Chamberlain

39 En kortumaj kazoj, kaj libroj kiel Ruse (1982). Lia artikolo en Playboy aperis en la aprila numero de 2006.

40 La respondo de Jerry Coyne al Ruse aperis en la aŭgusta numero de Playboy de 2006.

41 Madeleine Bunting, Guardian, 27-a de marto 2006.

42 La respondo de Dan Dennett aperis en The Guardian, la 4-an de aprilo

2006. 43 http://scienceblogs.com/pharyngula/2006/03/the_dawkinsdennett_boogeyman.php; http://scienceblogs.com/pharyngula/2006/02/our_double_standard.php; http://scienceblogs.com/pharyngula/2006/02/the_rusedennett_feud.php.

Malgrandaj verdaj

viroj 44 <http://vo.obspm.fr/exoplanetes/encyclo/encycl.html>.

45 Dennett (1995).

Ĉapitro 3: Argumentoj por la ekzisto de Dio La ontologia argumento kaj aliaj aprioraj argumentoj

46 <http://www.iep.utm.edu/o/ont-arg.htm>.

William Grey: 'La pruvo de Gasking', Analizo, Volumo 60, Numero 4 (2000), pp. 368–70.

La argumento el persona 'sperto' 47 La tuta temo

de iluzioj estas diskutata de Richard Gregory en serio de libroj inkluzive de Gregory (1997).

48 Mia propra provo klarigi la klarigon troviĝas sur paĝoj 268–9 de Dawkins (1998). 49 <http://www.sofc.org/Spirituality/s-of-fatima.htm>.

La argumento el la skribaĵo 50

Tom Flynn, 'Mateo kontraŭ Luko', Free Inquiry 25: 1, 2004, 34–45; Robert Gillooly, 'Ŝegante lumon sur la lumon de la mondo', Free Inquiry 25: 1, 2004, 27–30.

51 Erhman (2006). Vidu ankaŭ Ehrman (2003a, b).

La argumento de admirataj religiaj sciencistoj 52 Beit-

Hallahmi kaj Argyle (1997).

53 Ej Larson kaj L. Witham, 'Leading scientists still reject God', Nature 394, 1998, 313. 54 <http://www.leaderu.com/ftissues/ft9610/reeves.html>

donas aparte interesan analizon pri historiaj tendencoj en usona religia opinio fare de Thomas C. Reeves, Profesoro pri Historio ĉe la Universitato de Viskonsino, bazita sur Reeves (1996). 55 <http://www.answersingenesis.org/docs/3506.asp>.

56 R. Elisabeth Cornwell kaj Michael Stirrat, manuskripto en preparo, 2006.

57 P. Bell, 'Ĉu vi kredus ĝin?', Mensa Magazine, Februaro 2002, 12–13.

Ĉapitro 4: Kial preskaŭ certe ne ekzistas Dio La Finfina Boeing 747

58 Ĝisfunda recenzo pri la deveno, uzoj kaj citaĵoj de ĉi tiu analogeco estas donita, el kreisma vidpunkto, de Gert Korthof, ĉe <http://home.wxs.nl/~gkorthof/kortho46a.htm>.

Natura selektado kiel konscio-kreskigilo

59 Adams (2002), p. 99. Mia 'Lamento por Douglas', verkita la tagon post lia morto, estas represita kiel la Epilogo al La Salmo de Dubo, kaj ankaŭ en Armea Pastro de Diablo, kiu ankaŭ havas mian funebran paroladon ĉe lia memorkunveno en la Preĝejo de Sankta Marteno-en-la-Kampoj.

60 Intervjuo en Der Spiegel, 26 Dec. 2005.

61 Susskind (2006: 17).

La kultado de breĉoj

62 Behe (1996).

63 <http://www.millerandlevine.com/km/evol/design2/article.html>.

64 Ĉi tiu raporto pri la Dovera proceso, inkluzive de la citaĵoj, estas de A. Bottaro, MA Inlay kaj NJ Matzke, 'Imunologio en la spotlumo ĉe la Dover "Inteligenta Dezajno" provo', Nature Immunology 7, 2006, 433–5.

65 J. Coyne, 'Dio en la detaloj: la biokemia defio al evolucio', Nature 383, 1996, 227–8. La artikolo de Coyne kaj mi, 'Unu flanko povas erari', estis publikigita en la Gardanto, 1 septembro 2005:

<http://www.guardian.co.uk/life/feature/story/0,13026,1559743,00.html>.

La citaĵo 'elokventa bloganto' http://www.religionisbullshit.net/blog/2005_09_01_archive.php.

66 Dawkins (1995).

La antropa principo: planeda versio

67 Carter poste agnoskis, ke pli bona nomo por la ĝenerala principo estus 'principo de kognigebleco' anstataŭ la jam enradikiĝinta termino 'antropa principo': B. Carter, 'La antropa principo kaj ĝiaj implicoj por biologia evoluo', Filozofiaj Transakcioj de la Reĝa Societo de Londono A, 310, 1983, 347–63. Por librolonga diskuto pri la antropa principo, vidu Barrow kaj Tipler (1988).

68 Kominoj (1993).

69 Mi pli detale klarigis ĉi tiun argumenton en La Blinda Horloĝisto (Dawkins 1986).

La antropa principo: kosmologia versio

70 Murray Gell-Mann, citita de John Brockman en la retejo 'Edge', http://www.edge.org/3rd_culture/bios/smolin.html.

71 Ward (1996: 99); Polkinghorne (1994: 55).

Paŭzo en Kembriĝo

72 J. Horgan, 'La Fondaĵo Templeton: la vidpunkto de skeptikulo', Chronicle of Higher Education, 7 ankaŭ http://www.edge.org/3rd_culture/horgan06/horgan06_index.html. 2006. Vidu

73 PB Medawar, recenzo de La Fenomeno de Homo, represita en Medawar (1982: 242).

74 Dennett (1995: 155).

Ĉapitro 5: La radikoj de religio La darvina imperativo 75 Citita en Dawkins (1982: 30).

76 K. Sterelny, 'La perversa primato', en Grafen kaj Ridley (2006: 213–23).

Grupselektado 77

NA Chagnon, 'Terminologia parenceto, genealogia parenceto kaj vilaĝa divido inter la Yanomamö-indianoj', en Alexander kaj Tinkle (1981: ĉap. 28).

78 C. Darwin, La deveno de homo (Novjorko: Appleton, 1871), volumo 1, 156.

Religio kiel kromprodukto de io alia 79 Citita en Blaker (2003: 7).

Psikologie preparita por religio 80 Vidu ekz.

Buss (2005).

81 Deborah Keleman, 'Ĉu infanoj estas "intuiciaj teistoj"?', Psychological Science 15: 5, 2004, 295–301.

82 Dennett (1987).

83 Guardian, 31-a de januaro 2006.

84 Smythies (2006). 85

<http://jmm.aaa.net.au/articles/14223.htm>.

Ĉapitro 6: La radikoj de moraleco: kial ni estas bonaj?

86 La filmon mem, kiu estas tre bona, oni povas akiri ĉe <http://www.thegodmovie.com/index.php>.

Kazesploro pri la radikoj de moraleco 87 M.

Hauser kaj P. Singer, 'Moraleco sen religio', Free Inquiry 26: 1, 2006, 18–19.

Se ne ekzistas Dio, kial esti bona?

88 Dostojevskij (1994: libro 2, ĉapitro 6, paĝo 87).

89 Hinde (2002). Vidu ankaŭ Singer (1994), Grayling (2003), Glover (2006).

Ĉapitro 7: La 'Bona' Libro kaj la ŝanĝiĝanta morala Zeitgeist 90 Lane Fox (1992); Berlinerblau (2005).

91 Holloway (1999, 2005). La linio de Richard Holloway pri "resaniĝanta kristano" estas en librorecenzo Guardian, 2003: en la 15 Februaro

<http://books.guardian.co.uk/reviews/scienceandnature/0,6121,894941,00.html>.

La

La skota ĵurnalisto Muriel Gray verkis belan raporton pri mia dialogo en Edinburgo.

kun Episkopo Holloway en la (Glasgova) Herald: <http://www.sundayherald.com/44517>.

La Malnova Testamento

92 Pro timiga kolekto de predikoj de usonaj pastroj, kulpigantaj uraganon

Katrina pri homa 'peko', vidu <http://universist.org/neworleans.htm>.

93 Pat Robertson, raportis la <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/445144.stm>.

BBC

ĉe

Ĉu la Nova Testamento estas pli bona?

94 R. Dawkins, 'Ateistoj por Jesuo', Libera Enketo 25: 1, 2005, 9–10.

95 Julia Sweeney ankaŭ trafas la celon kiam ŝi nelonge mencias Budhismon. Same kiel Kristanismo estas kelkfoje konsiderata pli agrabla, pli milda religio ol Islamo, Budhismo estas ofte ridis esti la plej afabla el ĉiuj. Sed la doktrino de degradiĝo pri la reenkarneigo ŝtupetaro pro pekoj en pasinta vivo estas sufiĉe malagrabla. Julia Sweeney: 'Mi iris al Tajlando kaj hazarde vizitis virinon, kiu prizorgis terure misformitan knabo. Mi diris al lia zorgisto, "Estas tiel bone de vi prizorgi ĉi tiun kompatindan knabon." Ŝi diris, "Ne diru 'kompatinda knabo', li certe faris ion teruran en pasinta vivo por esti naskita tiel."

96 Por pripensema analizo de teknikoj uzataj de sektoj, vidu Barker (1984). Pli ĵurnalistajn raportojn pri modernaj sektoj donas Lane (1996) kaj Kilduff kaj Javers (1978).

97 Paul Vallely kaj Andrew Buncombe, 'Historio de kristanismo: Evangelio laŭ Judas', Independent, 7-a de aprilo 2006.

98 Vermoj (2000).

Amu vian proksimulon

99 La artikolo de Hartung estis origine publikigita en Skeptic 3: 4, 1995, sed nun estas plej facile havebla ĉe http://strugglesforexistence.com/?p=article_p&id=13.

100 Smith (1995).

101 Guardian, 12 <http://books.guardian.co.uk/>

Marto

2002:

departments/politicsphilosophyandsociety/story/0,,664342,00.html.

102 ND Glenn, 'Interreligia geedzeco en Usono: ŝablonoj kaj lastatempaj tendencoj', Journal of Marriage and the Family 44: 3, 1982, 555–66.

La morala spirito de la tempo

103 <http://www.ebonmusings.org/atheism/new10c.html>.

104 Huxley (1871). 105

<http://www.classic-literature.co.uk/american-authors/19th-century/abraham-lincoln/the-writings-of-abraham-lincoln-04/>.

Kio pri Hitler kaj Stalin? Ĉu ili ne estis ateistoj?

106 Bullock (1991).

107 Bullock (2005). 108

<http://www.ffrf.org/fttoday/1997/march97/holocaust.html>. Ĉi tiu artikolo de Richard E. Smith, origine publikigita en Freethought Today, marto 1997, havas grandan nombron da koncernaj citaĵoj de Hitler kaj aliaj nazioj, donante iliajn fontojn. Krom se alie indikite, miaj citaĵoj estas el la artikolo de Smith. 109 http://homepages.paradise.net.nz/mischedj/ca_hitler.html.

110 Bullock (2005: 96).

111 Adolf Hitler, parolado de la 12a de aprilo 1922. En Baynes (1942: 19–20).

112 Bullock (2005: 43).

113 Ĉi tiu citaĵo, kaj la sekva, estas el la artikolo de Anne Nicol Gaylor pri la religio de Hitler, <http://www.ffrf.org/fttoday/back/hitler.html>. 114 http://www.contra-mundum.org/schirmmacher/NS_Religion.pdf.

Ĉapitro 8: Kio estas malbona pri religio? Kial esti tiel malamika? Fundamentismo kaj la subfosado de scienco

115 El 'Kio estas vera?', ĉapitro

1.2 de Dawkins (2003).

116 Ambaŭ miaj citaĵoj de Wise devenas de lia kontribuo al la libro de 1999 * In Six Days* (En Ses Tagoj), antologio de eseoj de junaj Terkreistoj (Ashton 1999).

La malhela flanko de absolutismo

117 Warraq (1995: 175).

118 La malliberigo de John William Gott pro nomi Jesuon klaŭno estas menciita en The Indypedia, publikigita de The Independent, 29an de aprilo 2006. La provita procesigo de BBC pro blasfemo estas en BBC news, 10an de januaro 2005: http://news.bbc.co.uk/1/hi/entertainment/tv_and_radio/4161109.stm. 119 http://adultthought.ucsd.edu/Culture_War/The_American_Taliban.html.

Kredo kaj samseksemo 120

Hodges (1983).

121 Ĉi tiu kaj la ceteraj citaĵoj en ĉi tiu sekcio estas el la jam listigita retejo pri usonaj talibanoj: [http://](http://adultthought.ucsd.edu/Culture_War/The_American_Taliban.html)

adultthought.ucsd.edu/Culture_War/The_American_Taliban.html. 122 http://adultthought.ucsd.edu/Culture_War/The_American_Taliban.html.

123 El la oficiala retejo de Pastoro Phelps ĉe la Baptista Eklezio de Vestboro, godhatesfags.com: http://www.godhatesfags.com/fliers/jan2006/20060131_coretta-scott-king-funeral.pdf.

Kredo kaj la sankteco de homa vivo 124 Vidu

Mooney (2005). Ankaŭ Silver (2006), kiu alvenis kiam ĉi tiu libro estis en fina pruvo, tro malfrue por esti diskutita tiel plene kiel mi ŝatus.

125 Por interesa analizo pri tio, kio distingas Teksason en ĉi tiu rilato, vidu <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/execution/readings/texas.html>. 126 http://en.wikipedia.org/wiki/Karla_Faye_Tucker.

127 Ĉi tiuj citaĵoj de Randall Terry estas de la sama usona talibana retejo kiel antaŭe: http://adultthought.ucsd.edu/Culture_War/The_American_Taliban.html.

128 Raportita ĉe Fox News: <http://www.foxnews.com/story/0,2933,96286,00.html>.

129 M. Stamp Dawkins (1980).

La Granda Beethoven-eraro 130

<http://www.warroom.com/ethical.htm>.

131 Medawar kaj Medawar (1977).

Kiel "modereco" en kredo kreskigas fanatikecon 132

Artikolo de Johann Hari, origine publikigita en la Independent, la 15-an de julio 2005, troveblas ĉe <http://www.johannhari.com/archive/article.php?id=640>.

133 Village Voice, 18 majo 2004: <http://www.villagevoice.com/news/0420,perlstein,53582,1.html>.

134 Harris (2004: 29).

135 Nasra Hassan, 'Arsenalo de kredantoj', New Yorker, 19 nov. 2001. Vidu ankaŭ http://www.bintjbeil.com/articles/en/011119_hassan.html.

Ĉapitro 9: Infanaĝo, misuzo kaj la fuĝo de religio Fizika kaj mensa misuzo 136 Raportita de BBC-novaĵoj: [http://news.bbc.co.uk/1/hi/](http://news.bbc.co.uk/1/hi/wales/901723.stm)

[wales/901723.stm](http://news.bbc.co.uk/1/hi/wales/901723.stm).

137 Loftus kaj Ketcham (1994).

138 Vidu John Waters en la Irish Times: <http://oneinfour.org/news/news2003/roots/>.

139 Associated Press, <http://www.rickcross.com/reference/clergy/clergy426.html>. 140 <http://www.av1611.org/hell.html>.

10

Junio

2005:

Defende de infanoj 141 N.

Humphrey, 'Kion ni diros al la infanoj?', en Williams (1998); represita en Humphrey (2002). 142 <http://www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/conlaw/yoder.html>.

Eduka skandalo

143 Guardian, 15 Januaro 2005:

<http://www.guardian.co.uk/weekend/story/0,,1389500,00.html>.

144 Times Eduka Aldono, 15 julio 2005. 145 <http://>

www.telegraph.co.uk/opinion/main.jhtml? 146 Guardian, 15

januaro. <http://www.guardian.co.uk/weekend/story/0,,1389500,00.html>.

2005:

147 La teksto de nia letero, redaktita de la Episkopo de Oksfordo, estis jena: Kara Ĉefministro,
Ni skribas kiel grupo de

sciencistoj kaj Episkopoj por esprimi nian zorgon pri la instruado de scienco en la Teknologia Kolegio Emmanuel City en Gateshead. Evoluoj estas scienca teorio kun granda klariga povo, kapabla klarigi vastan gamon da fenomenoj en pluraj disciplinoj. Ĝi povas esti rafinita, konfirmita kaj eĉ radikale ŝanĝita per atento al pruvoj. Ĝi ne estas, kiel asertas reprezentantoj de la kolegio, "kreda pozicio" en la sama kategorio kiel la biblia rakonto pri kreado, kiu havas malsaman funkcion kaj celon.

La problemoj etendiĝas pli malproksime ol tio, kio nuntempe instruiĝas en unu altlernejo. Ekzistas kreskanta maltrankvilo pri tio, kio estos instruata kaj kiel ĝi estos instruata en la nova generacio de proponitaj religiaj lernejoj. Ni kredas, ke la instruplanoj en tiaj lernejoj, same kiel tiu de la Teknika Altlernejo de Emmanuel City, devas esti strikte kontrolataj por ke la respektivaj disciplinoj de scienco kaj religiostudoj estu konvene respektataj.

Kore via 148 Novaĵoj

de la Brita Humanista Asocio, marto-aprilo 2006.

<http://www.guardian.co.uk/magazine/story/0,11913,1258506,00.html> 149 22 <http://observer.guardian.co.uk/>

2004:

Denove konsciigo 150 La Oksforda

Vortaro retransprenas la vorton "gejo" al la usona prizona slango en 1935. En 1955 Peter Wildeblood, en sia fama libro Kontraŭ la Leĝo, trovis necese difini "gejon" kiel "usonon eŭfemismon por samseksemulo". 151 <http://uepengland.com/forum/index.php?showtopic=184&mode=linear>.

Religia edukado kiel parto de literatura kulturo 152 Shaheen

verkis tri librojn, antologiigante bibliajn referencojn en la komedioj, tragedioj kaj historioj aparte. La resuma nombro de 1 300 estas menciita en <http://www.shakespearefellowship.org/virtualclassroom/StritmatterShaheenRev.htm>. 153 <http://www.bibleliteracy.org/Secure/Documents/BibleLiteracyReport2005.pdf>.

Ĉapitro 10: Tre bezonata breĉo? Konsolo 154 Laŭ memoro,

mi atribuas ĉi tiun argumenton al la Oksforda filozofo Derek Parfitt. Mi ne esploris ĝian originon detale ĉar mi uzas ĝin nur kiel preterpasantan aludon

ekzemplo de filozofia konsolo.

155 Raportita de BBC News:

http://news.bbc.co.uk/1/hi/special_report/1999/06/99/cardinal_hume_funeral/376263.stm.

La patrino de ĉiuj burkoj 156

Wolpert (1992).

BOOKS BY RICHARD DAWKINS

"A superb writer . . . Dawkins unashamedly and gloriously
delights in science." — *New Republic*

THE ANCESTOR'S TALE

*A Pilgrimage to
the Dawn of Evolution*

A NEW YORK TIMES
NOTABLE BOOK

■ In a sweeping, original history of life on earth, Dawkins takes humans back through four billion years of evolution to the very first primordial organism. Dawkins's inventive approach sheds bright new light on evolutionary history and theory, allowing us to view the connections between ourselves and all other life in a bracingly novel way.

ISBN 978-0-618-61916-0

A DEVIL'S CHAPLAIN

*Reflections on Hope, Lies,
Science, and Love*

A LIBRARY JOURNAL BEST
SCI-TECH BOOK OF THE YEAR

■ Dawkins's first collection of essays is a testament to the power of rigorous scientific examination to reveal the wonders of the world. Dawkins revisits the meme, offers moving tributes to friends and colleagues, and ends with an inspiring note to his young daughter, reminding her to remain curious and to live the examined life.

ISBN 978-0-618-48539-0

THE GOD DELUSION

AN INTERNATIONAL
BESTSELLER

■ In this *New York Times* bestseller, Dawkins turns his fierce intellect on religion, denouncing its faulty logic and the suffering it causes. This impassioned, rigorous rebuttal to religion is to be embraced by anyone who sputters at the inconsistencies and cruelties that riddle the Bible, bristles at the inanity of "intelligent design," or agonizes over fundamentalism in the Middle East—or in Middle America.

ISBN 978-0-618-91824-9

UNWEAVING THE RAINBOW

*Science, Delusion, and the
Appetite for Wonder*

■ With wit, insight, and spellbinding prose, Dawkins explores some of the most compelling topics in modern science, from astronomy and genetics to language and virtual reality. What results is a brilliant assessment of what science is (and isn't) and a landmark statement on the human appetite for wonder.

ISBN 978-0-618-05673-6

www.marinerbooks.com

AVAILABLE FROM MARINER BOOKS

*Dum la poŝlibro estas presata, la respondo ankoraŭ estas ne. DVD-oj tamen nun haveblas de <http://richarddawkins.net/store>.

*Nia sporto dum la lecionoj estis deturni lin de la skribaĵoj kaj direkti lin al kortuŝaj rakontoj pri Ĉastrupo kaj la Malmultaj. Li militservis en la RAF kaj estis kun familiareco, kaj kun io de la amo, kiun mi ankoraŭ konservas por la Eklezio de Anglio (almenaŭ kompare kun la konkurenco), ke mi poste legis la poemon de John Betjeman: Nia pastro estas maljuna ĉielpiloto, Severe nun ili detranĉis liajn
flugilojn, Sed tamen la
flagstango en la ĝardeno de la pastrejo
montras al pli altaj aferoj...

* Impona ekzemplo de tia "respekto" estis raportita en la New York Times dum ĉi tiu poŝlibro estis pruvo. En januaro 2007, germana islama virino petis rapidan eksgeedziĝon pro la kialo, ke ŝia edzo, ekde la komenco de la geedzeco, plurfoje kaj grave batis ŝin. Kvankam ne neante la faktojn, juĝistino Christa Datz-Winter malakceptis la peton, citante la Koranon. "En rimarkinda decido, kiu substrekas la streĉiĝon inter islamaj kutimoj kaj eŭropaj leĝoj, la juĝistino Christa Datz-Winter diris, ke la paro devenas de maroka kultura medio, en kiu ŝi diris, ke estas ofte por edzoj bati siajn edzinojn. La Korano, ŝi skribis, aprobas tian fizikan misuzon" (New York Times, 23-a de marto 2007). Ĉi tiu nekredebla rakonto malkaŝiĝis en marto 2007, kiam la advokato de la malfeliĉa virino malkaŝis ĝin. Laudeble, la frankfurta tribunalo tuj forigis juĝiston Datz-Winter el la kazo. Tamen, la artikolo de la New York Times finas citante sugeston, ke la epizodo kaŭzos grandan damaĝon al aliaj islamaj virinoj suferantaj de hejma perforto: "Multaj jam timas iri al tribunalo kontraŭ siaj geedzoj. Okazis serio da tiel nomataj honoraj murdoj ĉi tie, en kiuj turkaj islamaj viroj murdis virinojn." La motivo de juĝistino Datz-Winter estis atribuita al "kultura sentemeco", sed ekzistas alia nomo, per kiu oni povus nomi ĝin: aroganta insulto. "Kompreneble, ni eŭropanoj ne sonĝus konduti tiel, sed edzin-batado estas parto de "ilia kulturo", sankciita de "ilia religio", kaj ni devus "respekti" ĝin."

* Tom Flynn, Redaktoro de Free Inquiry, forte esprimas la aferon ("La sukcesa momento de sekularismo", Free Inquiry 26: 3, 2006, 16–17): "Se ateistoj estas solecaj kaj subpremataj, ni povas kulpigi nur nin mem. Nombro, ni estas fortaj. Ni komencu uzi nian potencon."

* Haltigu la gazetaron: en marto 2007, reprezentanto Pete Stark, usona kongresano por la 13-a distrikto de Kalifornio, publike agnoskis sian mankon de teisma kredo (http://www.secular.org/news/pete_stark_070312.html). Ni esperu, ke aliaj usonaj politikistoj nun sekvos la ekzemplon de ĉi tiu kuraĝa viro. Venu, plonĝu, la akvo estas malvarma sed refreŝiga.

* “Sinjoro, mi ne bezonis tiun hipotezon,” kiel diris Laplace kiam Napoleono scivolis kiel la fama matematikisto sukcesis verki sian libron sen mencii Dion.

* Eble mi parolis tro frue. The Independent dimanĉe de la 5a de junio 2005 raportis la jenan artikolon: "Malajziaj oficialuloj diras, ke religia sekto, kiu konstruis sanktan tekruĉon laŭ la grandeco de domo, malobeis la urbajn regularojn." Vidu ankaŭ BBC News ĉe <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4692039.stm>.

* Tendaro Quest kondukas la usonan institucion de la somera tendaro en tute admirindan direkton. Male al aliaj someraj tendaroj, kiuj sekvas religian aŭ skoltisman etoson, Tendaro Quest, fondita de Edwin kaj Helen Kagin en Kentukio, estas gvidata de sekularaj humanistoj, kaj la infanoj estas kuraĝigitaj pensi skeptike memstare dum ili amuziĝas per ĉiuj kutimaj subĉielaj aktivecoj (www.camp-quest.org). Aliaj Tendaraj Serĉoj kun simila etoso nun ekestis en Tenesio, Minesoto, Miĉigano, Ohio kaj Kanado.

* Kiam mia kolegio en Oksfordo elektis la Direktoron, kiun mi citis antaŭe, okazis, ke la uloj publike trinkis por lia sano dum tri sinsekvaj vesperoj. Ĉe la tria el ĉi tiuj vespermanĝojn, li kompleze rimarkigis en sia respondoparolo: "Mi jam sentas min pli bone."

* Tiu interŝanĝo estis forigita el la fina elsendita versio. Ke la rimarko de Swinburne estas tipa por lia teologio estas indikita per lia sufiĉe simila komento pri Hiroŝimo en La Ekzisto de Dio (2004), Ĉapitro 6: "Supozu, ke unu malpli da persono estus bruligita de la atombombo de Hiroŝimo. Tiam estus malpli da ŝanco por kuraĝo kaj simpatio..."

* La samon oni povus diri pri artikolo, "Kiam kosmologioj kolizias", en la New York Times, 22-a de januaro 2006, verkita de la respektata (kaj kutime multe pli bone informita) ĵurnalistino Judith Shulevitz. La Unua Regulo de Milito de Generalo Montgomery estis "Ne marŝu al Moskvo." Eble devus ekzisti Unua Regulo de Scienca Ĵurnalismo: "Intervjuu almenaŭ unu personon krom Michael Ruse."

* Mi ne povas ne rememori la senmortan silogismon, kiun kontrabandis en eŭklidan pruvon samlerneĵano, kiam ni studis geometrion kune: "La triangulo ABC aspektas izocela. Tial..."

* La paradokso de Zenono estas tro konata por ke la detaloj estu antaŭenigitaj el piednoto.

Aĥilo povas kuri dek fojojn pli rapide ol la testudo, do li donas al la besto, ekzemple, 100 jardojn da komenco. Aĥilo kuras 100 jardojn, kaj la testudo nun estas 10 jardojn antaŭe. Aĥilo kuras la 10 jardojn kaj la testudo nun estas 1 jardon antaŭe. Aĥilo kuras 1 jardon, kaj la testudo ankoraŭ estas dekono de jardo antaŭe... kaj tiel plu senfine, do Aĥilo neniam kaptas la testudon.

† Ni eble vidas ion similan hodiaŭ en la tro diskonigita tergiversacio pri la filozofo Antony Flew, kiu anoncis en sia maljuneco, ke li konvertiĝis al kredo je ia diaĵo (ekigante frenezon de fervora ripetado tra la tuta Interreto). Aliflanke, Russell estis granda filozofo. Russell gajnis la Nobel-premion. Eble la supozebla konvertiĝo de Flew estos rekompencita per la Templeton-premio. Unua paŝo en tiu direkto estas lia hontinda decido akcepti, en 2006, la 'Phillip E.

Johnson-Premio por Libereco kaj Vero'. La unua posedanto de la Phillip E. Johnson-Premio estis Phillip E. Johnson, la advokato meritigita pro la fondo de la "kojna strategio" de la Inteligenta Dezajno. Flew estos la dua posedanto. La premianta universitato estas BIOLA, la Biblia Instituto de Los-Anĝeleso. Oni ne povas ne demandi sin, ĉu Flew komprenas, ke li estas uzata. Vidu Victor Stenger, 'La mankhava scienco de Flew', Free Inquiry 25: 2, 2005, 17-18; www.secularhumanism.org/index.php?section=library&page=stenger_25_2.

* Kvankam konfesinde la gepatroj de mia edzino iam loĝis en pariza hotelo nomata Hôtel de la Universitato kaj Portugalio.

* Mi donas la subtitolon ĉar tio estas ĉio, pri kio mi estas certa. La ĉefa titolo de mia ekzemplero de la libro, eldonita de Continuum de Londono, estas Kies Vorto Estas Ĝi? Mi ne povas trovi ion ajn en ĉi tiu eldono por diri, ĉu ĝi estas la sama libro kiel la usona publikaĵo de Harper San Francisco, kiun mi ne vidis, kies ĉefa titolo estas Misquoting Jesus. Mi supozas, ke ili estas la sama libro, sed kial eldonistoj faras ĉi tion?

* A.N. Wilson, en sia biografio pri Jesuo, ĵetas dubojn sur la rakonton, ke Jozef entute estis ĉarpentisto. La greka vorto *tekon* efektive signifas ĉarpentiston, sed ĝi estis tradukita de la aramea vorto *naggar*, kiu povus signifi metiiston aŭ kleran homon. Jen unu el pluraj konstruaj mistradukoj, kiuj turmentas la Biblion, la plej fama estante la mistraduko de la hebrea vorto de Jesaja por juna virino (almah) en la grekan vorton por virgulino (parthenos). Facila eraro (pensu pri la anglaj vortoj "maid" kaj "maiden" por vidi kiel ĝi eble okazis), ĉi tiu eraro de unu tradukisto estis sovaĝe ŝvelinta kaj kaŭzus la tutan absurdan legendon pri la patrino de Jesuo estanta virgulino! La sola konkuranto por la titolo de ĉampiono de konstrua mistraduko de ĉiuj tempoj ankaŭ koncernas virgulinojn. Ibn Warraq ridige argumentis, ke en la fama promeso de sepdek du virgulinoj al ĉiu islama martiro, "virgulinoj" estas mistraduko de "blankaj sekvinberoj de kristala klareco". Nu, se nur tio estus pli vaste konata, kiom da senkulpaj viktimoj de suicidaj misioj eble estus savitaj? (Ibn Warraq, 'Virgulinoj? Kiuj virgulinoj?', Free Inquiry 26: 1, 2006, 45–6.)

* Eĉ mi estis honorita per profetaĵoj pri mortlita konvertiĝo. Efektive, ili ripetiĝas kun monotona reguleco (vidu ekz. Steer 2003), ĉiu ripeto trenante rosajn freŝajn nubojn de iluzio, ke ĝi estas spriteca, kaj la unua. Mi verŝajne devus preni la antaŭzorgon instali magnetofonon por protekti mian postmortan reputacion. Lalla Ward aldonas: "Kial ludi kun mortlitoj? Se vi intencas vendi vin, faru ĝin ĝustatempe por gajni la Templeton-Premion kaj kulpigi la senilecon."

* Ne konfuzu kun la neoficiala projekto pri homa genaro, gvidata de tiu brila (kaj nereligia) 'pirato' de scienco, Craig Venter.

* La Pastoro Verda estas la nomo de la rolulo en la versioj de Cluedo vendataj en Britio (kie la ludo originis), Aŭstralio, Nov-Zelando, Barato kaj ĉiuj aliaj anglalingvaj regionoj krom Nordameriko, kie li subite fariĝas S-ro Verda. Kio estas pri ĉio tio?

* Inteligenta dezajno estis malĝentile priskribita kiel kreismo en malmultekosta smokingo.

* Klasika latino kaj greka lingvoj estis pli bone ekipitaj. Latina homo (greka anthropo-) signifas homon, kontraste al vir (andro-) kiu signifas viron, kaj femina (gyne-) kiu signifas virinon. Tiel antropologio rilatas al la tuta homaro, kie andrologio kaj ginekologio estas sekse ekskluzivaj branĉoj de medicino.

* Vidu ankaŭ lian libron de 2007 , *Dio, la Malsukcesa Hipotezo: Kiel la Scienco Montras ke Dio*
Ne Ekzistas.

* Ekzistas ekzemplo en fikcio. La porinfana verkisto Philip Pullman, en * His Dark Materials* (Siaj Mallumaj Materialoj), imagas specion de bestoj, la "mulefa", kiu kunekzistas kun arboj, kiuj produktas perfekte rondajn semkapsulojn kun truo en la centro. Ĉi tiujn kapsulojn la mulefaj adoptas kiel radojn. La radoj, ne estante parto de la korpo, ne havas nervojn aŭ sangajn vaskulojn por tordiĝi ĉirkaŭ la "akso" (forta ungego el korno aŭ osto). Pullman atente rimarkas plian punkton: la sistemo funkcias nur ĉar la planedo estas pavimita per naturaj bazaltaj rubandoj, kiuj servas kiel "vojoj". Radoj ne taŭgas sur malglata tereno.

* Fascine, la muskola principo estas deplojita en ankoraŭ tria maniero en iuj insektoj kiel muŝoj, abeloj kaj cimoj, en kiuj laflugmuskolo estas esence oscila, kiel tien-kaj-reen-motoro. Dum aliaj insektoj kiel akridoj sendas nervozajn instrukciojn por ĉiu flugilmovo (kiel faras birdo), abeloj sendas instrukcion por ŝalti (aŭ malŝalti) la oscilan motoron. Bakterioj havas mekanismon, kiu estas nek simpla kontraktilo (kiel la flugmuskolo de birdo) nek tien-kaj-reen-motoro (kiel la flugmuskolo de abelo), sed vera rotaciilo: tiurilate ĝi similas al elektromotoro aŭ vankela motoro.

* Se tio surprizas vin, vi eble suferas de ŝovinismo en la norda hemisfero, kiel priskribite en ĉapitro 4.

* La fizikisto Victor Stenger (ekz. en * God, the Failed Hypothesis*) malkonsentas kun ĉi tiu konsento, kaj ne estas konvinkita, ke la fizikaj leĝoj kaj konstantoj estas aparte favoraj al la vivo. Tamen, mi faros ĉion eblan por akcepti la konsenton pri "amika universo", por montri, ke, ĉiukaze, ĝi ne povas esti uzata por subteni teismon.

† Mi diras "supozeble", parte ĉar ni ne scias kiom malsamaj eksterteraj formoj de vivo povus esti, kaj parte ĉar eblas, ke ni faras eraron se ni konsideras nur la sekvojn de ŝanĝi unu konstanton samtempe. Ĉu povus ekzisti aliaj kombinaĵoj de valoroj de la ses nombroj, kiuj montriĝus favoraj al vivo, laŭ manieroj, kiujn ni ne malkovras se ni konsideras ilin nur unu samtempe? Tamen, mi daŭrigos, por simpleco, kvazaŭ ni vere havus grandan problemon por klarigi en la ŝajna fajnegordo de la fundamentaj konstantoj.

* Susskind (2006) donas bonegan pledadon por la antropa principo en la megaverso. Li diras, ke la ideo estas malamata de plej multaj fizikistoj. Mi ne komprenas kial. Mi pensas ĝi estas bela – eble ĉar mia konscio estis levita de Darvino.

* Tiu kalumnio estas traktita en ĉapitro 7.

* Ĉi tiu akuzo memorigas pri 'NOMA', kies troigitajn asertojn mi traktis en Ĉapitro 2.

* En Britio "urbaj urboj" havis la ekvivalentan koditan signifon, kio instigis la malbone ridigan referencon de Auberon Waugh al "urbaj urboj de ambaŭ seksoj".

* Mi amuziĝis kiam mi vidis "Fokusu pri via propra diabla familio" sur aŭtoglumarko en Koloradio, sed nun ĝi ŝajnas al mi malpli amuza. Eble iuj infanoj bezonas esti protektataj kontraŭ endoktrinigo fare de siaj propraj gepatroj (vidu Ĉapitron 9).

* Vidu mian raporton pri la danĝera narkotaĵo Gerin Oil: R. Dawkins, 'Gerin Oil', Senpaga Enketo 24: 1, 2003, 9-11.

* Ne mia ŝerco: 1066 kaj Ĉio Tio.

* Precipe mia nacio, laŭ nacia stereotipa legendo: 'Jen la anglo kun sia kutima sanga malvarmumo' (Jen la anglo kun sia kutima sanga malvarmumo). Ĉi tio devenas de Fractured French de F. S. Pearson, kune kun aliaj gemoj kiel 'coup de grâce' (gazontondilo).

* Malsamaj skoloj kaj ĝenroj de arto povas esti analizitaj kiel alternativaj memepleksoj, ĉar artistoj kopias ideojn kaj motivojn de pli fruaj artistoj, kaj novaj motivoj postvivas nur se ili harmonias kun aliaj. Efektive, la tuta akademia fako de Historio de Arto, kun sia sofistika spurado de ikonografioj kaj simbolismoj, povus esti vidata kiel kompleksa studo pri memeplekseco. Detaloj estos favoritaj aŭ malfavorataj de la ĉeesto de ekzistantaj membroj de la memearo, kaj tiuj ofte inkluzivos religiajn memeojn.

*

Komparu Jesaja 40:4: 'Ĉiu valo altiĝos, kaj ĉiu monto kaj monteto malaltiĝos.' Ĉi tiu simileco ne nepre indikas ian fundamentan trajton de la homa psiko, aŭ jungan 'kolektivan subkonscion'. Ĉi tiuj insuloj jam delonge estis infestitaj de misiistoj.

* Pli ol mi povas esperi adekvate respondi, pro kio mi pardonpetas.

* Mi estis hontigita legante en la Guardian ('Animal Instincts', 27-a de majo 2006) ke La Egoisma Geno estas la plej ŝatata libro de Jeff Skilling, ĉefoficisto de la fifama Enron Corporation, kaj ke li ĉerpis inspiron de socia darvinisma rolulo el ĝi. La ĵurnalisto Richard Conniff de The Guardian bone klarigas la miskomprenon: <http://money.guardian.co.uk/workweekly/story/0,,1783900,00.html>. Mi provis eviti similajn miskomprenojn en mia nova antaŭparolo al la tridek-datrevena eldono de La Egoisma Geno, ĵus eldonita de Oxford University Press.

* Reputacio ne limiĝas al homoj. Ĝi montriĝis, ke ĝi validas por unu el la klasikaj kazoj de reciproka altruismo ĉe bestoj, la simbioza rilato inter malgrandaj purigaj fiŝoj kaj iliaj grandaj klientoj. En inĝenia eksperimento, individuaj purigaj labredoj, **Labroides dimidiatus**, kiujn estonta kliento observis kiel diligentaj purigistoj, pli probable estis elektitaj de la kliento ol rivalaj **Labroides**, kiujn oni observis neglektante purigi. Vidu R. Bshary kaj AS Grutter, 'Image scoring and cooperation in a cleaner fish mutualism', Nature 441, 22-a de junio 2006, 975–8.

* Notu, ke ĉi tiuj koloraj konvencioj en Usono estas ĝuste la malo de tiuj en Britio, kie bluo estas la koloro de la Konservativa Partio, kaj ruĝa, kiel en la resto de la mondo, estas la koloro tradicie asociita kun la politika maldekstro.

* HL Mencken, denove kun karakteriza cinikismo, difinis konsciencon kiel la internan voĉo kiu avertas nin, ke iu eble rigardas.

* Tio estas la kutima interpreto de la vidpunktoj de Kant. Tamen, la konata filozofo A. C. Grayling kredinde argumentis (New Humanist, julio-aŭgusto 2006) ke, kvankam Kant publike akceptis la religiajn konvenciojn de sia tempo, li vere estis ateisto.

* Ne estas klare ĉu la rakonto, kiu originis ĉe <http://datelinehollywood.com/archives/2005/09/05/robertson-blames-hurricane-on-choice-of-ellen-deneres-to-host-emmys/> estas vera. Ĉu vera aŭ ne, oni ĝenerale kredas tion, sendube ĉar ĝi estas tute tipa por eldiraĵoj de evangelia pastraro, inkluzive de Robertson, pri katastrofoj tia ekzemple, kiel Katrina. Vidu, www.emediawire.com/releases/2005/9/emw281940.htm. La retejo kiu diras la La rakonto pri Katrina estas malvera (www.snopes.com/katrina/satire/robertson.asp) ankaŭ citas Robertson diris, pri pli frua marŝo de Geja Fiero en Orlando, Florido, "Mi avertus Orlando, ke vi estas ĝuste sur la vojo de iuj gravaj uraganoj, kaj mi ne pensas, ke mi estus ŝvingante tiujn flagojn antaŭ la vizaĝo de Dio, se mi estus vi."

* Ĉi tiun riĉe komikan ideon sugestis al mi Jonathan Miller, kiu, surprize, neniam inkluzivis ĝin en skeĉo "Preter la Perimetro" . Mi ankaŭ dankas lin pro rekomendado de la scienca libro sur kiu ĝi baziĝas: Halbertal kaj Margalit (1992).

* "Ni ĉiuj financoj ĉi tiun turenton de sauda bigoteco" de Johann Hari estas malkaŝo de la insida influo de sauda Vahabismo en Britio hodiaŭ. Origine publikigita en la Independent la 8-an de februaro 2007, ĝi estas reproduktita en diversaj retejoj inkluzive de <http://richarddawkins.net>.

* Mi konscias, ke "scrumping" ne estos konata al usonaj legantoj. Sed mi ĝuas legi nekonatajn usonajn vortojn kaj esplori ilin por plilarĝigi mian vortprovizon. Mi intence uzis kelkajn aliajn regionspecifajn vortojn pro ĉi tiu kialo. Scrumping mem estas vorto juste de nekutima ŝparemo. Ĝi ne nur signifas ŝteli: ĝi specife signifas ŝteli pomojn kaj nur pomojn. Estas malfacile por vorto akiri pli justan ol tio.

Koncedite, la Genezo-rakonto ne specifas, ke la frukto estis pomo, sed la tradicio longe asertis ĝin tiel.

* Tro malfrue por la durkovraĵa eldono de ĉi tiu libro, " Reading Judas" de Elaine Pagels kaj Karen L. King nun aperis. Bazita sur la traduko de la Evangelio laŭ Judaso fare de Karen King, ĝi alprenas simpatian vidpunkton pri tiu supozebla ĉefperfidulo (kiu aperas en la tria persono en la evangelio mem).

* Eble vi ne scias la signifon de "sanktuloj de la aflikto" en ĉi tiu frazo. Ne ĝenu vin:
vi havas pli bonajn aferojn farendajn.

* Mi ne havas la aŭdacon rifuzi pro la argumento prezentita de unu el miaj plej eminentaj sciencaj kolegoj, kiam ajn kreismano provas aranĝi formalan debaton kun li (mi ne nomos lin, sed liaj vortoj legiĝus kun aŭstralia akĉento): "Tio aspektus bonege en via vivresumo; ne tiel bone en la mia."

* La besto-liberigistoj, kiuj minacas perforton kontraŭ sciencistoj uzantaj bestojn por medicina esplorado postulus same altan moralan celon.

* Tio kompreneble ne elĉerpas ĉiujn eblecojn. Granda plimulto de usonanoj Kristanoj ne havas absolutisman sintenon rilate al aborto, kaj estas porabortaj. Vidu ekz. la Religia Koalicio por Reprodukta Elekto, ĉe www.rcrc.org/.

* Sinjoro Peter Medawar gajnis la Nobel-premion pri Fiziologio kaj Medicino en 1960.

* La Ĉefepiskopo de Canterbury, la Kardinalo Ĉefepiskopo de Westminster kaj la Ĉefrabeno de Britio ĉiuj estis invititaj por esti intervjuitaj de mi. Ĉiuj rifuzis, sendube pro bonaj kialoj. La Episkopo de Oksfordo konsentis, kaj li estis tiel ĉarma, kaj tiel malproksima de esti ekstremisto, kiel ili certe estus.

* La sekvanta ŝajnas esti vera, kvankam mi komence suspektis satiran trompon de The Onion:
www.talk2action.org/story/2006/5/29/195855/959. Ĝi estas komputilludo nomata Left Behind: Eternal
Forces. PZ Myers resumas ĝin en sia bonega retejo Pharyngula.

'Imagu: vi estas infanterisoldato en milicia grupo, kies celo estas transformi Usonon kiel kristanan teokration
kaj establi ĝian mondan vizion pri la regado de Kristo super ĉiuj aspektoj de la vivo... Vi havas mision - kaj
religion kaj militistan - konverti aŭ mortigi katolikojn, judojn, islamanojn, budhanojn, gejojn, kaj ĉiun, kiu
pledas por la apartigo de eklezio kaj ŝtato...' Vidu [http://scienceblogs.com/pharyngula/2006/05/
gta_meet_lbef.php](http://scienceblogs.com/pharyngula/2006/05/gta_meet_lbef.php); por recenzo, vidu [http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?
res=F1071FFD3C550C718CDDAA0894DE404482](http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=F1071FFD3C550C718CDDAA0894DE404482).

* Komparu la ĉarman kristanan bonfaradon de Ann Coulter: "Mi spitas ĉiun el miaj samreligiuloj por diri al mi, ke ili ne ridas pri la ideo, ke Dawkins brulas en infero' (Coulter 2006: 268).

* Ĝi estas regula praktiko en Britio hodiaŭ. Altranga lernejinspektoro rakontis al mi pri londonaj knabinoj en 2006 senditaj al "onklo" en Bradford por esti cirkumciditaj. Aŭtoritatoj fermas la okulojn, timante esti konsiderataj rasismaj en "la komunumo".

* HL Mencken estis profeta kiam li skribis: 'Profunde en la koro de ĉiu evangeliisto kuŝas la vrako de aŭtovendisto.'

* Por ricevi ideon pri la amplekso de ĉi tiu eraro, ĝi egalas al kredi, ke la distanco de Novjorko ĝis San-Francisko estas 7.8 jardoj.

* Reproduktita kun permeso de la AA Milne Estate.

* Unu studo pri sintenoj al morto inter usonaj ateistoj trovis la jenon: 50 procentoj deziris memorfeston de sia vivo; 99 procentoj subtenis kuracist-helpatan memmortigon por tiuj, kiuj deziras ĝin, kaj 75 procentoj deziris ĝin por si mem; 100 procentoj volis neniun kontakton kun hospitala personaro, kiu antaŭenigas religion. Vidu <http://nursestoner.com/myresearch.html>.

* Aŭstralia amiko kreis mirindan frazon por priskribi la tendencon al religieco pliiĝas en maljuneco. Diru ĝin per aŭstralia intonacio, irante pli alten je la finiĝi kiel demando: "Ĉu vi studas por la finalo?"

† Purgatorio ne konfuziĝu kun Limbo, kien supozeble irus beboj, kiuj mortis ne baptitaj. Kaj abortitaj fetoj? Blastocistoj? Nun, kun karakterize aroganta aplombo, Papo Benedikto la 16-a ĵus abolicis Limbon. Ĉu tio signifas, ke ĉiuj beboj, kiuj tie suferadis dum ĉiuj ĉi tiuj jarcentoj, nun subite forfloros al la ĉielo? Aŭ ĉu ili restas tie kaj nur la ĵus mortintoj eskapas el Limbo? Aŭ ĉu pli fruaj papoj eraris la tutan tempon, malgraŭ sia neeraripovo? Ĉi tiun specon de afero ni ĉiuj supozeble "respektu".

* Ino – kion episkopo Vilhelmo pensus pri tio?

*
"La Ultraviola Ĝardeno" estis la titolo de unu el miaj kvin Kristnaskaj Prelegoj de la Reĝa Institucio, origine televidigitaj de la BBC sub la ĝenerala titolo "Kreskado en la Universo". La tuta serio de kvin prelegoj estas havebla sur DVD de www.richarddawkins.net/home.

* Simila rimarko estas atribuita al Niels Bohr: "Ĉiu, kiu ne estas ŝokita de kvantumo la teorio ĝin ne komprenis."

*

www.healthfreedomusa.org/aboutus/president.shtml. Por tio, kio aspektas kiel tre karakterplena portreto de Generalo Stubblebine, www.mindcontrolforums.com/images/Mind94.jpg.

vidi

* Kelkaj eble disputus la laŭvortan veron de la deklaro de Grand, ekzemple en la kazo de ostaj molekuloj. Sed ĝia spirito certe validas. Vi pli similas al ondo ol al senmova materialo 'aĵo'.

Enhavtabelo

Antaŭparolo al la poŝeldono _____

Antaŭparolo

1 PROFUNDE RELIGIA NEKREDANTO _____

Merita respekto _____

Nemerita respekto _____

2 LA DIO-HIPOTEZO _____

Politeismo _____

Monoteismo _____

Sekularismo, la Fondintoj kaj la religio de Ameriko _____

La malriĉeco de agnostikismo _____

NOMA _____

La Granda Preĝa Eksperimento _____

La evoluciistoj de la skolo de Neville Chamberlain _____

Malgrandaj verdaj viroj _____

3 ARGUMENTOJ POR LA EKZISTO DE DIO _____

La 'pruvoj' de Tomaso de Akvino _____

La ontologia argumento kaj aliaj aprioraj argumentoj _____

La argumento de beleco _____ .

La argumento el persona 'sperto' _____

La argumento el la skribaĵoj _____

La argumento de admirataj religiaj sciencistoj _____

La veto de Paŝkalo _____

Bajesaj argumentoj _____

4 KIAL PRESKAŬ CERTAJ NE EKZISTAS DIO _____

La Finfina Boeing _____

Natura selektado kiel konscio-kreskigilo _____

Nereduktebla komplekseco _____

La kultado de breĉoj _____

La antropa principo: planeda versio _____

La antropa principo: kosmologia versio _____

Paŭzo en Kembriĝo _____ -

5 LA RADIKOJ DE RELIGIO _____

La darvina imperativo _____

Rektaj avantaĝoj de religio _____

Grupselektado _____

Religio kiel kromprodukto de io alia _____

Psikologie preparita por religio _____

Paŝu mallaŭte ĉar vi paŝas sur miajn memojn Kargokultoj 6 LA

RADIKOLDE

MORALECO: KIAL NI ESTAS BONAS?

Ĉu nia morala sento havas darvinan originon?

Kazesploro pri la radikoj de moraleco Se ne ekzistas,

Dio, kial esti bona?

7 LA 'BONA' LIBRO KAJ LA ŜANGIĜANTA MORALA TEMPO La Malnova Testamento Ĉu la Nova

Testamento estas pli bona?

Amu vian proksimumon La

morala spirito de la tempo

Kio pri Hitler kaj Stalin? Ĉu ili ne estis ateistoj?

8 KIO MALĜUSTAS PRI RELIGIO? KIAL ESTI TIEL MALAMIKA?

Fundamentismo kaj la subfosado de scienco La malhela flanko de

absolutismo Kredo kaj samseksemo

Kredo kaj la sankteco de homa

vivo La Granda Beethoven-eraro Kiel 'modereco'

en kredo kreskigas fanatikecon 9

INFANAĜO, FITRAKTO KAJ LA FUĜO EL RELIGIO Fizika kaj mensa

fitrakto Defende de infanoj Eduka skandalo Denove konsciokreskigo Religia edukado kiel parto

de literatura kulturo 10 TRE BEZONATA

INTERSPACO?

Konsola

Inspiro de Binker

La patrino de

ĉiuj burkoj Apendico: parta listo de

amikaj adresoj por individuoj bezonantaj subtenon en

eskapante de religio

Libroj cititaj aŭ rekomenditaj

Notoj